skryf asse-blief terug.

KRUISPUNT 95
april 1985

KRUISPUNT 95 **XXIV** **april 1985**
literair kwartaalschrift **extra-nummer**

abonnering

- 350 fr. op 001-0873424-15 van Kruispunt - Brugge
- 20,-fl. op postgiro 55 25 440 / Friesland Bank Buitenpost 29 80 56 453 t.n.v. J.S. Grüschke - Kruispunt
- 70,-FF per cheque t.n.v. Paul Duribreux, 1386 av. de Rosendaël, 59240 Duinkerke-Rosendaël
- 7.00 £ per cheque t.n.v. A.E. Buckeridge, 11 Stephenson Drive, Windsor. Berks SL4 5LG
- CDN $ 12.50 (luchtpost), cheques t.n.v. Leon Meersseman, RR ≠ 5, Leamington ONT, N8H 3V8

redactiesecretaris en v.u.
algemene administratie

John Heuzel, Boeveriestraat 8
8000 Brugge

administratie nederland

Han Grüschke, Julianalaan 34
9285 NB Buitenpost

VERANTWOORDING

De laatste jaren had ik de Zuidafrikaanse literatuur, of nauwkeuriger : de literatuur in het Zuidafrikaans, nauwelijks nog gevolgd. Onvrede met en ongeduld omwille van de traagheid waarmee de dingen in dat rare land veranderen waren daar beslist niet vreemd aan. En ik had bovendien nogal wat tijd geïnvesteerd in de Bretonse letteren, m.a.w. ik had voorrang gegeven aan de stervensnood van een oude cultuur in West-Europa boven de barensweeën in een jonge samenleving aan de zuidpunt van het donkere werelddeel.

Daar kwam verandering in door toedoen van de Skrywersgilde, in de persoon van Jan Rabie en Amanda Botha, de toegewijde voorzitter en secretaris. Ze bleven me geregeld informatie bezorgen. Ook prof. John Willemse van de Sanlam Universiteitsbibliotheek bleef dat doen. Op zekere dag stootte ik daarbij op de naam André Letoit. Tussen die dartele jongeheer en mezelf boterde het onmiddellijk en . . . het resultaat vindt u in dit boek.

We hebben onze briefwisseling gebruikt als inwijding in de materie, in de overtuiging dat u door de lectuur van onze brieven en de bijvoegsels actief en creatief zult kunnen binnendringen in de Zuidafrikaanse poëzie van vandaag de dag en u stap voor stap een levendig beeld zult kunnen vormen van de schrijvende jongeren aan de Kaap, alsmede van de omstandigheden en het klimaat waarin hun werk ontstaat. Het is een ongewone, wat minder academische benadering, dat weet ik, maar ik troost me met de ervaring dat ikzelf vaak het meest heb opgestoken van ongewone, wat minder academische boeken en boekjes.

Toen ik eenmaal zo ver was gevorderd dat ik de informatie van Letoit met anderen wilde delen, ben ik bij Alain Delmotte te rade gegaan, omdat hij een leeftijdgenoot is van de Afrikaner en omdat hij door zijn dichterlijke activiteit naar mijn gevoel een geschikte bemiddelaar kon zijn. Alain Delmotte was formeel in zijn advies dit materiaal niet op beperkte schaal te gebruiken, zoals ik aanvankelijk van plan was, maar er een uitgever voor te zoeken. Hij was zelfs zo vriendelijk dat in mijn plaats te doen en zo ben ik bij *Kruispunt* beland. Alain Delmotte wordt hierbij nogmaals van harte bedankt voor dat goede idee.

De briefwisseling en de bijvoegsels vormen maar het eerste deel van dit boek. Het andere bestaat uit een bloemlezing en is zo verscheiden als de jongerenpoëzie zelf.

Allereerst heeft de datum van publikatie zwaarder doorgewogen dan de geboortedatum in de burgerlijke stand, zodat de oudste hier opgenomen dichter een kwart eeuw ouder is dan de jongste.

Belangrijker is dat niet alleen de blanke Afrikaner is vertegenwoordigd, maar ook de groep «bruinmense» van de Kaapprovincie (in Zuid-Afrika ontkom je nu eenmaal niet aan al die kleurschakeringen) en zelfs de kleine groep zwarten die in de taal van hun onderdrukkers publiceren.

Mede daardoor is er ook territoriale verscheidenheid en komt zowel het opener en 'frivoler' zuiden (de Kaapprovincie) aan bod, als het steilere noorden (Transvaal) en het aartsconservatieve centrale gebied (Oranje-Vrijstaat). Dit laatste is niet zonder belang, al blijkt via een figuur als Letoit en uit de bloemlezing in het algemeen dat het vroegere, vrij geprononceerde verschil tussen Pretoria en Kaapstad bij de jongeren wat minder scherp is geworden.

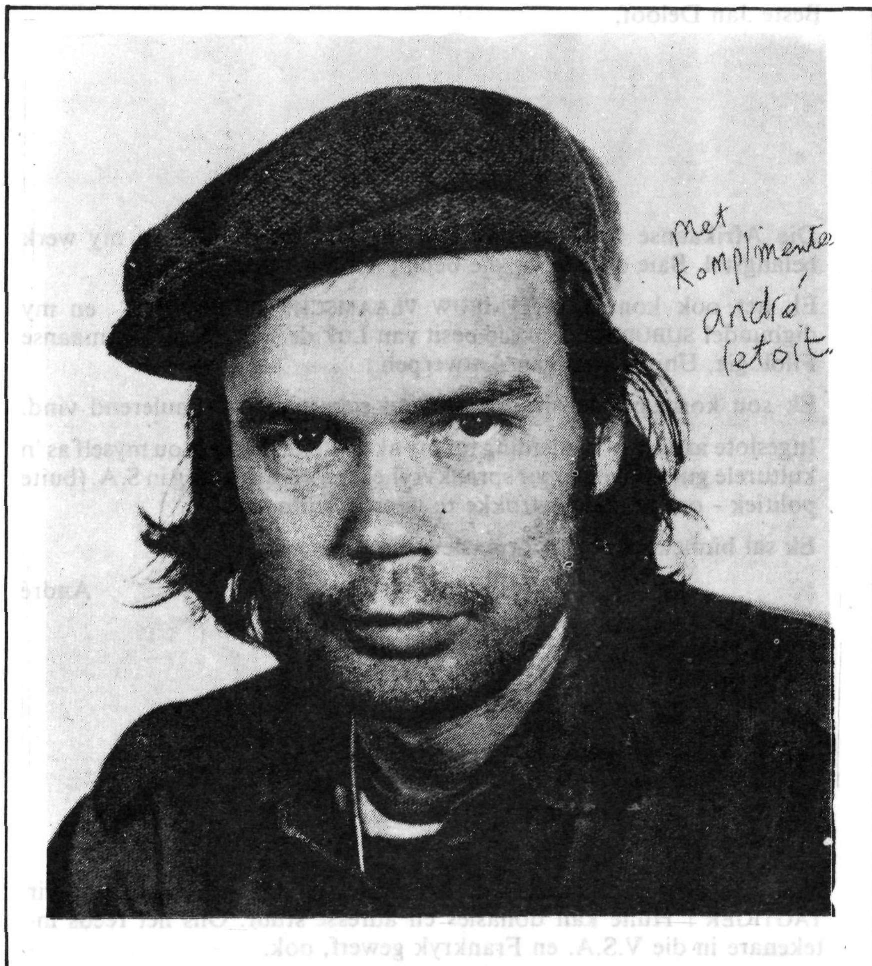
Ten slotte : het is natuurlijk niet zo dat daarmee elke jonge vrouw of man die ooit een vers in het Zuidafrikaans publiceerde hier haar of zijn verschijning maakt. Zo dat al wenselijk was is het, ook al vanwege de afstand, van hieruit onmogelijk te doen. Wel hebben alle jongeren, ongeacht hun kleur en overtuiging, bepaald met geestdrift gereageerd op mijn uitnodiging tot medewerking, met slechts één uitzondering : Frank Anthony, die in het eerste deel wordt vermeld en gesitueerd. Om mij niet bekende redenen heeft deze politiek sterk geëngageerde dichter mijn brief niet beantwoord.

Jan Deloof
samensteller

ENSOVOORT

'n Tydskrif vir Poësie

Jg. 3, Nr. 1 — 1983
Prys: R2,50 Boekwinkels: R3,25 (Inkl.)

Posbus 2374
Dennesig 7601
3/84

Beste Jan Deloof,

Die Afrikaanse Skrywersgilde het my laat weet dat u in my werk belangstel. Baie dankie vir die belangstelling.

Ek het ook kontak met NIEUW VLAAMSCHE TIJDSCHRIFT en my digbundel SUBURBIA is in die besit van Luk de Vos, Dept. Germaanse Filologie, Universiteit van Antwerpen.

Ek sou korrespondensie met iemand soos u baie stimulerend vind.

Ingeslote artikel is 'n inleiding tot my aktiwiteite. Ek beskou myself as 'n kulturele guerillavegter vir spraakvryheid en vrye omgang in S.A. (buite politiek - om polities betrokke te wees is selfmoord).

Ek sal binnekort nog informasie stuur.

André

N.S. Is daar intekenare wat belangstel in ons opvolgtydskrif vir TAGTIGER ? Hulle kan donasies en adresse stuur. Ons het reeds intekenare in die V.S.A. en Frankryk gewerf, ook.

Zwevegem, 30 maart 1984

Dierbare André Letoit,

Je brief is hier op 27 maart geland en houdt me nu al een paar dagen bezig. Ik zal je zeggen waarom.

1. Het eerste zinnetje dat in mijn geest is blijven hangen luidt :

Ek sou korrespondensie met iemand soos u baie stimulerend vind.

Meteen vroeg ik me af hoe Amanda Botha van de Afrikaanse Skrywersgilde mij misschien heeft afgeschilderd. Op het eerste gezicht zie ik immers niet goed hoe iemand als ik jou zou kunnen stimuleren. Laat me de dingen even op een rijtje zetten :

1.1. Juist geteld veertien dagen voor jij het levenslicht aanschouwde ben ik getrouwd (23 oktober 1954). Ik kon dus met alle gemak je vader zijn. En een vader die danig in zijn haar zou krabben met een zoon als jij.

1.2. Want wat lees ik in het artikel van René Marais dat je me stuurde (Het is even wennen dat er een meisjeskop bij die naam prijkt - de Fransen spellen Renée). Hoogst ongemakkelijke dingen als :

André le Roux du Toit is op 5 November 1954 . . . in Kaapstad gebore en het sy hoërskoolopleiding in Pretoria voltooi. Hy het aan verskeie universiteite gestudeer sonder om sy BA te voltooi. Sy huidige beroep is «vryskutskilder en -skrywer», maar hy het al by plekke soos Sanlam, Barclays Bank, die Miracle Centre, Hoofstadpers, die Brandweer (hy is 'n Gekwalifiseerde Junior Brandweerman), die Departement van Gesondheid, Pizzaland, Golden Products, Kentucky Fried Chicken en NG Kerk-uitgewers gewerk . . .

. . . Ten einde in die Kaap liggaam en siel aanmekaar te hou, het Letoit pot-boilers vir HUISGENOOT begin skryf en sedert 1980 groot sukses daarmee behaal . . .

Voetnoot 4 : *In 'n ongedateerde brief aan Pieter Uys skryf Letoit : «. . . die afgelope week het ek net in die Kaapse strate rond gedrift. Eergisteraand in 'n kar geslaap in Bellville onder 'n kombers vol vlooie wat 'n vriend van my uit 'n gestigsaal van Stikland uitgesmokkel het in ruil vir 'n bottel Virginia . . . Ons het die goed deur die tralievenster mekaar aangegee.»*

KOMBERS : deken

1.3. Eerlijk is eerlijk : ik heb zelf enkele weken aan één universiteit gestudeerd, die van Gent - gestudeerd ! - en er niks van terechtgebracht, maar ik ben dan op een kantoor beland dat ik pas veertien jaar later ruilde voor . . . een ander kantoor. Waar ik nu nog altijd mijn dagen slijt. Ik leef dus niet, zoals jij, 'van woorde'.

1.4. Ik heb een handjevol verhalen geschreven. Misschien zijn het ook wel pot-boilers, maar enig succes is uitgebleven. Wat ik in versvorm aan het papier heb toevertrouwd en uitgegeven heeft ook al geen grote deining veroorzaakt, zodat ik ben gaan twijfelen of het wel poëzie kan worden genoemd. In géén geval is er sprake van iets als «een van die kleurrykste en interessantste figure in die Vlaamse letterkunde», zoals René Marais mutatis mutandis over jou schrijft. En ik ben beslist ook niet 'aan Jan Alleman bekend'.

1.5. Op dit ogenblik van mijn verhaal denk je vermoedelijk dat ik helemaal niks heb verricht, wat een vergissing is. Ten bewijze daarvan stuur ik een bijdrage mee over literaire dissidentie in Zuid-Afrika. Het stuk dateert al van 1978, maar lijkt me bruikbaar als voorbeeld en als nadere kennismaking.

2. Zuid-Afrika en Vlaanderen liggen heel ver van elkaar, dat weet ik uit ervaring. Natuurlijk speelt de materiële afstand een rol, maar ideologische verschillen tellen al evenzeer mee. Het is moeilijk hier belangstelling te wekken en te onderhouden buiten de (gelukkig kleine) kring van rabiate nationalisten die, oliedom en fanatiek als ze zijn, niet in staat zijn mensen en volken te zien zoals ze zijn : een mengeling van hoedanigheden en gebreken.

Helemaal aan het andere eind van het spectrum, uiterst links (even fanatiek), blijft de deur potdicht en wordt zonder enige nuancering geoordeeld en veroordeeld.

Daar tussenin kan en moet het gebeuren, als we iets willen doen om de Zuidafrikaanse letteren wat beter bekend te maken.

2.1. Op dit ogenblik is het nog te vroeg om contacten te leggen ; daarvoor moet ik eerst werk van je hand kunnen lezen en de bijkomende informatie ontvangen die je in het vooruitzicht stelt. Een beetje geduld dus in verband met het 'opvolgtydskrif vir Tagtiger'.

2.2. Het Nieuw Vlaams Tijdschrift is thans het Dood Vlaams Tijdschrift. Er zijn twee erfgenamen : DIOGENES, dat literatuur van niveau zoekt, en het NIEUW WERELDTIJDSCHRIFT (allusie op Willem Elsschot, mocht je dat aan de Kaap niet in het snotje hebben), dat journalistiek met letterkunde wil verzoenen. Het eerste bestempelt zichzelf als pluralistisch, het tweede als kritisch links. Wat die namen dekken zullen we in de praktijk moeten vaststellen.

2.3. Ik zou ook wel iets meer willen vernemen over je standpunt

ek beskou myself as 'n kulturele gerrillavegter . . . buite politiek - om polities betrokke te wees is selfmoord . . .

Laat ons het hierbij houden voor deze keer, al ben ik razend nieuwsgierig naar het gevoel dat je bekruipt als je verschrikkelijk je best doet om de buitenwereld via schuilnamen te bedotten

(hoeveel afsplitsingen van je persoonlijkheid zaten er in de redactie van de eerste Tagtiger ?

Hoe schatplichtig is P.F.P. van Wyk Louw aan N.P. van Wyk Louw ?)

en er dan iemand komt als René Marais om alle mystificaties nuchter en boekhoudkundig door te prikken en aan de goêgemeente te verklaren ...

Met een vriendelijke groet,

Jan DELOOF
Lindelaan 25
B-8550 ZWEVEGEM

P.S. Heeft René Marais gelijk als ze in voetnoot 39 luidop denkt dat Jillian Botha niet denkbeeldig is ?

Literaire dissidentie in Zuid-Afrika

Jan Deloof

Geboren te Zwevegem in 1930. In de industrie werkzaam als opleider. Is redaktielid van *Ons Erfdeel* en *Septentrion*, en werkt mee aan *De Standaard* en de *Grote Larousse-Encyclopedie* (Bretonse en Zuidafrikaanse literatuur).
Publiceerde onder meer *Recitatief voor en van twee stemmen* (gedichten, 1965), *Maar nog zingt Bretanje* (1969), *O.K. De Laey. Ter herwaardering* (1970), *Lerende zien* (gedichten, 1977). In voorbereiding: een bloemlezing uit de Baskische poëzie (samen met Bob De Nijs).

Adres:
Lindenlaan 25, B-8550 Zwevegem.

Schrijven of schieten? Dat is de drastische vraag die F. Auwera als titel koos voor een van zijn bundels vraaggesprekken met schrijvers van allerlei pluimage. In een minder drastische vorm, schrijven of ageren, is het ook een vraag die zeker in Zuid-Afrika niemand kan ontwijken die een woord op papier zet. Vooral in de Zuidafrikaanse kontekst is elke schrijver verplicht er een allerindividueelst antwoord op te geven en daarom is het niet de eerste maal dat *Ons Erfdeel* aandacht vraagt voor deze problematiek.

In een vroegere bijdrage (O.E. 16/3, mei-juni 1973) beperkten we ons tot de schaarse auteurs die uit de bevolkingsgroep der kleurlingen stammen en het Afrikaans als instrument hanteren. Nadien publiceerde J.S. Rabie in dit tijdschrift zijn *Minder Europa, meer Afrika* (O.E. 17/4, september-oktober 1974), een persoonlijk getuigenis van een blanke Afrikaner, verscheurd tussen zijn loyaliteit ten opzichte van de eigen kultuur en de grievende onrechtvaardigheid tegenover de niet-blanken.

Jan Rabie neemt echter een standpunt in dat niet zonder meer representatief is voor alle andere blanke Afrikaner auteurs. Het is nu juist mijn bedoeling in dit artikel dieper in te gaan op de verhouding tussen het officiële Afrikanerdom en de blanke schrijver die het Afrikaans als moedertaal heeft. In welke mate is er „dissidentie" en hoe is die gegroeid? De pijnlijke situatie waarin de niet-blanke verkeert en de traditionele oppositie van de Engelstalige auteurs zijn hierbij bewust buiten beschouwing gelaten.

De generatie van Tien.

De Afrikaanse literatuur is pas in onze eeuw echt van start gegaan: gewoonlijk wordt het gedicht *Winternag* (1905) van E.N. Marais als de eerste tekst van werkelijke betekenis beschouwd, met kort daarna, uit de ellende van de Anglo-Boerenoorlog ontkiemd, de patriottische ver-

Eugène Marais.

zen van het Driemanschap: J.F.E. Celliers, Totius en C.L. Leipoldt.

Als we rekening houden met de historische kontekst kan het ons niet verbazen dat de literaire figuren van die eerste jaren helemaal passen in het kader van de Afrikaner verzetsbeweging. Kiezen voor het Afrikaans als schrijftaal stond gelijk met de partij van de verliezer te kiezen, met zich distantiëren van de taal van de machthebbers van het ogenblik. Een halve eeuw vroeger stonden de schrijvers in Vlaanderen voor een gelijkaardige, even moeilijke, op het eerste gezicht absurde keuze. Net zoals men het in Vlaanderen heeft over het „mirakel Gezelle" spreekt men in Zuid-Afrika graag van „die wonder van Afrikaans": de overleving, vorming en konsolidatie van de jongste Germaanse taal, het nieuwe instrument voor een literatuur die snel een aanzienlijke vlucht zou nemen.

Het had anders kunnen verlopen. Voor de Engelsen de twee Boerenrepublieken onder de voet liepen was bijvoorbeeld Eugène Marais de ongenadigste hekelaar van het bewind van president Paul Kruger. Hij was in 1890, pas negentien jaar oud, redakteur geworden van de enige Nederlands-Afrikaanse oppositiekrant in Transvaal, en zoals Leon Rouseau in zijn biografie van Marais schrijft: „... met 'n hart vol haat sal hy voortaan... fel, bitter en genadeloos teen 'n korrupte regering te velde trek". „Vir hom het Kruger en sy Volksraad werklik die kwintessens van die bose geword. Dom en kortsigtig, maar terselfdertyd geslepe; kastig vroom, maar in werklikheid huigelachtig en korrup" (1).

Die felle oppositie was echter voor Marais geen beletsel om na het uitbreken van de oorlog vanuit Engeland deel te nemen aan een zeer zonderlinge en slecht aflopende ekspeditie, die de Boeren hulp wou brengen. Het enige tastbare resultaat voor Marais was malaria. Als hij midden 1900 weer in Pretoria belandt heeft zijn gezondheid al ernstig te lijden gehad, ook door het gebruik van morfine. Toch gaat hij in de joernalistiek weer aan de slag, maar nu staat hij, samen met Gustav S. Preller, aan de kant van de verslagen Boeren. Met veel meer behendigheid dan tien jaar vroeger omzeilt hij geregeld de Engelse censuur en kant hij zich resoluut tegen de aanvaarding van het Engels als de enige officiële taal van Zuid-Afrika. Later verzet hij zich tegen de Britse plannen om de beoogde nieuwe Wetgevende Raad met kollaborateurs en Engelsgezinden te vullen (2). Marais was in de loop van de debatten haast ongemerkt een baanbreker voor de nieuwe Afrikaanse schrijftaal geworden, die haar plaats zou veroveren naast het machtige Engels, ten koste van het Nederlands, dat aan de Kaap een dode boekentaal was geworden.

We kunnen Marais echter in geen geval zien als een ortodokse nationalist. Hij

verschilde bijvoorbeeld in één zeer specifiek opzicht van de meerderheid van de Afrikaners: al zeer vroeg voelde hij zich aangetrokken tot de niet-blanken en veel van zijn werk vindt zijn oorsprong in die speciale belangstelling. Een van de faktoren die aanleiding gaven tot het oprichten van de Nasionale Party in Transvaal was het verzet van de Afrikaner nationalisten tegen het plan het niet-blank stemrecht van de Kaapprovincie uit te breiden tot de andere provincies. Maar Marais kon dat verzet niet steunen. „Vir hom was die stemreg 'n kwessie van beskawing en opvoeding, nie van kleur nie" (3). Hij stond bepaald niet achter de definitie van „Afrikaner" die de toenmalige nationalistische voorman, gen. Hertzog, hanteerde: elke patriottische *blanke* Afrikaner.

Zijn generatiegenoot, en de belangrijkste dichter van die periode, C. Louis Leipoldt, was al even weinig ortodoks als Marais. Ze zijn een korte tijd vrienden geweest, maar de tegenstelling tussen de hoekige Leipoldt en de charmante Marais was al te groot. In korte woorden schetst Leon Rousseau hun verhouding: „So hoflik en bedagsaam as wat Marais op sy beste was, so bruusk, bot en taktloos kon Leipoldt wees... Daarby het hulle politieke opvattinge teenoorgestelde rigtings gevolg: sedert die Boere-oorlog het Marais minder pro-Engels geword en Leipoldt méér" (4).

Daarbij is het van belang voor ogen te houden dat het Afrikaner nationalisme op dat ogenblik nog vrij verward en ongedefinieerd was. Een deel van de overwonnen Boerenleiders, zoals generaal Botha en later J.C. Smuts, stuurden aan op verzoening en wilden voor de Afrikaner een plaats veroveren binnen het Britse gemenebest. Daartegenover stonden leiders als generaal Hertzog die een veel radikaler standpunt innamen en de nadruk legden op de absolute voorrang voor het eigen Afrikanerdom. Voor Hertzog kwam „Suid-Afrika eerste" (5). De open breuk kwam in 1913 en werd versterkt door de Rebellie in 1914 (een Afrikaner opstand tegen de beslissing van Botha en Smuts in de wereldoorlog loyaal te blijven tegenover de Britten). De eerste Nasionale Party, onder Hertzog, was geboren.

In de loop van die gehele evolutie bleef Leipoldt een trouw aanhanger van Botha. Tijdens de Rebellie was hij trouwens zijn lijfarts. Hij voelde niets voor het nationalistische kamp. Zijn weg als dichter evolueerde van zijn (ook bij ons populaire) oorlogsgedichten naar zijn politiek niet-geëngageerde „slampamperliedjies", waarin alleen de keuze van de taal hem tot Afrikaner dichter stempelt. Rob Antonissen vat zijn figuur als volgt samen: „Leipoldt die eensame: dit is die eindindruk. Dieper as wie ook vertolk hy die smart van die Afrikanervolk, die vyande van dié volk gésel hy met vlymende ironie, hy roep vir sy mense die „ons onthou!" toe,... en uiteindelik staan hy alleen. Want ook in hierdie opsig, die nasionale, was hy ànders as sy mense, en het hy sy andersheid besef, selfs bewus gevoed... Vroeg al oefen hy onbevange kritiek uit, doen aan „nasionale selfondersoek"..., rig sy blik meer op die taak as op die lye, meer op die toekoms as op die verlede... Hy pelgrimeer deur die wêreld, en neurie sy deuntjies vir homself alleen; rusteloos soek hy 'n plek wat hom sal bevredig, en eindelik verlang hy slegs om alleen en onbekend begrawe te lê in die verlate aarde van sy ou Karoo" (6).

De twee belangrijkste literaire figuren van de generatie van Tien, Marais en Leipoldt, hebben veel bijgedragen tot de doorbraak van de Afrikaner letterkunde, maar zijn duidelijk te zelfstandig en te onortodoks geweest om genoemd te worden met de kwalifikatie die N.P. van Wyk Louw zou gebruiken voor Jan Celliers: „Op een tydstip was hy die gewete en die stem

van ons volk. In sy laaste jare was hy byna 'n simbool van ons verlede - en van ons vertroue" (7). En gelukkig voor de Zuidafrikaanse literatuur als geheel was hun invloed ook van een geheel andere aard dan die van C.J. Langenhoven, die Afrikaanse Vader Cats, die Rob Antonissen „een van die hartstogtelikste en deurdrywendste Afrikaanse kultuurleiers" noemt (8).

De generatie van Dertig.

Dertig jaar na de oorlog tegen de Engelsen ziet het literaire leven er in Zuid-Afrika inmiddels geheel anders uit. Ook de politieke omgeving is ingrijpend gewijzigd. In de jaren twintig was het dominerend probleem de plaats van de „arme blanken" (veel Afrikaners waren door de oorlog verpauperd) in de Zuidafrikaanse samenleving. De relatie tussen de blanke Afrikaner en de zwarte Afrikaan was niet langer meer die van een blanke patriarch tegenover een zwarte onderhorige. Zolang de strijd tegen de Engelsen was gericht, was de Afrikaner zich niet bewust van het probleem van het opkomend zwarte proletariaat, maar langzamerhand drong het tot de minder gegoede Afrikaner door. Aanvankelijk bestonden daarover niet zulke ingrijpend verschillende opvattingen tussen de aanhang van Smuts en die van Hertzog, maar onder impuls van de maatschappelijke werkelijkheid evolueerde Hertzog naar een meer „socialistisch nationalisme". „Not long after the strike, in September 1922, a last attempt at reconciliation, at Bloemfontein, also came to nothing. The estranged, have-not Afrikaners of the cities instinctively opted for Hertzog, not Smuts. Smuts was now irrevocably associated not only with the (British) Empire, but also with the capitalist structure of non-Afrikaner South Africa" (W.A. de Klerk) (9).

Hertzogs nationalisten wonnen de verkiezingen van 1924, samen met de Labourpartij (die de Engelssprekende arbeiders groepeerde), tegen de Suid-Afrikaanse Party van Smuts. De nieuwe regering (Nasionale Party en Labour) vaardigde echter loonwetten uit die de blanke arbeid beschermde tegen de niet-blanke arbeid (een vorm van regelrechte diskriminatie, al lagen daar niet per se racistische refleksen, maar wel praktische moeilijkheden aan ten grondslag) en streefde naar grotere onafhankelijkheid ten opzichte van Groot-Brittannië. Hertzog was ook de grote stuwende kracht achter de Balfourverklaring van 1926, waardoor de dominions dezelfde status kregen als het Britse moederland.

Maar de politieke evolutie ging onverstoord door. De ekonomische krisis en langdurige droogte omstreeks 1930 veroorzaakten een vloedgolf van „arm-blankes" (hun prekaire toestand vormt bijvoorbeeld de achtergrond van Jochem van Bruggens roman *Ampie)* en er gingen stemmen op die een uitzonderingsregering met alle partijen vroegen. Er kwam een grootscheepse fusie (1934) en de vroegere tegenstanders Hertzog en Smuts leidden nu samen de Verenigde Party

(die pas in 1977 zou uiteenvallen). Maar Hertzog „who had given everything for the cause of the Afrikaners... was now to experience the trauma of uncompromising opposition by fellow nationalists: on the grounds that he had... capitulated for the sake of doubtful conciliation with traditional enemies" (10).

Het nieuwe gezicht van de Zuidafrikaanse partijpolitiek kreeg vorm: naast de Verenigde Party ontstond de nieuwe Nasionale Party, en de komende halve eeuw zou worden gekenmerkt door de langzame aftakeling van de eerstgenoemde, en de steeds maar stijgende macht van de nationalisten volgens het nieuwe recept, geïnspireerd door de principes van de Afrikaner Broederbond (oorspronkelijk een soort geheime service-club op religieuze basis, die naar de stad trekkende Afrikaners de eigen identiteit hielp bewaren).

Het meest diepgaande verschil met de opvattingen van Hertzog was niet de oplossing van het probleem van de arme Afrikaner in de grote stad (de ergste jaren gingen voorbij), evenmin de nog steeds tastbare achterstand van de Afrikaner kultuur of de losser wordende band met de Britse Kroon, maar een tema dat alle andere naar de achtergrond zou verdringen: de kleur van iemands huid. De nieuwe nationalisten van D.F. Malau en H.F. Verwoerd wilden radikale oplossingen, waarbij ook de „bruinmense" van de Kaap werden afgestoten (die in de plannen van Hertzog altijd een deel van het blanke kiezerskorps zouden zijn gebleven). De kleine apartheid, zoals we die helaas nog altijd kennen, werd op dat ogenblik geïnstitutionaliseerd, de grote apartheid ontworpen. De toen ingezette beweging zou voortduren tot vandaag de dag.

Tegen deze achtergrond van botsende nationalistische ideeën moeten we de Afrikaner letterkundigen van omstreeks 1935 beschouwen. Ook de internationale situatie is onrustig en dwingt tot uiteenlopende standpunten. In zijn *Digters van Dertig* schrijft D.J. Opperman: „Die digters begin nou meer oor die staatsteorieë nadink; dikwels is dit ook na aanleiding van buitenlandse strominge en gebeurtenisse... In die tydskrifte vind ons artikels oor die Bolsjewisme, Fascisme en later die Nasionaal-Socialisme. Adolf Hitler wek die belangstelling, en *Mein Kampf* word gretig gelees. Geheime en openbare bewegings ontstaan wat geïnspireer is deur die Nasionaal-Sosialisme ... en daar is plek-plek tekens van 'n antisemitisme. Uit 'n soort poëtiese „Mythus" van die Nasionaal-Sosialisme wat veral sy Nasionalisme stimuleer, groei party van Van Wyk Louw se verse en van die spannings in sy poësie... die Kommunisme en 'n vae humanisme stimuleer party van Uys Krige se werk. - Sonder hierdie nuwe ideologiese belangstellinge is party van die Dertigers se verse ondenkbaar" (11).

Digters van Dertig was het proefschrift waarmee Opperman in 1953 in Kaapstad promoveerde. Het is voor ons onderwerp een goede gids. Eigenlijk, zegt Opperman, moeten we rond 1930 spreken van een *derde* taalbeweging (de eerste ontstond in de vorige eeuw, de tweede na de nederlaag tegen de Engelsen), die Hertzogs „Suid-Afrika eerste" op elk gebied wil waarmaken, maar „Suid-Afrika eerste juis in die strewe na gelykwaardigheid tussen ander volke... Met die taalstryd verby, word die belangstelling van die Afrikaner wyer; as regerende volk dink hy meer internasionaal: oor regeringstelsels, die wysbegeerte, wetenskap, musiek, toneel en die beeldende kuns... As onderdeel van die Derde Beweging en die vernuwing in die Afrikaanse volkslewe het ons die vernuwing van die Afrikaanse digkuns omstreeks die jare dertig. In die Afrikaanse poësie is die Beweging van Dertig die strewe en wil by 'n aantal

Uys Krige.

doelbewuste jong digters om in Afrikaans 'n poësie te skryf wat gelykwaardig is met dié van ander volke" (12). En verder: „Die eerste werk van die Dertigers verskyn omstreeks die tyd van Hertzog se aanvaarding van die bewind. Hy voer die Afrikaner van opposisievolk tot regerende volk... en wanneer hy vereensaam in 1942 sterf, is die eerste groot skeppingsdrif van Dertig verby... 'n Mens sou van die Dertigers kon praat as die geslag van Hertzog. Gedurende sy bewind breek die Derde Afrikaanse Beweging duidelik deur: 'n strewe na volwassenheid, selfstandigheid en verskeidenheid op verskillende gebiede, en as deel daarvan het ons die Beweging van Dertig in die poësie" (13).

Het is opvallend dat Opperman gewaagt van „die geslag van Hertzog", en niet van Verwoerd of Malan. De Dertigers waren al bij al te overtuigd van hun eigen roeping om netjes in het spoor van de nieuwe nationalistische strekking te blijven opstappen. Erg homogeen zijn de opvattingen van die groep dichters trouwens nooit geweest. N.P. van Wyk Louw en Uys Krige hebben zeer uiteenlopende wegen bewandeld, en zijn niettemin door de leiders van de Nasionale Party respektievelijk gekapitteld en ongewenst verklaard.

Bij de kosmopoliet Krige is de vrijwel niet bestaande binding met de nationalistische ideologie zonder meer duidelijk. Hij was de enige van zijn schrijversgeneratie die in de Tweede Wereldoorlog aan de kant van de geallieerden ging staan (d.w.z. aan de kant van de Engelssprekenden. Ook de oude Leipoldt kantte zich fel tegen de sympathie van de Afrikaners voor de Duitsers) en die er onverbloemd voor uitkwam dat hij twee keer voor de progressieven had gestemd (de enige blanke partij die in Zuid-Afrika een bepaalde vorm van integratie met de niet-blanken voorstaat). Ik heb vroeger al gesignaleerd hoe de toenmalige minister van justitie B.J. Vorster, nu premier, in 1966 de Suid-Afrikaanse Akademie bedreigde: bekroon Uys Krige en jullie zullen het voelen! (14). Onnodig te zeggen dat Uys Krige toen inderdaad niet werd bekroond.

Bij Van Wyk Louw ligt de zaak veel ingewikkelder. Hij is ongetwijfeld de grootste dichter en invloedrijkste essayist van zijn generatie en zou, volgens W.A. de Klerk, in de loop van ongeveer een derde van een eeuw evolueren van bijna volledige identifikatie met de revolutionaire idee van zijn Afrikaner volk naar een kritische loyaliteit, en vandaar tenslotte naar een transcendente beschouwing van zijn tijd, volk en samenleving (15).

Al in zijn vroege jeugd werd Van Wyk Louw diepgaand beïnvloed door Carlyle's *On Heroes and Hero-worship* en in verschillende essayistische werken heeft hij beschouwingen gepubliceerd over de roeping van een volk en de voortrekkersrol die de dichter daarin als onafhankelijke gids te spelen heeft. Hoe onafhankelijk kunnen we reeds nameten in *Die dieper reg* (1938), een koorspel waarin Van Wyk Louw de balans opmaakt van de Grote Trek, een eeuw voordien. In een bespre-

N.P. van Wyk Louw.

king van dat werk schrijft G. Dekker weliswaar: „Na die *Gedagtes, Liedere en Gebede van 'n Soldaat,* waaruit so'n hoë besef spreek van die geroepenheid van ons volk, so'n onverwoesbare geloof in ons reg en ons toekoms, so'n piëteit vir die offers van ons voorgeslag en so'n deurdrongenheid van die heilige plig wat hierdie lyding op ons lê, sal die berig dat die „Trekkersjaar" Van Wyk Louw tot 'n digwerk geïnspireer het, seker niemand... verwonder nie." Maar dadelijk laat hij daarop volgen: „Dit word gedra deur die vaste geloof in die hoogheid van die wil en die suiwerheid van die daad van die Trekkers, al staan die panteïstiese Twintigste-eeuse digter buite die Calvinistiese geloof wat die *stukrag en rigsnoer* van hul lewe was." En verder: „Ek herhaal dat dit, nieteenstaande die Bybelse taal en beelde... heeltemal buite die Calvinisme van die Trekkers staan - die grondkonsepsie druls in meer as een opsig lynreg daarteen in" (16).

In de tijd van het ontstaan van *Die dieper reg* (waarin overigens de verhouding met de Engelstaligen en de Bantoevolkeren van Zuid-Afrika niet ter sprake komt) schreef Van Wyk Louw zelf: „By 'n klein volk soos ons, is dit die kuns, en veral die literatuur onder al die kunsvorme wat draer van die nasionale idee moet wees" (17). Hij zou die idee nog herhaaldelijk weer tot uitgangspunt nemen, altijd „lojaal" in zijn „verzet", tot hij dertig jaar later zal uitkomen bij *Die pluimsaad waai ver* (voor het eerst opgevoerd in 1966), een stuk dat Van Wyk Louw in opdracht schreef voor het eerste Republieksfeest en dat ditmaal niet de Grote Trek, maar de Anglo-Boerenoorlog tot tema had.

Het stuk werd hem niet in dank afgenomen door de nationalistische leiders, omdat hij kritisch en revelerend de Afrikaner helden onder de loep had genomen, evenals de waarden die de politieke leiders de Afrikaner tans voorhielden. Verwoerd zei, in een feestrede ter gelegenheid van de viering van de republiek, dat grote naties geen toonaangevende kunstenaars nodig hebben die vragen „wat is een natie?", maar die uitroepen „dit is mijn natie, zó is mijn natie!" (18). Van Wyk Louw, die in dezelfde periode zijn zestigste verjaardag vierde, heeft zich die uitval erg aangetrokken (19), wat erop wijst dat de dichter, ondanks zijn lange evolutie, tot aan zijn dood in 1970 een overtuigd nationalist gebleven is, zij het dan, om met zijn eigen woorden te spreken, een „liberaal nationalist".

Uit het voorgaande blijkt intussen toch dat Stefaan Van den Bremt rijkelijk laat was, toen hij in juni 1977 in verband met de Sestigers Breytenbach en Brink sprak over „twee barsten in het Afrikanerdom" (20). Die barsten waren er namelijk al met de Dertigers Krige en Van Wyk Louw, en zouden mettertijd uitgroeien tot niet meer te overbruggen kloven.

De generatie van Sestig.

Het dichterschap en de persoonlijkheid van N.P. van Wyk Louw hebben op de volgende generaties een immense invloed uitgeoefend, die trouwens tot op vandaag

nog voortduurt. Hoe hoog Van Wyk Louw ook in aanzien staat bij de Sestigers (na Tien en Dertig de derde generatie die de Afrikaner letteren een nieuwe beslissende wending zou geven) mag blijken uit een appreciatie uit „onverdachte bron", namelijk van de kleurling Adam Small (21), die in verband met hem zei: „Ek vra weer, want selfs deur Sestig, en anderkant Sestig, is die man vir ons 'n riglyn... ondanks al sy gebreke as skrywer en denker ook: Laat ons notisie neem, meer as wat ons doen, van N.P. van Wyk Louw. Hier is die één gees, dink ek, wat vir my, al is dit miskien kol-kol, plek-plek, nie meer „Wit" is in ons letterkunde nie, maar Afrikaans; miskien selfs ondanks hòmself, nie meer bo alles Afrikaner nie, maar Afrikaans" (22).

Zelf heeft Van Wyk Louw de nieuwe wending van Sestig onderkend en aangemoedigd. In een voorwoord voor een bundel verhalen van Sestigers zegt hij dat er omstreeks 1960-1963 „'n besliste cesuur in ons Afrikaanse letterkunde gekom het" (23). Hij duidt de twee gebieden aan die de jongere schrijvers zijn gaan ontginnen: de seks en het volkerenprobleem binnen Zuid-Afrika (volkerenprobleem in tegenstelling tot rassensituatie, die uiteraard veel vroeger in de Afrikaanse literatuur opdook). Het tweede tema duidt hij als het belangrijkste aan: „Vir my eintlik belangriker is die volgende: die Afrikaanse literatuur het hier so om en by 1960 die ingewikkeldheid, die *ver*wikkeldheid van ons Suid-Afrikaanse wêreld... byna het ek gesê „ontdek", maar dit sou dwaas wees; dit het die verwikkeldheid van menslike samelewings en individuele menselewens op 'n meer *integere* manier begin ondersoek en noém as wat vroeër by ons die gebruik was... nié romantiserend, lieflikmakend, verdoeselend nie" (23).

Jan Rabie.

De gekompliceerdheid van het Zuidafrikaans volkerenprobleem is inderdaad het uitgangspunt van de kronologisch eerste Sestiger, de Kapenaar Jan S. Rabie. In het hierboven weergegeven citaat maakt Small het onderscheid duidelijk tussen Afrikaner (alleen blanken) en Afrikaans (al wie Afrikaans praat, blank zowel als bruin). Jan Rabie maakt hetzelfde onderscheid. Hij gaat uit van een historische realiteit en een hedendaagse vaststelling (die men echter bij het „officiële" Afrikanerdom nooit aantreft): het eigenlijke woongebied van de mensen met het Afrikaans als moedertaal is niet geheel Zuid-Afrika, maar ongeveer de westelijke helft, het zuiden van Namibië inbegrepen. Alleen daarin heeft meer dan 50 % van de totale bevolking (blank en niet-blank) het Afrikaans als huistaal, en daarom is dàt het echte kerngebied van de natie, waarbij de huidskleur geen rol speelt: „... as ek moet bepaal wat 'n mede-Afrikaner is, kom ek net by een eenvoudige waarheid uit: almal wat saam Afrikaans geskep het en saam Afrikaans praat. Net soos 'n Fransman iemand is wat Frans as moedertaal praat, so is 'n Afrikaner iemand wat Afrikaans praat. 'n Wit vel het hiermee niks te make nie: 'n blonde Rus is vir my vreemder as 'n donker Indiër wat my taal praat" (24).

Zonder die basisstellingen is het werk van Rabie niet denkbaar. Vooral zijn *Bolandia*-cyklus wortelt in het wordingsproces van het Afrikaans als bindmiddel tussen bruin en blank. Het is een reeks romans die A.P. Brink tot Rabie's beste werk rekent: „Maar *Bolandia* is sy mees konsekwente en breedste deurvorsing van dié gegewe: tegelyk sy beste werk (behoudens die eerste spitse uit *Een-en-twintig).* Dit vang teleurstellend aan met *Eiland voor Afrika* (1964) waarin die skitterende gegewe van die eerste nedersetting op Robbeneiland sleg verbrou word; maar in *Die groot anders-maak* (1964) word die skerp voorgestelde sleutelfiguur van die

Jan Rabie.

Hottentotvrou Keas, gevang tussen blank en bruin, reeds 'n beduidende gestalte in ons prosa én 'n skrywende kommentaar op eietydse verhoudinge. Dit kry 'n nog breër en dieper gedaante in *Waar jy sterwe* (1966), waar die bruinman Douw Prins vasgekeer word tussen die swart en wit maalstene van sy tyd..." (25).

Jaren nadat het voorgaande werd geschreven voegde Rabie nog een vierde boek aan de cyklus toe: *Ark* (1977), het verhaal van een Afrikaner schrijver die met geheugenverlies uit de gevangenis wordt ontslagen en door Kaapstad en het Boland op zwerftocht gaat, op zoek naar zijn identiteit en zijn verleden. Het blijkt dat hij onder de folteringen zijn gezellen in het verzet tegen het Zuidafrikaanse bewind heeft verraden, en hij zal pas weer vrijgekocht zijn, nadat hij het berooide slachtoffer is geworden van een ondergrondse groep „bruinmense". Ondanks een herhaalde, niet-geïntegreerde neiging tot beleren is *Ark* een beklemmend werk, dat tot nu toe (waarschijnlijk omdat het zich, in tegenstelling met Brinks *Kennis van die Aand,* nauwelijks met de seksuele kant van de mens bezighoudt) geen last kreeg van het censuurapparaat.

André Brink.

Nu we André P. Brink al een paar keer hebben genoemd, is de vader van „Sestig" meteen geïntroduceerd. Zijn roman *Kennis van die Aand* was het eerste boek in het Afrikaans dat werd verboden (1974). Maar het verzet van Brink is van veel oudere datum. Hij heeft zeer veel gepubliceerd en het is onbegonnen werk al zijn geschriften tegen het apartheidsbeleid hier te willen overzien. Aangezien een keuze zich opdringt, zou ik vooral de polemiek in het tijdschrift *Kol* als uitgangspunt willen nemen. *Kol* begon te verschijnen in 1968 (het blad is maar enkele afleveringen oud geworden) en was opgericht door in Zuid-Afrika gevestigde Sestigers (Chris Barnard, Bartho Smit, Abraham H. de Vries, e.a.), die de medewerking vroegen van Breytenbach en Brink, toentertijd in Parijs verblijvend. In de verschillende antwoorden op de vraag wat de doelstellingen van zo'n blad wel konden zijn, liggen vrijwel alle elementen van hun verdere evolutie reeds geborgen, wat de polemiek tot een historisch moment verheft.

Brink zette voor *Kol* zijn bezwaren en verwachtingen op een rijtje. Het Afrikaanse proza, vindt hij, heeft met de Sestigers een grotere bewegingsvrijheid afgedwongen, wat zich uitdrukt in „die besef van die prosawerk se estetiese integriteit". Maar kan de Afrikaner auteur in die richting nog wel verdergaan? Hij heeft weet van de verbijsterende kosmopolitische wereld waarin hij leeft, maar zodra hij in het Afrikaans een woord op papier zet, schrijft hij in een gemeenschap die zich meer en meer isoleert van het wereldgebeuren. Met de woorden van Brink: „Dit is een van die verstommendste verskynsels van ons tyd dat 'n moderne, industriele land in die greep van 'n „klimaat" wat bepaald word deur die politieke, religieu-

Jan Rabie, Elsa Joubert en Etienne Leroux.

se en etiese stelsel(s) van 'n eeu gelede, hom só doeltreffend van die res van die wêreld kan afsonder, eenvoudig deur te besluit dat hij „reg" is en die res van die wêreld „verkeerd".

Geen werkelijk bewuste schrijver kan aan dit dilemma voorbijgaan, maar de algemene reaktie, aldus Brink, was tot dan toe een vlucht in een estetische verfijning. Die was er aanvankelijk nodig, maar nu wordt hij immoreel. „Hoeveel werklik goeie werk kan gebou word op 'n grondliggende instelling van ontwyking - ook ontwyking van verantwoordelikhede?" Te veel Afrikaanse romans gaan uit van een politieke en sociale status quo, zonder dat men zich afvraagt of de situatie wel de juiste is. Brink stelde zich toen al de vraag of het klimaat in Zuid-Afrika het nog mogelijk maakte werkelijk kontesterend werk te publiceren. En toch behield volgens hem de Afrikaner schrijver een kleine kans - door het ironische feit dat hij tot de machtsgroep behoort - nog werk gepubliceerd te krijgen wat voor de Engelstalige en de niet-blanke auteur botweg zou worden verboden. Zou die kleine kans worden benut? En Brink formuleert zijn wensen als volgt: „As Sestig die dekade van seks en simbôle was, dan sou ek graag sien dat ons wat in Sewentig gaan skryf, deurbreek na die politieke en sosiale in sy wydste sin."

Zelf heeft Brink, die in tegenstelling tot Breytenbach toen niet in Parijs bleef, maar naar Zuid-Afrika terugkeerde, in elk geval telkens opnieuw de bakens verzet, tot hij met *Kennis van die Aand* volgens de censuur te ver was gegaan. Deze roman, die intussen in het Engels, Frans en Nederlands werd vertaald, is nog meer dan Rabie's *Bolandia*-reeks een rechtstreekse aanval op de mensonterende situatie waarin zich de niet-blanken in Zuid-Afrika bevinden. Stefaan Van den Bremt heeft er in het *Tijdschrift voor Diplomatie* (26) een recensie over gepubliceerd die naar mijn gevoel het boek, als literair werkstuk, op zijn juiste waarde schat: naast buitengewoon sterk geschreven onderdelen zijn er ook „bepaalde inhoudelijke en vormelijke gebreken" in aan te wijzen. Maar Van den Bremt lijkt me toch enigszins naast de kwestie wanneer hij Brink een „vrij abstrakt engagement" toeschrijft.

De motor die A.P. Brink drijft, is zijn fundamentele onvrede met wat hij in zijn land ziet gebeuren. Net zoals voor de andere auteurs is ook voor hem de eerste vraag: schrijf ik of schiet ik? Overtuigd van de invloed (én de verantwoordelijkheid) van de intellektueel is hij blijven geloven in de mogelijkheid van geweldloze verandering, en is hij blijven schrijven. Maar een tweede, even fundamentele keuze drong zich op: wou hij zich verzetten van binnen of van buiten de eigen groep? Brink zelf: „De Afrikaner denker moest ... de keuze maken of het voor hem belangrijker is om binnen het blanke kamp gehoord te worden of daarbuiten.

Gegeven de feitelijke situatie dat de blanke (vooral Afrikaner) groep tot dusver de absolute politieke en militaire macht in het land uitoefent en daarom de enige groep is die de vreedzame verandering op natuurlijke wijze op gang kan brengen, is het zinvol geweest dat zoveel Afrikaner intellektuelen (zoals indertijd Van Wyk Louw) zich in de eerste plaats hebben gericht op hun „eigen" groep; vandaar Louws konceptie van het *lojale verset*. Zich buiten de groep plaatsen... kan leiden tot een min of meer effektieve „uitstoting" (vergelijk Beyers Naudé). Dit zou betekenen dat er binnen het Afrikaanse establishment eenvoudig niet gunstig gereageerd *kan* worden op wat zo iemand te zeggen heeft, hoe zinvol zijn woorden ook zouden mogen zijn" (27).

De hele redenering staat of valt met het geloof in „vreedzame verandering". Van den Bremt wijst dit af: de bevrijding van de onderdrukten kan slechts het werk zijn van die onderdrukten zélf, „en hoe kan dat, na Sharpeville en Soweto, ànders gebeuren dan door middel van geweld?" De toekomst zal moeten uitwijzen wie het verkeerd voorhad, maar het zou van Westeuropese laatdunkendheid getuigen als we de goedmenende Afrikaner niet de gelegenheid zouden gunnen tot het allerlaatste moment een poging te doen om het geweld te vermijden. En intussen blijft Brink binnen de Afrikaner groep een van de meest opmerkelijke kontestanten.

Breyten Breytenbach.

Van zijn kant kwam Breyten Breytenbach, zoals bekend, veel later en op een geheel andere manier naar zijn land terug. Hij koos tenslotte voor de klandestiene aktie. Reeds in de polemiek in *Kol* viel in Breytenbachs bijdrage op dat hij weinig heil zag in medewerking aan weer een Afrikaner tijdschrift. Maar meer nog: hij stelde de zin van een Afrikaanse letterkunde in de wereld ter diskussie, en hij informeerde naar de funktie van de Afrikaanse literatuur in de omstandigheden in het land zelf. Hij vraagt aan Chris Barnard, en meteen aan de hele redaktie: „Wat is jy as denker... van plan om te skryf, te sê en te doen in 'n situasie waar jou mense verantwoordelik is daarvoor... dat so baie werk van ons Engelssprekende landgenote nou verban is, 'n situasie waar so baie van jou anderskleurige en/of andersdenkende landgenote in ons tronke sit *as gevolg van* hul *andersdenkendheid...?"* En dan stelt hij, op zijn typische manier, een aantal vragen die zo goed als de deur dichtklappen. Ik citeer er een paar van:

- Lees jy die werk van swart Suid-Afrikaanse skrywers wat in S.A. verban is? Wat dink jy daarvan?
- Wie was, en wat is jou opinie omtrent Lenin, Mao, Ché Guevara? Het hulle enige betrekking op Suid-Afrika?
- Is jy soms lus om met 'n bruin vrou te slaap, of 'n swarte, of 'n gele?
- Hoe sou jy, heeltemal objektief, Suid-Afrika van vandag beskryf aan iemand soos Jesus van Nasaret?

Breytenbach maakt zijn medewerking afhankelijk van de antwoorden, via *Kol*, op zijn vragen, en eindigt met een wens voor Barnard: „Ek hoop van harte dat jy nie gaan wag totdat jy 'n invloedryke skrywer is voordat jy begin rekenskap gee van jou rentmeesterskap nie... Kom dan, laat ons ons voorneem om nooit ja-broers te word nie, maar met al die passie en die trots en die nederigheid van ons ouerwordende vlees NEE te skreeu... Wat het jy om te verloor behalwe jou Afrikanerskap?"

Die laatste zin wijst er al op dat Breytenbach niet, zoals Brink, opteerde voor verzet *binnen* de eigen groep, maar zich als het moest buiten de wet wilde stellen. Zijn werk en zijn verder lot zijn in het Nederlands taalgebied beter bekend dan dat van Brink. We weten dat hij van alle Sestigers de felste tegenstander van het Afri-

V.l.n.r.: Etienne Leroux, André Brink en Breyten Breytenbach in Parijs omstreeks 1960.

kaner bewind is geworden, en dat hij daar het slachtoffer van werd, maar op een manier die telkens opnieuw aanleiding gaf tot onbeantwoorde vragen.

Hij werd na zijn onverwachte en klandestiene terugkeer naar Zuid-Afrika aangehouden en in november 1975 tot negen jaar hechtenis veroordeeld, wegens overtreding van de wet op het terrorisme. De straf lijkt zeer zwaar, en had wellicht nog strenger kunnen zijn indien Breytenbach niet in het openbaar zijn spijt had betuigd, of, als men de formulering van Stefaan Van den Bremt wil volgen, indien hij voor de rechtbank niet een verklaring had afgelegd „die nadien geïnterpreteerd kon worden als een uiting van oprecht berouw" (26). De echte redenen voor die knieval (pressie? komedie?) zijn in het duister gebleven. *Trouw* schreef daarover:

„Het proces liet de waarnemers in en buiten Zuid-Afrika met tal van vragen zitten. Waarom verloochende Breytenbach zijn vroegere verzet tegen de apartheid? Als hij het met de justitie op een akkoordje had gegooid, waarom kreeg hij dan toch negen jaar? En wat zat er nu achter die Okhela-organisatie, waar Breytenbach voor zou hebben gewerkt?" (28). Toen bekend werd dat Breytenbach een in gevangenschap ontstane dichtbundel had gepubliceerd en er de Perskor-prijs voor had ontvangen, steeg de bevreemding ten top.

En toen kwam plotseling het tweede proces tegen de dichter (20 juni 1977), dat nog veel raadselachtiger zou worden dan het eerste. Breytenbach zou een bewaker hebben overgehaald hem te helpen ontsnappen, hij zou sabotagedaden hebben

gepland, en diezelfde bewaker zou brieven voor Breytenbach uit de gevangenis hebben gesmokkeld naar leden van de reeds genoemde verzetsorganisatie Okhela, die volgens de aanklager streeft naar het gewelddadig omverwerpen van het blanke regime in Zuid-Afrika. Van *alle buitengesmokkelde dokumenten* zouden kopieën zijn gemaakt en Breytenbachs gesprekken met de bewaker zouden op de band zijn opgenomen. De aanklager bracht inderdaad niet minder dan 116 bewijsstukken tegen Breytenbach in. Ondanks die ogenschijnlijk verpletterende beschuldiging ontkende de dichter ditmaal elke schuld! En wat wilde de *overheid* eigenlijk? Breytenbach kon vanuit zijn eenzame opsluiting toch geen rol spelen in een verzetsorganisatie? En als het de bedoeling was de organisatie op te rollen, waarom werd dan plotseling een einde gemaakt aan de hele mise-en-scène?

Nóg *zonderlinger* was het vonnis zelf. De rechter verklaarde *dat het niet bewezen was dat de Okhela-organisatie in Zuid-Afrika bestond,* en dat de ongenoemde organisatie waar de bewaker het over had alleen maar een voorwendsel van Breytenbach was geweest om in het geheim gedichten en andere geschriften uit en in de gevangenis te krijgen. Voor enkele *kleinere overtredingen tegen het gevangenisreglement* kreeg de dichter R 50 boete (of drie maanden). Aan de eenzame opsluiting (die een vol jaar duurde!) zou intussen een eind zijn gekomen.

De *onopgeloste vragen zijn legio.* Is dit alles opgezet om de buitenwereld zogenaamd te bewijzen dat het Zuidafrikaans gerechtsapparaat onafhankelijk werkt? (Daar zette de Zuidafrikaanse pers een hoge borst over op). Als Okhela in Zuid-Afrika niet bestaat, waar blijft dan de grond voor het eerste vonnis? De veiligheidspolitie liet weten dat ze bij deze tweede zaak gekant was tegen de beschuldiging van terrorisme; waarom legde de prokureur-generaal dat naast zich neer? Waarom liet men de dichter een jaar lang in volledige eenzaamheid, zelfs als hij daar zelf om had gevraagd?

Wellicht is Adriaan van Dis heel dicht bij de waarheid wanneer hij poneert dat Breytenbach wegens zijn grote invloed onder blanke studenten en progressieve intellektuelen kost wat kost ongeloofwaardig moest worden gemaakt (29). Maar naar mijn gevoel heeft Breytenbach als *verzetssymbool* helemaal *niet* afgedaan, ook al komt hij dan als een uitermate povere guerillero uit de twee processen. De omstandigheden waarin zijn laatste publikaties verschenen en zijn laatste verklaringen zijn afgelegd, zijn echter veel te verdacht om er definitief rekening mee te houden. Momenteel is Breytenbach misschien monddood, maar zijn œuvre tot aan zijn gevangenschap plaatst hem niettemin nu al na en naast Van Wyk Louw, als een mijlpaal langs de ellendig traag vorderende weg van het Afrikaner nationalisme.

Niet-dissidente Sestigers.

Als we nog een laatste keer naar de polemiek in *Kol* terugkeren, vinden we daar nog de bijdragen van een drietal Sestigers die weliswaar hebben meegebouwd *aan de verworvenheden van „seks en* simbole", maar die typische voorbeelden dreigen te worden van wat Brink noemde „'n grondliggende instelling van ontwyking". Vooral hun bijdragen tot de polemiek waren teleurstellend.

Bartho Smit (de schrijver van *Die verminktes,* 1958!) probeert Brinks opvattingen te weerleggen door terug te grijpen naar de dimensies van Sestig die al in 1964 door Van Wyk Louw waren onderkend (23) en door Brink er van te beschuldigen dat hij zijn eigen inbreng in de vernieuwing tans verloochent. Symptomatisch is vooral de poging tot *minima-*

liseren van Brinks pertinente vraag: „Kan ek 'n boek oor liefde van 'n man en meisie gaan skryf terwyl duisende Afrikane in my distrik verhonger omdat hulle nie toegelaat word om elders te gaan werk nie?" Waarop Smit vraagt of het om de wasvrouw van Abraham de Vries in Grahamstad gaat...

Chris Barnards antwoord op Breytenbachs vragen is nog teleurstellender. Door bloedernstig alleen te antwoorden op elke vraag in haar meest voor de hand liggende betekenis, en de soms aanwezige dubbele bodem angstvallig te vermijden, komt Barnard over als een loyaal verdediger van het Zuidafrikaans status quo. Bijzonder betekenisvol vind ik de volgende antwoorden op zeer direkte vragen:

- Vraag sewe: het ek al 'n swart skrywer ontmoet as gelyke of meerdere? Nee. Ek het nog nooit een gaan opsoek nie. En nie een het my nog kom opsoek nie. Miskien weet nie een van hulle van my nie.
- Vraag elf: waar is Viëtnam? Laas was hy nog waar die Rooies hom toegehein het.
- Vraag sewentien: is Suid-Afrika 'n polisiestaat? Hoekom vra jy?
- Vraag vier-en-twintig: hoe sou ek die Suid-Afrika van vandag objektief aan Jesus van Nasaret beskryf? Dit, moet jy erken, sal 'n moeilike taak wees - nie net vir my nie, vir enigiemand; maar veral, dink ek, vir jou, wat so lank laas hier was, wat nie meer die omstandighede hier ken nie en vir jou beskrywing afhanklik sal wees van skewe persberigte, verdraaide politieke verslae, 'n feilbare geheue en gesprekke met vriende.

Breytenbach en Barnard hadden elkaar op dat ogenblik blijkbaar niet veel meer te vertellen ...

Een derde reaktie kwam van Etienne Leroux. Nu heeft Leroux met zijn romans (waaronder vooral *Sewe Dae by die Silbersteins),* net als Bartho Smit eigenlijk (met toneelstukken als *Die verminktes* en *Putsonderwater),* heel véél in Zuid-Afrika opengeschreven, werkelijk te veel om de verdenking van „loyaal verdediger van het status quo" op hen te laden, maar uit Leroux' antwoord aan Breytenbach blijkt duidelijk dat zijn schrijverschap zich niet over, maar net aan de rand van de dissidentie beweegt. Zijn verzet is van een andere aard, zegt hij. „Hoekom moet julle my verset op 'n ander vlak beskou as 'n ontvlugting, 'n wegsteek agter esoteriese simbole?" Leroux weigert het engagement dat hem door Brink en Breytenbach als het ware wordt opgedrongen: „Ek was ook onder die indruk dat die skrywer geen antwoord op vrae ten opsigte van sy politieke opvattings, persoonlike lewe, rol in die maatskappy, houding ten opsigte van brandende vraagstukke aan iemand verskuldig is nie. Ons moet oppas dat ons nie, buite die skryf om, eise gaan stel aan skrywers nie. Dan beweeg ons netjies Oos, waar 'n skrywer 'n Taak het en, die hemel weet, dan hou ek op met skryf." En verder: „Ek het so 'n vae gevoel dat daar dwarsdeur die wêreld iets verkeerd is en ek probeer maar op my „esoteriese" manier dieper in die ondergrond peil om te sien waar die mutasie ontkiem. Ek kan met die beste wil ter wêreld nie vreeslik entoesiasties raak oor hierdie of daardie saak nie, want die antwoorde stel my nie tevrede nie. Miskien is dit omdat ek nog nooit 'n sosiaalpolitieke argument gewen het nie. By die Linkses argumenteer ek Regs; by die Regses Links - en elke keer verloor ek."

Ik geloof dat deze passage op en top Leroux is. Niet voor niets heet zijn „plaas": „Janee".

En Sewentig?

Intussen naderen we langzaam het einde van de jaren zeventig. Brink wenste in 1968 dat Sewentig zou doorbreken naar het politieke en sociale in de wijdste be-

tekenis. „Sestig was waardevol, en nodig, en 'n ontdekking," schreef hij toen. „Ek wil net nie hê dat ons dink Sestig se voertuie was só adekwaat dat ons Sewentig daarmee kan binnery nie." Is zijn wens uitgekomen?

André P. Brink heeft voor de periode 1970-1975 zelf een antwoord op die vraag gezocht in zijn interessante bundel recensies *Voorlopige Rapport* (30). Misschien is hij veel te geëngageerd om onze gids te zijn, zoals men in Zuid-Afrika reeds probeert te bewijzen (31), maar juist omdat hij de besproken werken veelal toetst aan zijn opvatting over de opdracht van de Zuidafrikaanse schrijver na 1970, helpt hij ons beeld van de dissidentie in Zuid-Afrika te vervolledigen. Hij komt tot een eigenaardige konklusie: „In dié stadium wil dit lyk asof Sewentig tot dusver 'n tydperk van rustige konsolidatie geword het: 'n wégkeer van die meer opvallend eksperimentele na die meer „soliede" en „nugtere" - maar dan hoogs subtiele soliditeit, hoogs bedrieglike nugterheid.

„Rustig" mag na 'n vreemde woord klink vir 'n literatuur wat tydens hierdie lustrum meer as ooit tevore in sy bestaan in die teken van polemiek, sensuurbohaai, oorloë en gerugte van oorloë gestaan het! Dat is dan ook inderdaad die tydvak waarin die eerste Afrikaanse werke op die gebied van roman, poësie én drama verbied is; die tydvak waarin polariteite tussen politici en skrywers, „volk" en skrywers meer as ooit tevore ontwikkel het - soms onder kunsmatige publisiteitsdruk. En tog lyk ons literatuur vir my vandag, van binne af, „rustig"... Maar wesenlik met 'n onversetlike en gesonde soort *voortgang* daaromtrent - teën die baie reële bedreigings in. Want dit is op stuk van sake hoe skrywers oorlog maak: nie deur koerantverklarings, massabewegings of baniergeswaai nie (en alte seker ook nie deur swaard, handgranaat of geweer nie: ook *dit* het Sewentig ons, op nogal pynlike wyse, geleer). Maar: deur die gestadige produseer van boek na boek na boek - selfs by wyse van private publikasie as dit moet; selfs ondergrondse eendag, as *dit* moet?"

Ik weet niet of Brink de paradoks hier niet te ver heeft doorgevoerd. Wie de huidige literaire situatie van de Afrikaners wil overschouwen zal weliswaar een aantal boeken kunnen lezen van uiteenlopende aard, die stuk voor stuk de moeite waard zijn, en een brede waaier van tema's bestrijken. Chris Barnard ging met *Mahala* (1971) en Elsa Joubert met *Bonga* (1971) op zoek naar Afrika, maar dan specifiek het eksotische Afrika buiten de eigen landsgrenzen. De moeilijke situatie in Zuid-Afrika zelf is de grondslag waarop Breytenbachts *Skryt* (1972) en *Voetskrif* (1976) rusten, maar dat geldt in niet mindere mate voor *Liefs nie op straat nie* (1970) en *Okker bestel twee toebroodjies* (1973) van John Miles, *Na die geliefde land* (1972) van Karel Schoeman, *Roofvis* (1975) van P.J. Haasbroek, *Ark* (1977) van Jan Rabie, en vanzelfsprekend *Kennis van die Aand* (1974) van Brink zelf. Terwijl *Witwater se Mense* (1974) van M.I. Murray, *Gister se môre* (1974) van Alet Viljoen en vooral *Kroniek van Perdepoort* (1975) van Anna M. Louw graven in het recente verleden, waarin de kiemen al gistten van wat vandaag verkeerd gaat.

Maar deze aanzienlijke reeks boeken van internationaal nivo zegt niet alles. De „baie reële bedreigings" waar Brink het over heeft, komen in de eerste plaats van de wurgende censuur. Sedert 1963 is de wetgeving strenger en strenger geworden, zodat er nu maar liefst 97 bepalingen zijn van wat „ongewenst" is, zonder dat er een reële mogelijkheid is om in beroep te gaan tegen de uitspraak. En toch is die bedreiging open en bloot, zij is bekend, kan aan de kaak worden gesteld en naar best vermogen bestreden worden.

Met de eventuele auto-censuur is dat niet het geval. Op een kleine boekenmarkt als de Zuidafrikaanse nemen de uitgevers nog minder risiko dan elders, en bovendien drijft een groot deel van de verkoop op het al dan niet voorschrijven van een boek voor schoolgebruik. Men kan zich terecht afvragen of niet een aantal schrijvers, met al die implikaties voor ogen, toch niet liever wat inbinden, ondanks Breytens oproep nooit ja-broers te worden. Bovendien kent de baatzucht nog andere wegen. Boeken die de „blanke" school niet halen blijken goed genoeg voor anders-kleurlingen. Er zijn namelijk lieden in de Nasionale Party met familieleden die flinke sommen geld binnenhalen uit minderwaardige boekjes voor gebruik in „zwarte" en „bruine" scholen. De roeping van het volk is niet voor iedereen zo verheven als Van Wyk Louw in zijn vroege jaren geloofde.

De Afrikaner dissidentie heeft dus meer dan voldoende werk op de plank, al wordt ze dan slechts gedragen door een handvol schrijvers. Er is echter de laatste tijd een beweging losgekomen die er schijnt op te wijzen dat Rabie, Brink en Breytenbach minder alleen komen te staan. Met name de *Afrikaanse Skrywersgilde* (niet te verwarren met de ortodokse Afrikaanse Skrywers*kring*, die het *Tydskrif vir Letterkunde* uitgeeft) spant zich meer en meer in als pleitbezorger voor de kontesterende schrijvers.

Het kongres van eind april 1977 nabij Kaapstad, door de Skrywersgilde georganiseerd, was rumoerig én hoopgevend. Het beraad over de voor het onderwijs voorgeschreven boeken noemde *Rapport* „die opsienbarendste en mees geslaagde bespreking by vanjaar se skrywersberaad" (32). Er werd beslist dat de Skrywersgilde voortaan het voorschrijven van boeken regelmatig zal volgen en met individuele leden van de bevoegde kommissies kontakt zal onderhouden. Maar er stond veel meer op de agenda: Breytenbachs eenzame opsluiting en de korrespondentie daarover met de geheime politie; het geding rond een verboden roman van de Engelstalige Jack Cope; de strijd om alle universiteiten open en multiraciaal te krijgen; hetzelfde vooral wat de Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns betreft: de Skrywersgilde wilde het lidmaatschap van de Akademie afraden en alle Akademieprijzen (waaronder de Hertzogprijs) laten weigeren. Tenslotte kwam er slechts een vrij zacht kompromis uit de bus: de auteurs die lid zijn van de beide organisaties tekenden een verklaring dat ze onverwijld in de (hagelblanke) Akademie de toepassing zullen eisen van het bestaande reglement dat diskriminatie op grond van kleur verbiedt. De daad is nu aan de ondertekenaars: Frans A. Venter, Leon Rousseau, Jan Senekal, Jan S. Rabie, Elsa Joubert en Etienne Leroux. (Twee afwezigen, Chris Barnard en Braam H. de Vries, steunden de verklaring).

Wellicht zal de Afrikaanse Skrywersgilde de enige vereniging van letterkundigen worden waarlangs de Afrikaners nog een verbinding met buitenlandse schrijversverenigingen in stand kunnen houden. Op hetzelfde kongres werd de gilde trouwens opengesteld voor anderstaligen (nietblanke Afrikaanstaligen werden al van meet af aan opgenomen), zodat tans alleen schrijvers worden geweigerd die iets met het censuurapparaat te maken hebben. Dat bekende oppositievoerende schrijvers als Nadine Gordimer en Athol Fugard zich daarop dadelijk aansloten, doet de geloofwaardigheid van de Skrywersgilde alleen maar toenemen, en betekent dat de „andersdenkende" of dissidente Afrikaner auteur een toenadering tot, en meer gestruktureerde samenwerking met andere Zuidafrikaanse schrijvers op gang heeft gebracht.

Voetnoten:

(1) *Die Groot Verlange*, van Leon Rousseau. Human & Rousseau, Kaapstad. 1974 - blz. 73 en 72.
(2) *Ibidem*, blz. 170.
(3) *Ibidem*, blz. 303.
(4) *Ibidem*, blz. 328.
(5) *The Puritans in Africa*, van W.A. de Klerk. Rex Collings, Londen. 1975 - blz. 98.
(6) *Die Afrikaanse Letterkunde van Aanvang tot Hede*, van Rob Antonissen, Nasionale Boekhandel, Kaapstad. 1960 - blz. 115.
(7) *Opstelle Oor Ons Ouer Digters*, van N.P. van Wyk Louw. Human & Rousseau, Kaapstad. 1972 - blz. 22.
(8) *Ibidem*, blz. 137.
(9) *The Puritans in Africa*, W.A. de Klerk, blz. 106.
(10) *Ibidem*, blz. 112.
(11) *Digters van Dertig*, van D.J. Opperman. Nasionale Boekhandel, Kaapstad. 1953 - blz. 27 en 28.
(12) *Ibidem*, blz. 13 en 14.
(13) *Ibidem*, blz. 29.
(14) *Ons Erfdeel*, 1/75, blz. 99.
(15) *The Puritans in Africa*, W.A. de Klerk, blz. 210.
(16) *Beeld van 'n Digter*, bijdrage van G. Dekker, blz. 179 en 185. Nasionale Boekhandel, Kaapstad. 1966.
(17) *Berigte te Velde*, van N.P. van Wyk Louw. Tafelberg, Kaapstad. Derde druk, 1971 - blz. 18.
(18) *The Puritans in Africa*, W.A. de Klerk, blz. 261.
(19) T.T. Cloete in *Skrywers in Beeld, Nr. 1, N.P. van Wyk Louw*, Tafelberg, Kaapstad. 1974 - blz. 98.
(20) *Tijdschrift voor Diplomatie*, 3e jg., nr. 10, Juni 1977.
(21) Zie over Adam Small: *Ons Erfdeel*, 4/76, blz. 549, *I am smiling. Sentiment en satire by Adam Small*, door A.P. Brink.
(22) In *Die Sestigers*, redakteur: J. Polley. Human & Rousseau, Kaapstad. 1973 - blz. 147.
(23) In *Windroos*, Afrikaanse Pers-Boekhandel, Johannesburg. 1964. Inleiding niet gepagineerd.
(24) In *Polemika*, door J.S. Rabie. John Malherbe, Kaapstad. 1966. Blz. 15 - Zie ook: *Ons Erfdeel*, 17/4, sept.-okt. 1974.
(25) In *Standpunte*, nr. 110, december 1973. *Op soek na Afrika*, blz. 4.
(26) In *Tijdschrift voor Diplomatie*, 10, juni 1977. Blz. 515 tot 520.
(27) A.P. Brink in *De Haagse Post*, 4 september 1976.
(28) In *Trouw* van 21 juni 1977.
(29) Voor een gedetailleerde ontleding van het tweede proces raadplege men het *Culturele Supplement NRC/Handelsblad* van 12-8-1977, *Luchtkastelen in een gevangenis*, door Adriaan van Dis.
(30) *Voorlopige Rapport. Beskouings oor die Afrikaanse literatuur van Sewentig*, door A.P. Brink. Human & Rousseau, Kaapstad. 1976.
(31) In *Tydskrif vir Letterkunde*, Nuwe Reeks XIII: 4 november 1975. *'n Eerste verkenning van enkele aspekte van André P. Brink se kritiese werksaamhede*, door Gerrit Olivier.
(32) In *Rapport* van 1 mei 1977. Blz. 9.

LETOITS OPMERKINGEN IN DE RAND BIJ «LITERAIRE DISSIDENTIE IN ZUID-AFRIKA».

Bij het c.v. van Jan Deloof : u woon besonder lank op een plek.
Bij Eugène Marais : ons eerste junkie.
Bij Louis Leipoldt : hy het resepteboeke ook geskryf.
Bij Uys Krige : hy knip deesdae nooit sy toonnaels nie.
N.P. van Wyk Louw : nogal 'n decent chap.
Jan Rabie : toe hy jonk was het hy in porn-movies gespeel. eerste 'sestiger'
Elsa Joubert : eerste 'New Journalist'
Etienne Leroux : eerste 'tagtiger' 'krisis krisis'
André Brink : André *wie* ?!?
Breyten Breytenbach : Bosveld B. Bomskok
Afrikaanse Skrywersgilde : onlangs verander na 'Die Skrywersgilde' (oop vir alle tale).

(zie blz. 43)

dennesig 7601
posbus 2374

beste dr. delooft

baie dankie vir u brief. maybe het u my verkeerd verstaan oor die 'stimulerend'. in afrikaans beteken 'stimulerend' nie noodwendig 'seksueel stimulerend' nie. (?) (!)

ek wil graag kritiek (positief) lewer op die interessante artikel wat u geskryf het en in fotostaatvorm ingesluit het. dis egter moeilik onder omstandighede, want ek is op 'n bus op pad lughawe toe en dit skud so dat ek nie die klein skrif kan lees nie. ek is op pad om vanaf kaapstad na johannesburg te vlieg. netnou sal daar wel geleentheid wees.

in hierdie brief wil ek die volgende insluit : koerantuitknipsels (ek stuur dit liefs in 'n aparte koevert) wat u mag interesseer, 'n bandopname met my stem, musiek, en - indien daar kans is - ook interviews met een of twee ander jong afrikaanse skrywers. (ook 'n uitgawe van die laaste Tagtiger en ander tydskrifte). later kan veel meer volg ; hierdie is fragmentaries - ek wil ook een of ander tyd 'n video-opname maak van swart of bruin 'street theatre' om vir u te pos.

dit klink in elk geval nie of u so 'helemaal niks

LUGHAWE KAFETERIA

hebt verricht' nie. u styl is baie varser as die van afrikaanse letterkundiges (amanda botha het, terloops, slegs gesê dat u 'n 'vlaamse kritikus en letterkundige' is).
afrikaanse letterkundiges is baie vervelig. hulle is almal strukturaliste wat niks belangstel in ander dialekte of publikasies in afrikaans as dié van die blanke (en meesal ouer) skrywers nie. hulle sal ook nie grappies maak soos u in u brief nie, en nooit 'n woord rep oor politieke ideologie nie. u doen dit wel wanneer u die term 'literaire dissidentie' gebruik - dus is letterkunde en sosiale kritiek ineengevleg. dis wat ek nog altyd gesê het, maar niemand wil my glo nie.

«Zuid-Afrika en Vlaanderen liggen heel ver van elkaar, dat weet ik uit ervaring» - was u al hier ? in watter Suid-Afrika was u ? (Daar is twee) 1)

Dis jammer dat Nieuw Vlaams Tijdschrift dood is. Leef RESTANT nog ? Ek het comicstrips daarin gepubliseer. Ek dink hulle het iets te doen gehad met die universiteit van Antwerpen.

Nou die probleme wat u het met René se artikel (almal het probleme met haar artikels) :

VUURHOUTJIES : lucifers

Suburbian Fascism

MR EUGÉNE TERRE-BLANCHE

(*uit :* Restant X, 2 - blz. 99)

(i) Jillian Botha is nie denkbeeldig nie. Sy werk in 'n platewinkel in Stellenbosch en sy is bruin. omdat haar van Botha is, is sy 'n groot 'embarrassment' vir P.W. Botha en Pik Botha 2) (laasgenoemdes is albei blank). Ek het haar ontmoet eendag toe sy vuurhoutjies by my geleen het en daarna het ons drie maande lank saamgewoon in 'n geheime dakkamertjie in 'n Kaapse bordeel, waar die polisie ons uiteindelik verwyder het. Hulle (die polisie) was egter heel hoflik, want teen ons kamermuur was 'n swart-en-wit portret van Dr. H.F. Verwoerd 3) ('n vorige eerste minister - 'n soort S.A. Kennedy-figuur, en Hollands van afkoms, maar sterk ku klux klan-georiënteerd). Hy was 'n bastard, nou kan ons nie meer rugby speel teen die All Blacks nie, net oor hom. 4)

(ii) 'Kulturele guerrillavegter'. Bogenoemde illustreer dit. Ek moedig kontak oor die kleurgrens aan onder jongmense sonder om (soos Breyten) involved te raak in linkse politiek (lg. sou my in die tronk laat beland). Nietemin was ek reeds 2 keer in aanhouding, een keer vir nege maande en een keer vir 'n nag se ondervraging (misverstand).
Oor die nege maande wil ek vireers swyg. Dis vir my pynlik om daaroor te skryf en ek sou dit liefs heeltemal wou vergeet. Dit was nie in 'n tronk nie, maar in 'n 'rehabilitasiesentrum'. Ek is byna permanent weggesluit. 5)

(iii) «Hoeveel afsplitsingen van je persoonlijkheid 6) zaten er in de redactie van de eerste Tagtiger ?»

ons was drie : ek, Jillian en A.P. Meiring ('n staatsamptenaar) 7). Maar ons het tientalle medewerkers dwarsoor die land gehad, o.a. selfs in die Militêre Intelligensiediens. 8) Ek *het* egter al onder skuilname geopereer in die Tagtiger en ander tydskrifte : P.F.P. van Wyk Louw (Die NP en die PFP is die 2 blanke opposisiepartye in SA), M. Bekruiper, 9) Oom Elektriese Lokomotief, 10) en nou ook Bosveld B. Bomskok. 11)

(iv) voetnoot 4. Dis toe ek niks geld gehad het nie.

(v) 'potboilers vir Huisgenoot'... Huisgenoot is my kanaal na die volk. Dis die grootste populêre Afrikaanse tydskrif (bevat blokkiesraaisels, resepte, ens.). Ek mag nie meer vir hulle skryf nie. 12) Dit was meesal liefdesverhale van baie swak kwaliteit, en is saamgevat in 2 boeke : NOU'S DIE KAAP WEER HOLLANDS en MY NOOI IS IN 'N TIKMASJIEN. Die laaste verhaal in lg. is effens beter as die res.

(vi) Ja, ek is op 5 November gebore - op Guy Fawkesdag - 'n Britse feesdag wat verbode verklaar is hier. Toe ek die laaste keer 'n

Wie is R...aldo en [illegible] julle hom vermoor?
Waaròm het jy nie daarin geslaag nie?
Wie is die meisie wat saam met jou die misdaad gepleeg het, en wat het op die einde met julle gebeur? Het Rinaldo heeltemal gesond geword?
Beplan jy verdere optredes as fotoverhaal-akteur?

... is twee Koerantknipsels ...

Vir diegene wat belangstel in werklike poësie van gehalte, ongeag van die jeug of ouderdom van die digters, bestel UITGEWERY SKEURBUIK ('n frontorganisasie van Die 'Tagtiger') se ondergrondse bloemlesing (wat bedoel is as alternatiewe Groot Verseboek) GEDIGTE VIR AFRIKA by Posbus 2374, Dennesig 7601, teen 'n minimum donasie van R8 (agt rand). Hierdie publikasie is byeengebring met die medewerking van Uys Krige, Cornelius van der Merwe, Lochner de Kock, André Letoit, Pieter Uys, Wessel Pretorius, Annelien van Rooyen, Ailsa Stuart, en ander bekendes in avant-garde-geledere. Ons het nie 'n onderlangse gekonkel met resensiste en letterkundiges van die establishment nodig nie. Gedigte is daar vir alle cats om te geniet. Bestel GEDIGTE VIR AFRIKA. Dis 'n boek om saans mee bed toe te gaan. Dis die soort ding wat u nodig het as Suid-Afrikaner in die breë konteks.

Foto van ons verteenwoordiger in Militêre Intelligensie (links)

ete-afspraak met 'n Afrikaanse letterkundige gehad het, dra ek 'n paar jeans aan met 'n Britse vlag op en toe weier hy om saam met my te eet. Toe moes ek huistoe stap.

Vervolgens, u artikel oor Literaire dissidentie in Zuid-Afrika. Dit is baie gebalanseerd en goed nagevors. Ek het die artikel van Jan Rabie in 'n vroeër uitgawe van ONS ERFDEEL ook gelees, wat minder goed aangebied is (Rabie idealiseer bruines, netsoos Brink, maar ignoreer swartes - 13) - Brink idealiseer almal behalwe wittes).
Ek is goeie vriende met Rabie (desnieteenstaande ons verskille) en gaan soms vir hom kuier waar hy tans in 'n onherbergsame strandoord leef van olywe en seekos, vanwaar hy soms wilde en impulsiewe persverklarings uitreik.
Hy leen ook dikwels vir my geld en ons was al saam dronk.

Nou 'n aantal los gedagtes wat by my opgekom het na aanleiding van u artikel.

(i) Die situasie in ons letterkunde het heelwat verander tussen die 'rustige' sewentigs en vandag. Ek wil nie meer die nuwe literêre bewussyn onder die jongens die 'tagtigerbeweging' noem nie
  (a) omdat ek nie as leier van 'n beweging wil bekendstaan nie 14) en
  (b) omdat, in die konteks van die hele Suid-Afrika, die opdeling van blanke skrywers in 'Dertigers' en 'Sestigers' vir my nie meer aanvaarbaar is nie. 15) - 16)

  Dat daar egter 'n nuwe bewussyn is, is iets wat niemand kan betwis nie. Die Afrikaanse letterkunde wemel sedert 1978 (toevallig het dit alles begin feitlik terselfdertyd met die publikasie van u artikel) met little magazines, nuwe boeke en demonstrasies. 17)

  Tydens die Skrywersgildeberaad van 1981 by Gordonsbaai word die jonges vir die eerste maal genooi om hulle sê te sê. Drie sprekers word gekies as verteenwoordigers

INWEEGLOKAAL

van die jonges :

(a) Etienne van Heerden, redakteur van die grootste 'jong literêre tydskrif' ; (GRAFFIER)
(b) Dan Roodt, en
(c) Chris Pretorius, Kaapse dramaturg.

(*uit :* Restant X, 2 - zomer 1982 - blz. 101)

Etienne van Heerden open sy toespraak met 'n aanhaling uit een van John Lennon se laaste personderhoude : 18) 'Wasn't the seventies a drag ?'.

Dan Roodt sê absoluut niks konstruktiefs nie. Sy toespraak is 'n soort Dadaïstiese gebaar. Geklee in 'n spierwit snyerspak en 'n strikdassie, behels die grootste deel van sy toespraak van bykans 'n uur vertalings van die mees skurwe dele uit die homoseksuele letterkunde van De Sade. Die Gilde hoor hom aan in 'n doodstille verbystering.

Nà hom staan Chris Pretorius op, en maak verskoning vir die feit dat hy laat opgedaag het vir die beraad : «Ek was dronk». Nà sy kort, onsamenhangende toespraak, waartydens hy onder andere die volgende uitsprake maak : «André Brink is 'n doos», «Ek is wel vervreemd maar ek is nie seker of ek vervreemd is van die regte goed nie», 19) (Hy skel ook die Gilde uit dat hulle so stil gesit het tydens Roodt se voorlesing : «Hierdie ou wat voor my gepraat het het absoluut niks gesê nie. Hoekom het jullie hom laat voortgaan ?») byt hy 'n bloedpil stukkend. Rooi kleursel vloei by sy mondhoeke uit en hy maak asof hy flou neerslaan. Hy word te hulp gesnel deur die ouer Gildelede, wie te laat besef dat dit 'n grap was.

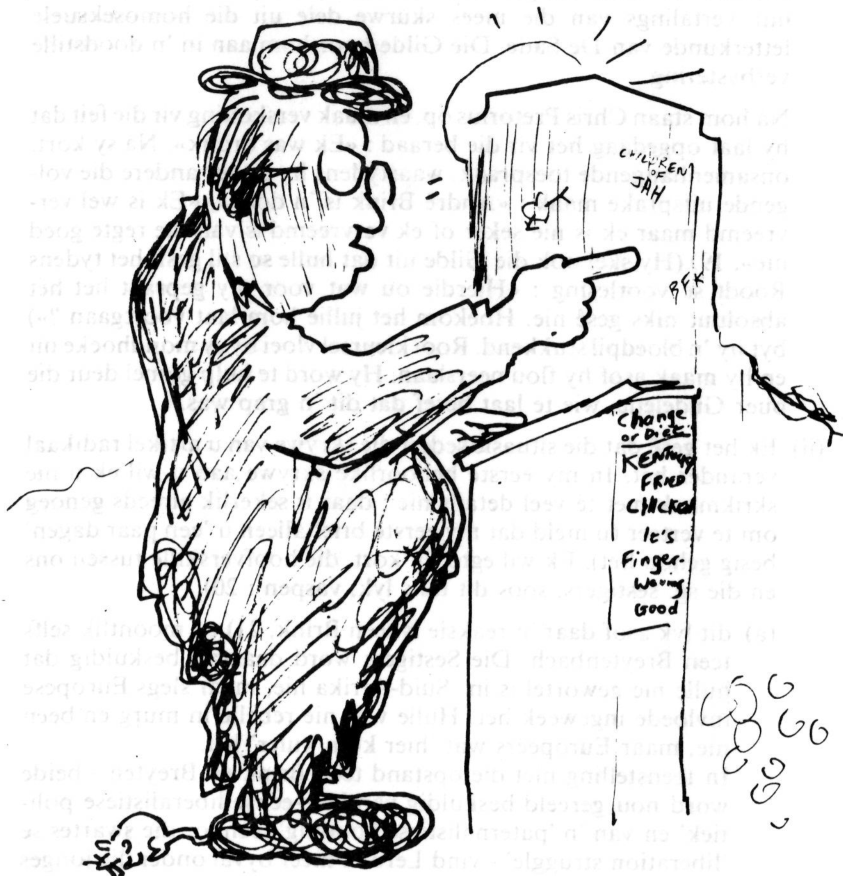
(ii) Ek het gesê dat die situasie sedert die skrywe van u artikel radikaal verander het. In my eerste behoorlike skrywe aan u wil ek u nie skrikmaak met té veel details nie ; daar is sekerlik alreeds genoeg om te verteer (u meld dat my eerste brief alleen u 'een paar dagen' besig gehou het). Ek wil egter in kort, die hoofverskille tussen ons en die sg. sestigers, soos dit tans lyk, vaspen : 20)

(a) dit lyk asof daar 'n reaksie is teen Brink, 21) en moontlik selfs teen Breytenbach. Die Sestigers word daarvan beskuldig dat hulle nie gewortel is in Suid-Afrika nie, maar slegs Europese invloede ingeweek het. Hulle was nie rebelle in murg en been nie, maar Europeërs wat 'hier kom kuier' het.
In teenstelling met die opstand teen Brink en Breyten - beide word nou gereeld beskuldig van '19e-eeuse liberalistiese politiek' en van 'n 'paternalistiese houding' teenoor die swartes se 'liberation struggle' - vind Leroux meer byval onder die jonges 22)

as onder die ouer kritici. Sy boeke word gereeld met groot ywer gelees deur studente en jongmense - veral SEWE DAE BY DIE SILBERSTEINS se 'appeal' het geensins afgeneem nie.

Progressive Nationalism

MR P W BOTHA

AND THE "CHANGE OR DIE" (VERLIGTE) NASIONALISTE

(*uit* : Restant, X, 2, blz. 103)

(ons is nou in die lug. Daar is die pragtigste volmaan. Ek sit by die venster.
Dis vir my ongelooflik dat dit so maklik is om die afstand af te lê wat ons voortrekker-voorouers soveel bloed en sweet gekos het - hoeveel jare het hulle nie afgekak nie - ons vlieg bo-oor dit alles in 'n uur en veertig minute).

(b) Daar is, by die jonger blankes, 'n wegbeweeg van politiek as sulks. Die jonges voer aan dat hulle nie 'n fassinasie met iets soos 'ontug' hoef te hê (soos Brink in feitlik elke boek) nie, omdat alle verhoudings (interpersoonlik) eenders is. Brink stry teen die ontugwet, ons ignoreer dit. Jong bruin skrywers is in 2 kampe verdeel : dié wat aktief by politiek en vakbonde betrokke is (soos Hein Willemse) en dié wat 'n middeweg van rekonsiliasie in 'n humanitêre skryfstyl probeer volg (soos my vriend Peter Snyders). Swart skrywers skryf onlangs eers in Afrikaans, en dan ook slegs in gedeeltes van hulle publikasies. 23)

(iii) Nog 'n kenmerk van die sg. Tagtigers is die stylverskil van die Sestigers. Die Sestigers was lief vir metafore, dekoratiewe effekte, Griekse mitologie en verskuilde betekenisse - moontlik omdat dit destyds gevaarliker was as nou om sekere onderwerpe direk aan te raak.

Die jongeres se styl neig na groter eenvoud en direkte beskrywing van die onmiddelike konkrete werklikheid - hulle raak selfs ontslae van, soos M.C. Botha dit stel in 'n onderhoud wat ek met hom gedoen het in RAPPORT, 'onnodige dinge soos byvoeglike naamwoorde'. Vir die sestigers sou dit ondenkbaar gewees het om 'n sin soos die volgende te skryf :
«Die man stap na Clicks toe en koop 'n pakkie F.L.'s».

Hulle sou eerder skryf :
Reinard voel 'n vae onrus. Hy betree die kettingwinkel en koop sekere huishoudelike benodigdhede. 'Hoeveel betaal hulle die bruin meisie agter die kasregister ?' wonder hy, terwyl haar flinke bruin hande 'n ou gevoel van soeke in hom wakkermaak, waaroor hy momenteel skuldig voel terwyl sy die inkopies in die winkelsakkie laat val. Wanneer hy buite kom, slaak hy onwillekeurig 'n sug van verligting».

As klassieke voorbeeld van die stylverskil tussen 60 en 80 wil ek die volgende 2 paragrawe direk aanhaal (in soverre ek dit korrek kan onthou) uit M.C. Botha se debuutbundel DIE HARTKLOP VAN GEVOEL : 24)

«As ek jou soen, kan ek die mitiese en magiese kragte van die natuur in jou tong aanvoel,» fluister sy.

«O fok,» dink ek.

(iv) 'n Laaste kenmerk van die jonges :

(sjoe, die snacks wat hulle op die SAL-vlugte bedien is heerlik)

Hoewel verskeie pogings reeds geskep is onder die jonges self om credo's uit te reik of groepe te vorm, het dit meesal nie geslaag en was die algemene gevoel sover eerder 'n soort apatie teenoor 'n eendragtige opstand (kort nadat TYDSKRIF VIR LETTERKUNDE my voorbladnuus gemaak het met die aankondiging van die 'Tagtiger-beweging', en daarna ook ENSOVOORT, het ek enige geloof in, en betrokkenheid by sò 'n beweging heftig ontken in 'n essay in die 2-talige CONTRAST, 'n ander landswye establishment-magazine, getiteld *SATORI IN GARLICKS SE TEEKAMER AAN DIE EINDE V/D TAGTIGERBEWEGING.*

Dit het letterkundiges oor die hele land, in alle Afr. universiteits-departemente, verwoed hulle liasseerkaartjies laat 'reshuffle'. Hulle het geval vir die grootste 'lark' in die geskiedenis van Afrikaanse letterkunde. 25)

Informele groeperinge bestaan wel, vir praktiese doeleindes. Die sg. Kaapse Groep (1980) is byeengebring om GRAFFIER te finansier deur elkeen R 15 by te dra - sodra die tydskrif op sy eie bene kon staan, is die geld weer terugbetaal. KABELKARNIMFE, in 1981 gestig deur Johan van Wyk 26), is tans 'n redelike groot, maar baie los organisasie, wat dosyne veeltalige slapbandboeke (nogal besonder netjies) druk (elke skrywer moet egter sy eie boek finansier en versprei), teateropvoerings hou 27), en selfs seven single-plate opneem in Johannesburg ; verder is daar die groepe wat bekend staan as die Wits-skool (Taurus-uitgewery) en die RAU-skool (dit sluit die universiteit van Pretoria en ook die - verbasend suksesvolle - tydskrif Ensovoort in. Lg. groep is effens versigtiger as eg., en meer strukturalisties ingestel. 28) 29)

Die algemene houding onder die groepe is tans nòg een van vyandigheid, nòg van soeke na samenwerking. Elkeen doen sy eie ding. 'n Betroubare waarnemer, Mev. Zirkia Ellis (redaktrise van die landswye staatstydskrif DIE BIBLIOTEKARIS en geesdriftige bevorderaar vir jong skrywers se belange - soms tot die ergernis van haar hoofde) 30), stel dit, effens verbaas, tydens 'n onlangse personderhoud : «Die 'Tagtigers' lyk nie of hulle enige groot statement *wil* maak nie. Waar die Sestigers op die dakke staan en preek het, staan die Tagtigers onder op die straathoeke rond en

mompel. Tog sê hulle in die proses veel meer.»

Dis nou genoeg vireers.

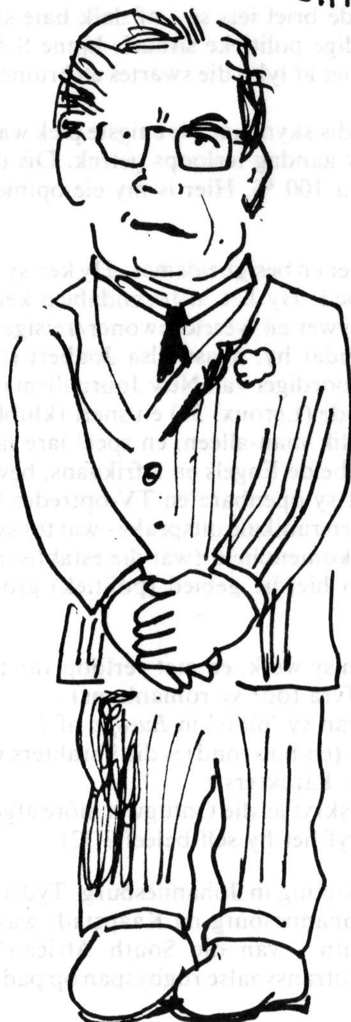
Ek wil graag in my volgende brief iets sê - of dalk baie sê - of in die bandopname - van die huidige politieke situasie binne S.A. self - hoe Botha se hervormings van hier af lyk - die swartes en bruines se reaksies daarop - ens.
Iets wat u in u artikel sê (en dis skynbaar die enigste plek waar u *self* oor iets stelling inneem) het my aandag terloops getrek. Dis u evaluering van Brink. Ek ondersteun u 100 %. Hier is my eie opinie van hom : (u mag my kwoteer)

Brink is 'n talentvolle skrywer en besigheidsman. Hy ken sy mark - veral die oorsese mark - baie goed. Hy het 'n formidabele kennis en verwysingsveld as kritikus, skrywer en wêreldinwoner/reisiger. Ook is hy onmisbaar in Afrikaans omdat hy, naast Elsa Joubert (POPPIE NONGENA), die enigste verteenwoordiger van New Journalism is. Hy vùl die gaping tussen hoë letterkunde (Leroux) 31) en snert (klubboeke in die Mills and Boone-trant) feitlik man-alleen, en speel jare lank reeds 'n groot rol om blanke lesers, beide Engels en Afrikaans, bewus te maak van politieke kwessies. Met sy openbare en TV-optredes betree hy 'n ongelooflike middeweg tussen radikale uitsprake - wat tot sy inhegtenisname sou lei - en tegemoetkomendheid (wat die establishment getrou aan hom hou). Hy het, op hierdie gebied (politiek) groot moed en morele integriteit.

Daar is egter fatale 'gaps' in sy werk, en met verloop van tyd wil mens jouself die volgende vrae afvra (oor sy romankuns) :
(a) hoekom speel so baie van sy 'plots' in *Europa* af ?
(b) hoe verteenwoordigend (en hoe rònd) is die karakters wat hy skep, veral die bruin en swart karakters ?
(c) waaroor gaan hy boeke skryf as die Ontugwet môre afgeskaf word ?
(d) hoeveel van wat hy skryf het hy self beleef ? 32)

Oor 'n half uur land ons vliegtuig in Johannesburg. Tydens my vorige vlug per vliegtuig (vanaf Johannesburg na Kaapstad) was ek vergesel deur Bishop Desmond Tutu - van die South African Council of Churches - en die hele Noordtransvaalse rugbyspan op pad W.P. toe vir 'n curriebeker-eindstryd.

My oupa, Dr. P.C. Schoonees, het in Nederland gestudeer en was die hoofmedewerker aan die HAT (Handwoordeboek Vir Die Afrikaanse Taal), nou nog steeds, in sy soveelste druk, die grootste Afrikaanse woordeboek. Hy was ook 'n pilaar in die konserwatiewe Afrikaanse

(*uit :* Restant X, 2, blz. 104)
In Restant 11,3 (1984) verscheen ook nog van André Letoit : Stonehenge (blz. 86 - 90).

kultuurlewe - regtig 'n bedonnerde ou man ! (maar ek was lief vir hom). (Meer oor hom volgende keer). Skryf asb. terug. Groete.

Die Uwe

andré letoit.

N.S. : Is dit algemeen in België om jou eerste kind 14 dae na die huwelik te kry ?

★

Dis jammer dat nieuw Vlaams Tijdschrift dood is. - Deze uitlating laten we uiteraard voor rekening van de auteur.

Leeft Restant nog ? - Ja.

★

VOETNOTA'S :

1) blank en nieblank.
2) lg. het publiek teen my aktiwiteite beswaar gemaak in 'n brief aan die KERKBODE.
3) Teen dieselfde muur was sowat drie gesteelde padtekens, dosyne uitgeknipte 'beauty competitions' uit bruin koerante, en briewe van uitgewers, asook die hele intekenaarlys van die Tagtiger - lg. in koki-pen.
4) sy toespraak by Loskopdam, wat sportsegregasie ingelui het.
5) ek is deur 'n Broederbondpsigiater gediagnoseer as 'skisofrenies' - dit is later deur drie private psigiaters betwis, waarvan een ook Broederbond was, maar intussen uitgeskop is uit die Broederbond omdat hy opgecrack het en uit sy beroep ontslaan is nà sy sessies met my. Tydens my verblyf in die rehabilitasiesentrum is ek gehuisves in die saal vir dwelmverslaafdes, sonder dat ek ooit enige ondervinding van dwelmmiddels had.
6) Skisofrenie ??! Dalk tog !
7) Hy het intussen bedank (uit die Staatsdiens) en 'n surfer geword.
8) ons is nou nog nie seker of hy vir òns gespioeneer het of vir hùlle nie. Ek sluit 'n foto van hom in sodat uself kan oordeel.
9) m. = 'meide' (nieblanke vroue).

10) In die Eerste Taalbeweging was 'n sekere Oom Lokomotief ook aktief onder 'n pseudonym.
11) Sendup van Breyten Breytenbach.

OP LUGHAWEBUSSIE STAD TOE :

Dis vir my nogal simbolies dat ons nou net by die Jan Smutslughawe geland het, nadat ons 1-1/2 uur gelede opgestyg het van die D.F. Malanlughawe - 'n reis die verlede in ??! (ek hou meer van Smuts).

Dit was te rukkerig om te skryf in die bus. Hier sit ek nou in 'n icecream parlour. Die res van die voetnota's sal ek môreoggend of vannag voltooi. Ek rook 'n camel en drink koffie en ontspan. In hierdie selfde icecream parlour het ek verlede jaar dronk geraak op vodka saam met die advokaat wat staatsaanklaer was by Mandela se hofsaak (Rivonia). Die betrokke advokaat se praktyk is in 'n gemors, want hy is 'n alkoholis. Gelukkig vir hom het hy 'n groot plaats naby Sun City.

IN DIE BED IN ONS WOONSTEL, 12 nm. :

12) Hulle het reeds 'n oorvloed van my liefdesverhale vir latere gebruik.
13) Rabie is selfs gekant teen swart vorms van Afrikaans, m.a.w. 'Soweto-Afrikaans', soos uit sy volgehoue kritiek op Wopko Jensma se digbundels blyk.
14) Dit plaas te veel druk op my by partytjies.
15) Die Tagtiger is begin as 'n grap.
16) Dis o.a. my doel om, so ver dit die dekades aangaan, die sestigers tot niet te verklaar en voor te begin, waar die sg. dertigers (byv. C.M. van den Heever en N.P. van Wyk Louw) opgehou het.
17) Sedert 1978 is sowat 20 little magazines gestig ('n hele paar is verbied), ± 150 boeke deur jong skrywers gepubliseer ('n hele paar is verbied), 'n groter toevloei 'jong' boeke, by verre, as ooit tevore in enige tydstip in Afrikaans, en was daar 'n opbloei in straat- en avantgarde-teater, lg. veral onder bruin en swart skrywers, wie, saam met 'n sekere groep wittes (byv. Welma Odendaal, die eerste feminis in Afrikaans) publikasie by establishment-uitgewers ontwyk. - Die aantal nuwe manuskripte is dus nader aan 2000 as 150.
18) Ek het dit vir hom op 'n stukkie papier neergeskryf.
19) Die onderwerp van die Beraad was 'vervreemding'.
20) Ek gebruik die terme 'sestigers' en 'tagtigers' voortaan bloot omdat hulle voorlopig nog tegnies handig is. Hopelik kan ons geslag later die geskiedenis van Suid-Afrikaanse letterkunde oorskryf in sy totaliteit.
21) Die toonaangewende Johannesburgse 'little magazine' van die

16

DIE

"AFRIKAANSE PATRIOT"

DEUR die "GENOOTSKAP VAN REGTE AFRIKAANDERS," sal een Maandblad uitgegé worde, wat die naam sal dra van die "AFRIKAANSE PATRIOT," in die vorm van een boekie van sestien (16) bladsy'e. Die eerste blad sal uitkom op die 15de Januari, 1876. Die blad sal geskrywe worde in die Afrikaanse taal, en die doel van die blad is om te staan ver ons taal en ons nasie. Die prijs is Vijf (5) Sielings in die jaar, posgeld saam.

ALLE REGTE AFRIKAANDERS

word versog in te teken; hulle kan 5 Sielings an posse'èls insluit, en hulle naam en woonplaas duidelik opgé an die adres van "LOKOMOTIEF" an die Kantoor van die *Zuid Afrikaan en Volksvriend*, Kaapstad. Advertenties sal goedkoop geplaas worde, en briewe en stukke in die Afrikaanse taal word versog.

Intekenaars moet tog so gou as mo'entlik is hulle name instuur, so dat ons kan weet hoeveul of daar gedruk moet worde. As imand gewillig is om *Agent* te wees, die wort versog daarvan kennis te gé. Agenten kry een exemplaar persent.

Ons verwag, ja ons reken daarop dat ider "REGTE AFRIKAANDER" 5s. in die jaar sal o'er hê ver ons blad.

Uit naam van die "Genootskap van Regte Afrikaanders",

LOKOMOTIEF.

Kantoor van die *Zuid Afrikaan en Volksvriend*,
Kaapstad.

Gedrukt bij Smuts & Hofmyer, 11, Kasteelstraat, Kaapstad.

[OORGEDRUK DEUR A. P. B.]

(zie blz. 40, noot 10)

oomblik, STET, het onlangs in 'n ongehoorde redaksionele artikel Brink uitgekryt as 'n 'pillar of the Establishment' (nie in daardie woorde nie, maar dit kom daarop neer, verkort).

22) Leroux se nuutste boek, ONSE HYMIE, is deur ouer kritici, o.a. Brink, afgeskiet, omdat dit totaal gestroop is van metafore.
23) 'n Hele paar tweetalige digbundels van swart skrywers, sommige van hulle pas uit die tronk, is tans vryelik te koop in S.A. boekwinkels en kry positiewe resensies in Nasionale koerante.
24) Moontlik juis 'n ironiese titel.
25) Ek het nooit gedink iemand sou my ernstig opneem toe ek dié tydskrif begin nie. Toe die Raad Van Geesteswetenskaplike Navorsing ook inteken, het ons 'n manlike voorbehoedmiddel ingesluit. Toe teken hulle in vir 'n hele jaar.
26) Een van die enigste blanke 'tagtigers' wat aktief betrokke was in politiek ; hy het 'n broer wat vir die ANC veg en hyself was lank in diè DB (defensiebarakke) vir dienspligweigering (AWOL).
27) By 'n onlangse anti-HNP teateruitvoering van Kabelkarnimfe is elke lid van die gehoor voorsien met 'n geslote flessie skaapkak wat hulle op 'n gegewe moment moes oopmaak.
28) Die RAU-skool was tot onlangs feitlik uitsluitlik blank, waar die Wits-skool, en veral die Kabelkarnimfe, reeds lankal uit 'n kosmopolitiese mengelmoes van Afrikaners, Engelse, swartes, Grieke en Moslems bestaan.
29) Ten spyte van die RAU-skool se tradisionele konservatisme, het veral die groep in Pretoria (waaruit Ensovoort se redaksie saamgestel is) reeds 'n jarenlange rekord van verbanne blaadjies, betrokkenheid by black consciousness (agter die skerms) en bedekte en onbedekte seksuele verligtheid.
30) 'n Sekere deel van 'n onderhoud wat sy met my gevoer het, moes onlangs gesny word.
31) Leroux se boeke is nie almal ewe goed nie, moet ek egter sê. Ekself hou net van DIE MUGU, SEWE DAE BY DIE SILBERSTEINS, ISIS ISIS (ek is al persoon wat lg. as 'n komedie beskou) en ONSE HYMIE.
32) Barnard se antwoord op Breyten (vermeld in Literaire Dissidentie) klink skielik na 'n 'Tagtiger'-opstand (!).

N.S. Die volgende oggend. Ek is nou in 'n Wimpy Bar in Pretoria, administratiewe hoofstad van die konstellasie. Daar is vir my iets pervers aan Pretoria - hier is altyd die gevaar van bomaanvalle, en ek vind dit seksueel prikkelend. Ek gesels nou met 'n swart vriendin. In 1979 is ek hier uit die staatsdiens afgedank.

Zwevegem, 21 mei 1984

Beste . . .

(Vul zelf maar in :

- André, neutraal, officieel, afstandelijk ;
- Dré, in onze streek de familiaire vorm, drukt evenmin veel gevoelens uit, maar wijst op een zekere vertrouwelijkheid, of althans : het afwezig zijn van vormelijkheid ;
- Dreetje, verkleinvorm, uiteraard voor kleine André's, maar ook voor exemplaren die je sympathiek en lief vindt ;
- Dreten, vergrootvorm, dus voor specimina met respectabele afmetingen, of met veel karakter, of met uitgesproken hoedanigheden. Geen Dré om zonder handschoenen aan te pakken ;
- Dretie, vergroot- + scheldvorm, dus een Dreten waar je boos op bent.)

Sedert de tijd dat Peter Blum mij uit Londen een kaartje stuurde waarop hij Zuipegem in plaats van Zwevegem had geschreven, heb ik geen zonderlinger zending meer ontvangen dan wat vrijdag laatst in mijn bus lag : een open enveloppe waar de inhoud elk ogenblik kon uitglippen, en waar iemand in Zuid-Afrika iets op genoteerd heeft dat ik lees als «P 146 - PK 88 - te Groot». Het merkwaardigste was echter dat er helemaal geen postzegels op zaten, zodat het lijkt alsof de Zuidafrikaanse en de Belgische post deze enveloppe hebben bezorgd voor . . . de mooie ogen van André Letoit. (Eenmaal dat de zending in het Zwevegemse postkantoor was beland, kunnen ook mijn eigen mooie ogen een rol hebben gespeeld . . .)

Enfin, je brief is aangekomen, samen met een verfrommeld pakje Peter Stuyvesant, drie foto's, een exemplaar van het naamloze tijdschrift «T», het programma 'Onder Ekstreme Provokasie' van Etienne van Heerden, *Nuusbrief n° ses* van Polstu, de briefwisseling Meiring-Marc Colli, twee comicstrips van André Letoit, een 'ready made text' (met literaire wijzigingen) die eindigt op de woorden «They are unbanning our books», een voorbeeld van de legpuzzelkopij die je soms wordt toegestuurd, de fotocopie van Literaire dissidentie in Zuid-Afrika met je opmerkingen in de rand, en een flink aantal (verkleinde) bladzijden uit het tijdschrift Tagtiger. (Is er niets uit de enveloppe gevallen ?)
Laat me in elk geval antwoord geven op wat er wél in zat.

Om te beginnen : ik voel me zeer vereerd met de doctorstitel die ik van je krijg. Maar de puntjes op de i's : het leven is mijn enige universiteit geweest, en ervaring mijn enige promotor.

Tweede precisering : bij het woord 'stimulerend' heb ik niet aan fysieke stimuli gedacht. Ik heb niet de geringste aanleg voor homo-erotiek. Trouwens, ik stuur een exemplaar van het plaketje CENTRIPETAAL mee, waaruit moge blijken dat mijn libido gericht is op de andere sekse.

Ook je insinuatie dat de Belgische vrouwen hun eerste kind krijgen 14 dagen na hun huwelijk moet ik tegenspreken. Ik heb veeleer de indruk dat er meer en meer zijn die géén kinderen krijgen. Ook komt het nu wel vaker voor dat ze kinderen krijgen en niét trouwen. Overigens duurt een normale dracht hier 9 maanden.

Restant is me even weinig bekend als jullie man van de Militêre Intelligensiediens. Maar deze laatste zal ik nu wel herkennen als ik hem tegenkom, dank zij de foto die in het pak papieren stak. Zijn hals is onvergetelijk.

Ik ben inderdaad in 1970 even in je land geweest. Ik heb er alleen het blanke Afrikanerdom van dichtbij gezien en ontmoette een afstandelijke, humorloze Chris Barnard, een taterende Coenie Rudolph, Anna Neethling-Pohl in Pretoria en prof. Nienaber in Pietermaritzburg (allebei ingenomen met zichzelf), een erg meevallende Dolf van Niekerk (zijn vrouw had ijskoude soep gemaakt, die ik nauwelijks naar binnen kon wurmen zonder de tafel onder te braken), een spitse en toch zeer conservatieve M.M. Walters, die ik vòòr mijn reis nooit had horen vermelden, en Uys Krige, in Onrusrivier (dat was een prachtige, onvergetelijke dag op Swartdakkies, nu al weer zo lang geleden. Ik vind je opmerking dat «hy deesdae sy toonnaels nie knip nie» weinig terzake en heel barbaars). Veel minder sympathiek vond ik W.E.G. Louw op zijn pas gekochte «wynplaas». Hij nam mij zowaar een examen af, waarin ik vermoedelijk grandioos gezakt ben.

Zeer ambigu stond ik en sta ik tegenover het bezoek aan «Janee», waar Etienne Leroux juist alleen zat, in de steek gelaten door zijn eerste vrouw (het was aan veel details te merken). En waar opeens een mooie negerin opdaagde die de groeten van vader Leroux overbracht aan de gasten van zijn zoon. Zo feodaal heb ik nooit meer iets op mijn weg gevonden. Wat niet belet dat zijn boeken me gewoon fascineren. (Je keuze komt nogal overeen met de mijne. Alleen heb ik *Onse Hymie* niet gelezen. - De uitgever stuurde me het werk niet toe en Afrikaanse boeken zijn hier niet in de handel te verkrijgen.)
Niet minder ambigu was het bezoek aan Sydney Petersen, de enige nietblanke in het rijtje. Wellicht omdat de juffrouw (?) van het Departement van Inligting in de kamer bleef wilde de man alleen over eng-literaire dingen praten, en dat viel enorm tegen. Tussen haakjes, Adam Small had geweigerd mij te ontmoeten, - omdat het Departement bemiddelde, denk ik.

In Kaapstad heb ik ook Frans Venter gesproken, van wie ik toen al SWART PELGRIM in het Nederlands had vertaald. Aan dat gesprek bewaar ik een zeer goede herinnering (we hebben kreeft gegeten en de middag voelde naar warme genegenheid . . .) DIE MIDDAG VOEL NA WARM AS heb ik trouwens nadien een heel bijzonder boek gevonden en dat hier ook geschreven. Elsa Joubert heb ik ook ontmoet, maar daar herinner ik me niks meer van : het gesprek is wellicht even wazig geweest als DIE WAHLERBRUG. En Jan Rabie ben ik misgelopen. Daar heb ik nu nog altijd spijt van.

Een deel van die herinneringen zijn vastgelegd in het ongepubliceerde typoscript DENKEND AAN ELDERS dat ik in 1971 samenstelde. Dat interesseert hier echter geen kat.

Je verhaal over het Skrywersberaad van 1981 vind ik énig . . . als verhaal. In de realiteit, denk ik, zou ik onder de oudjes geweest zijn die zich een aap schrokken van Chris Pretorius zijn bloed, te laat aan een grap dachten en dus naderhand ten zeerste gebelgd waren door het onverantwoord optreden van die snaak . . . Generatieverschillen zijn moeilijker te overbruggen dan de afstand Zwevegem-Stellenbosch. (Zie ook 'Wiegelied voor achttienjarige' en 'Leur Bohème' in CENTRIPETAAL).

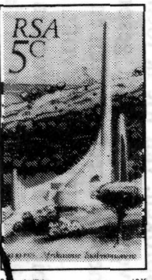
Graag ga ik nog even in op je reactie op Literaire Dissidentie in Zuid-Afrika. Het is waar dat het stuk weinig eigen stellingen van mij bevat. Dat is in de eerste plaats een kwestie van intellectuele eerlijkheid : er is in Zuid-Afrika en in Bretagne (een oude cultuur waar ik eveneens veel belangstelling voor heb) zoveel dat ik vanuit Vlaanderen niet of onvoldoende kan duiden dat ik altijd uitermate behoedzaam ben als ik over die onderwerpen schrijf. Bovendien vind ik dat toch ook een 'kunst' : voorbeelden en opinies van anderen zodanig naast en tegenover elkaar schikken dat er een nieuw inzicht door ontstaat. Ik stuur een voorbeeldje mee van wat ik daarmee bedoel, een stukje over Solomons én Snyders dat ik kort geleden in DE STANDAARD (Brussels dagblad) kon plaatsen. Ik vraag me af hoe Peter Snyders op dat artikeltje zal reageren. Toch niet op zijn Hollands, hoop ik : honorarium vragen voor het afdrukken van zijn gedicht.

De naam P.C. Schoonees was me niet onbekend, maar veel meer dan een voetnoot in een literair overzicht is hij voor mij toch niet, zodat ik met belangstelling uitkijk naar je verdere berichten over je opa (Schoonees tegenover le Roux du Toit - opa aan moeders kant ?)

Ik heb ook wat aan hersengymnastiek gedaan in verband met de bladzijden uit TAGTIGER. Dat fragment uit de roman van Koekie Ziervogel, bijvoorbeeld, is dat echt, of de zoveelste mystificatie ? Ik kan me goed

AFRIKAANS

DIT IS ONS ERNS

(stempel en 5c - zegel met afbeelding van het Taalmonument, zie blz. 55.)

voorstellen dat de Afrikaner goêgemeente van «alteratie» een hartstilstand krijgt bij de lezing van dat stuk. Dat zal wel de bedoeling zijn, maar hoe kun je, met deze tekst voor ogen, in koelen bloede beweren dat de jongeren de ontuchtwet niet bekampen, maar ignoreren ?

Om te eindigen vraag ik je medewerking aan het project 'Afrikaanse poëzie nu', dat stilaan vastere vorm aanneemt. Ik stuur je een copie mee van mijn brief van 27 april aan Willy Tibergien, de drijvende kracht achter de POEZIEKRANT.

Het artikel van Jan Rabie dat daarin wordt vermeld (vroeger verschenen in CONTRAST) lijkt me een heel goede ouverture. Nu zou ik daarop je 'manifest' uit TYDSKRIF VIR LETTERKUNDE willen laten volgen (dat ik intussen met meer dan gewone aandacht heb gelezen), als een aanvulling en een verdere uitdieping van het thema. Ik zou daarbij zelf voor enkele voetnoten zorgen waar ik denk dat zulks voor een goed begrip belangrijk is (toelichting, geen opiniëring). GEEF JE ONS DAARTOE DE NODIGE TOESTEMMING ? Ook zou ik zeer graag een drietal gedichten uit je bundel SUBURBIA bij het 'manifest' laten afdrukken. KUN JE MIJ DRIE OF VIER SPECIMINA BEZORGEN ?

De rest van de brief behoeft geen uitleg, geloof ik. Alleen : alles gaat hier zo ellendig traag, Tibergien (vooraf telefonisch gecontacteerd) heeft tot nu toe gezwegen in onze drie landstalen, en ik heb het raden naar de juiste reden.

Dat was het zo ongeveer voor deze keer. Ik stuur je, én Jillian, veel groeten uit een druilerig Zwevegem. Het is alsof de zon hier nooit meer door de wolken zal kunnen priemen. Echt een dag om aan wijnproeven in Die Paarl te zitten denken . . .

Hij stierf omdat hij de verkeerde kleur had

Vivian Solomons is dood. Hij is op 18 april gestorven in de gang van de Johannesburgse kliniek waar hij na een zwaar ongeval naartoe was gebracht. Hij had geen papieren op zich en het medisch personeel wist geen raad met hem. Moest hij naar de „blanke" afdeling, of de „bruine", of die voor Aziaten? Ze hebben hem niet willen verzorgen tot die netelige vraag was opgelost en ze hebben hem laten kreperen.

Vivian Solomons was nochtans geen volslagen onbekende in zijn land. Hij was namelijk de eerste niet-blanke omroeper bij het sneeuwwitte eerste net van de Zuidafrikaanse televisie. Maar op het fatale moment was hij kennelijk niet bekend genoeg.

Misschien is een geval als dat van de onfortuinlijke tv-omroeper zelfs niet eens zo zeldzaam. Want ik heb dadelijk moeten denken aan een gedicht van de jonge kleurling **Peter Snyders,** geschreven lang vóór Solomons om het leven kwam en verschenen in de bundel **'n Ordinary mens** uit 1982.

Op zijn eigen, kwasi luchtige manier vertelt Snyders van Manie, de verdraagzame, de brave, de geduldige, „Manie die moderate", die de laatste was om een voorbeeld te willen stellen. En die toch, „ordinary mens" of niet, van de dichter een monument in woorden heeft gekregen dat tegelijk een voorafbeelding is van het lot van de meer bekende tv-man, wiens dood de internationale pers haalde. Ik laat de tekst hier volgen, in de overtuiging dat wat Engels en wat verbeelding zullen volstaan om hem te begrijpen.

„Manie was 'n moderate —
maar altyd die owerheid se kant gesien:
gradual evolution, consultation, sê Manie,
verandering sal gouer kom as wat ons dink;

— Maar Manie! —
nie almal die privileged is sleg nie,
separate but equal is quite all right
even by bread and butter
and life and death issues;
en Manie wag, consult en wag.

En toe kry Manie 'n ongeluk,
'n stukkie metaal van 'n highway-botsing
tref Manie van twintig meter in die kop —
en daar wag Manie vir 'n ambulance
en 'n separate but equal ambulance kom
maar Manie is die verkeerde kleur;
en Manie wag, en steun, en wag

Lank later kom die regte kleur,
neem vir Manie hospitaal toe
waar Manie wag, en bloei, en wag...

Manie was 'n moderate." (JD)

Solomons

Courant publiceerde op 16 mei 1984 een artikel over de Zuidafrikaanse tv-omroeper **Vivian Solomons** die gestorven is in de gang van de Johannesburgse kliniek waar hij na een ongeval heen gevoerd was. Volgens onze medewerker was de man niet tijdig verzorgd omdàt hij een kleurling was en men niet goed wist in welke afdeling men hem moest opnemen.

De persdienst van de Zuidafrikaanse ambassade in Brussel meldt ons dat deze versie niet met de feiten overeenstemt. Hij zegt dat het verkeersslachtoffer de eerste nodige zorgen had ontvangen van een geneesheer, waarna hij met een ziekenwagen werd weggevoerd naar het hospitaal van Klerksdorp, waar hij onmiddellijk werd opgenomen in de reanimatieafdeling voor blanken. **D.P. Kirstein**, lid van de Uitvoerende Raad van de hospitaaldiensten van Transvaal, heeft verklaard dat alles in het werk werd gesteld om Solomons te redden en dat de zorgen zonder enig verwijl werden toegediend. De familieleden van Solomons hebben zich volgens de persdienst gedistantieerd van de versie volgens welke overwegingen van raciale aard de dood voor gevolg zouden hebben gehad.

De persdienst voegt eraan toe, dat de Zuidafrikaanse minister van gezondheid een paar weken na het ongeval heeft verklaard, dat volgens de officiële regeringspolitiek alle patiënten, zonder onderscheid van kleur, recht hebben op dezelfde medische behandeling en dat de spoedgevallendienst van elk ziekenhuis open staat voor alle gekwetsten, ongeacht hun ras.

DE STANDAARD 29-05-'84

Solomons

Courant berichtte onlangs over de Zuidafrikaanse tv-omroeper en kleurling **Solomons** die na een ongeval bij gebrek aan snelle verzorging in een ziekenhuis overleden zou zijn. De persdienst van de Zuidafrikaanse ambassade in Brussel meldde ons, dat dit bericht onjuist was en dat ook de familie van de omroeper zich daarvan had gedistantieerd. Wij kunnen van hieruit natuurlijk onmogelijk de juiste toedracht van de feiten nagaan, maar wijzen er op dat niet alleen onze krant over het drama heeft bericht maar dat ook de Parijse „Le Monde" er aandacht aan besteedde. Heeft de internationale pers dan „gekwakkeld"?

Overigens vragen wij ons af, als „de spoedgevallendienst van elk ziekenhuis open staat voor alle gekwetsten, ongeacht hun ras", zoals de persdienst beklemtoont, wáár dan wel het gedicht op slaat dat onze medewerker citeerde, het gedicht van **Snyders** over „die moderate"... en dat lang voor het betwiste Solomonsgeval werd geschreven?...

DE STANDAARD 07-06-'84

Brief aan Willy Tibergien

Zwevegem, 27 april 1984

Beste,

Ik hoop dat je dit artikel van Jan Rabie even interessant en toegankelijk vindt als ik. Het vormt mijns inziens een uitstekende inleiding voor een kleine reeks bijdragen over de (Zuid-)Afrikaanse dichtkunst nu. Die reeks zou kunnen bestaan uit :

- Antjie Krog, flapuit, vrijmoedig, en regelrechte bestseller volgens Zuidafrikaanse normen (Hoewel : 8000 exemplaren van een dichtbundel is ook hier geen alledaagse gebeurtenis, niet). Ik beschik over al haar bundels, behalve de eerste, en zou dus deze bijdrage voor mijn rekening kunnen nemen.
- André Letoit, typisch vertegenwoordiger en in zekere zin ook woordvoerder van de TAGTIGERS (niet te verwarren met onze Ta*ch*tigers). Ik heb een tekst van hem die we bijna het «manifest» van «Tagtig» zouden kunnen noemen, maar die wel wat langer is dan die van Rabie en ook meer voetnoten zal behoeven, denk ik. Jammer genoeg heb ik geen gedichten van Letoit ontvangen, tot dusver, en een drie, vier voorbeelden zouden er toch bij moeten. Ik dring aan.
- André Leroux, ook door Rabie genoemd. Ik beschik over Leroux' verboden (nu toch vrijgegeven) STRUISBAAIBLUES, maar moet eerst verdere informatie over deze knaap krijgen voor ik aan een artikel kan denken. Ik dring aan.
- Peter Snyders, kleurling, van wie ik 'N ORDINARY MENS heb ontvangen, alsmede genoeg biografische gegevens om een korte voorstelling van deze man aan te kunnen. Hij gebruikt het Kaapse kleurlingendialect, maar het is gelukkig veel minder moeilijk te begrijpen dan het voorbeeld van Belcher in de tekst van Rabie (ik krijg er kop noch kloten aan).
- Misschien Sheila Cussons, die men ginder unaniem de grootste dichteres naast El. Eybers noemt. Haar uitgever stuurde me al haar bundels, maar . . . ik zal behoorlijk veel assimileertijd nodig hebben om deze vrij ontoegankelijke poëzie te kunnen voorstellen.
- Ik zal mijn uiterste best doen om ook iets te kunnen schrijven of voorstellen i.v.m. Hein Willemse en Frank Anthony, wier namen ik nu voor het eerst aantref (bij Rabie). Ik ben er heilig van overtuigd dat internationale bekendheid deze jongens ernorm kan steunen !

Dat was het. Laat mij maar weten wat je van Rabie's tekst en de rest van het voorstel denkt : ik ben echt nieuwsgierig naar je reactie.

AFRIKAANSE POESIE VANDAG

deur JAN RABIE

25 juli 1983

As jy oor digters praat het jy 'n alibi nodig. Dus : ek skryf prosa. Dit wil sê : ek weet min van die poësie. In my groene jeug het ek wel erg romantiese verse geskryf, en glad Opperman se GROOT VERSEBOEK gehaal. Maar toe prosa my verlei, het Dirk Opperman my uit daardie bloemlesing uitgehaal, synde 'n verraaier van die poësie. Hy had seker gelyk : tot die ou Grieke het gesê prosa is maar net *pezologia*, skrywe met die voet, nie met die gees nie.

Tog staan ek vandag hier. Of omdat prof. Jakes Gerwel 'n verborge kenner van die digkuns in my vermoed. Of omdat ek die naaste Skrywersgildenaar is op wie hy sy hande kon lê : ek hoor hoeka hy is 'n baie besige man. Ewentwel, as ek vandag te vlak skoffel, dan weet u wie om te blameer.

En dan het ek nog 'n ander probleem met my onderwerp : *Die Afrikaanse Poësie Vandag.* 'n Eienaardige probleem : 'n groot aantal van die Afrikaanse digters woon oorsee. Die meeste as vrywillige ballinge, of omdat hul vroue Aries of Nie-Aries is. Nie net kan mens hulle dus nie van naby leer ken en skinderken nie, maar boonop is hul werk gekleur deur 'n ander milieu as die Suid-Afrikaanse, is hul gedigte dalk nie suiwer Afrikaans nie. D.w.s. iets soos suiwer kleurling.

Om Sheila Cussons as voorbeeld te noem : sy het so te sê haar hele volwasse lewe in Europa deurgebring, 'n Spanjaard getrou en Katoliek geword. Gevolg : haar verse het 'n Spaanse inslag en is diep mistiek-religieus van aard - gans anders as bv. 'n Kalvinistiese Totius s'n. Sy het onlangs teruggekeer na Suid-Afrika. Saam met 'n woelige tikmasjien. Of haar vurige werk nou meer Suid-Afrikaans gaan word, val nog te besien. Dink ook aan Elisabeth Eybers wat 'n geslag lank in Amsterdam woon, en hoewel haar werk onuitwisbaar deur 'n Wes-Transvaalse jeug gevorm is, dra dit tog spore van 'n stugger Nederlandse beïnvloeding.

Die briljante Peter Blum het spoorloos in Londen verdwyn, en Afrikaans, dalk ook homself, afgesterf. Breyten Breytenbach had sy jeugjare in die Boland, toe vyftien jaar in Parys, daarna sewe jaar in 'n Suid-Afrikaanse tronk, en is tans weer terug in Parys, vry. Sy gedigte wat beurtelings met woede worstel teen die mure van apartheid, of deur nostalgies sy familie en geboortegrond te onthou, of deur 'n hartstogtelike nuwe tuiste in taalspel te vind, is diepgaande deur heersende Franse invloede (en Boeddistiese, via sy Yolande) gestempel. Om maar te swyg oor dit wat 'n tronksel sewe jaar lank aan 'n mens kan doen.

Daar is nog meer digters oorsee, een waarvan, Henk Rall, onlangs van die VSA teruggekeer het, Barend Toerien is ook al 'n geslag lank in New York, maar is tog nog besig om ironiese verse in Afrikaans te skryf. Pieter Philander en Julian de Wette wat as stemloos onvrye bruineres VSA toe (vryheid toe) verhuis het, is ook nog steeds getrou aan die geliefde moedertaal.
(Terloops, dit is iets wat Suid-Afrikaners van alle taalgroepe eers oorsee ervaar, dat Afrikaans eers dààr tussen anonieme skares 'n hartwarme klopping van identiteit verkry.)

Dan is daar ook nog Olga Kirsch wat lank al na Israel verhuis het, maar nog steeds Afrikaans dig ; asook Caspar Schmidt wat oorloop met lang bundels gedigte waarmee hy ons uitgewers teister. Nege of tien oorsese digters wat Afrikaans en Afrikaner-wees van 'n afstand af beskel of bemin.

Wat ek in die algemeen oor hulle probeer sê is :

1) Dit is verbasend hoe koppig digters volhou om in hul geboortetaal te skryf - al uitsondering wat ek aan kan dink is Adam Small wat eerder Engels probeer taal ;

2) hulle is deels deur hul oorsese milieu gevorm ;

3) politieke protes is vir hulle makliker, dalk oppervlakkiger ; en

4) hulle hantering van ons aktualiteit is nie altyd byderwets betroubaar nie.

As uiterste geval noem ek weer Breyten : daar is - verstaanbaar seker - altyd 'n opwelling van histerie in hom wanneer hy oor ons rassismes skryf of praat. Ek het self tien, elf jaar oorsee gewoon, en ek weet hoe die blote klimaat in die buitewêreld waar apartheid slegs as boosheid gesien word, aan 'n mens se elmboë stoot.

Oorsese beïnvloeding is natuurlik ook 'n verryking vir ons. Dink maar aan enige goeie plaaslike skrywer : hy of sy het nie net by inheemse Langenhovens geleer skrywe nie. Dit is veral waar in Sheila Cussons se geval. Wat die prosa van die Sestigers betref : André Brink, Bartho Smit, Chris Barnard en ek het lank in Parys gaan woon om uit Latynse fonteine te drink, terwyl Etienne Leroux hom na Angelsaksiese modelle gewend het - nie na plaaslike Engelsskrywendes soos Nadine Gordimer nie.

Maar nou, om by ons moderne digkuns uit te kom, moet ons eers skrams terugkyk. Die eerste Afrikaanse poësie van die laat 19e en vroeë 20ste eeue was strydend volksgerig en taamlik eenvoudig. Eers met die Dertigers het meer gesofistikeerde gehalte en styl gekom. Onder die vaandel van Van Wyk Louw het ons digters diep in die erfenis van die klassieke Westerse denke saamgedelf, terwyl Uys Krige borrelend liries

die nog ouer erfenis van rondom die moedersee, die Middelsee, besing het. Oorsee. Afrika het net hier en daar sy kop uitgesteek, bv. in RAKA van Van Wyk Louw, in Dirk Opperman se Natalse Zoeloe-gedigte, en Piet Philander se pogings om ook ons Khoi-Khoin erfenis te vergestalt.

Die sogenaamde Sestigers - ék glo ook - het veral vernuwing in die prosa gebring. Afgesien van 'n paar suiwer stemme soos die van Wilma Stockenström en Ingrid Jonker, was die prestige van die Louw-broers, Opperman, Eybers, Ernst van Heerden en andere nog so oordonderend dat geen eie nuwe geslag digters kon opstaan nie.

Eers met vandag se digters, die Tagtigers, sou dit kon begin gebeur. Die ou garde is oplaas daarmee heen, en die jonger geslag bevind hulle skielik in die front-linie. Half sku, half wars. In 'n Suid-Afrika van 1983 wat daar gans anders uitsien as in 1933. Eerstens het die Afrikaners, wit of bruin, binne 'n halfeeu van 'n landelike tot 'n stedelike bevolking verander. Miskien die opvallendste kenmerk van die ouer Afrikaanse poësie was 'n nostalgiese sing van die jeugjare op 'n plaas, 'n paradys wat nie vergeet kan word nie. Ryk liries van aard ; deels verlede-gerig ; deels sonder politiek-morele oftewel aktuele denke. Hierdie plaasromantiek kom tans veel minder by die jongeres voor, maar darem nog by Charles Fryer met sy ROOIWIELWA.

Laat ons ook onthou hoe die Bybel sê dis makliker vir 'n kameel om deur die oog van 'n naald te gaan as vir 'n ryke om in die hemel te kom. Was die Afrikaners nie eens arm, en voor 1948 nog met reg en geloof aan hulle kant nie ? Nou, na die onteiening van hul bruiner broers in 1953, na die vlamme en bloed van Sharpeville in 1960 en Soweto in 1976, noudat ons jongmans uit hul beskermde blanke voorstede gepluk word om diensplig op die Angolese grens te gaan doen ; noudat 90 % van die blankes in stede en dorpe woon waar hulle met die koms van TV nog meer blootgestel word aan al wat Angelsaksiese dwelm en disko en skreeumusiek is en nog nouer kennismaak met heersende modes van opstand teen al wat ouer en gesaghebbende is, nou kry ons 'n nuwe geslag digter.

Die aard van hul werk ? Verskoning, maar ek gaan weer probeer veralgemeen :

1) Eerstens ontkenning van die Europese erfenis en klassieke simboliek, of minstens geen belangstelling daarin nie ;

2) Geen groter politieke bewussyn nie : die jongmense verwerp die ganse erfenis van die klassieke Europese denke, sowel as die erfenis van apartheid en rasbewustheid. Hulle verwerp dus die hele verlede.

3) Geen gesamentlike optrede of manifes nie. M. C. Botha en Etienne van Heerden se Bellville-groep het probeer. So ook Johan van Wyk-

hulle, en miskien ook André Letoit toe hy nog skrille Johannesburger was :

'n gedig is 'n redelose geveg om vryheid
om 'n nuwe naam te gee aan dit wat ou-bekend is
(namibia, zimbabwe, azania)
'n gedig soek bloed.

4) Skelle tone van ongeloof en dissidensie en nihilisme, dikwels in opsetlik ondigterlike taal, opsetlik beledigend teenoor die maghebbende Nasionale Party cum Nederduits Gereformeerde Kerk ;

5) 'n Wegvlug uit die Suid-Afrika van vandag se dringende mensprobleme, deur te ontvlug in tegniese virtuositeit, in die spel van die brein, nie die sing van die hart nie.

Hier is die grootste - en briljantste - sondaar nogal 'n professor, T.T. Cloete, wat eers op sy oudag debuteer het met die oorbluffende taalvaardigheid van ANGELLIERA (1980) en JUKSTAPOSISIE (1982), waarvoor hy met heelparty pryse beloon is. Ek noem ook Henk Rall met sy nuwe digbundel PROEFSKRIF (1982) en die knap PORTRETTE, PRIVATE DELE & KANTTEKENINGE van Stephan Bouwer.

6) Laastens kan ons praat van die manlike skool van geweld, hoewel dit eerder geld vir die jonger prosa soos geskryf deur Piet Haasbroek of Henk Wybenga.

Natuurlik is daar die jong digters wat met gesonde romantiese erns skrywe om die wêreld en hulself te ontdek en eerste liefde te probeer verteer. Om 'n klompie name te noem : Jeannette Ferreira, Phil du Plessis, Marlise Joubert, Wessel Pretorius, Pieter Claassens, Johann de Lange, vroegrype Annesu de Vos, of Fanie Olivier met sy helder verse oor die liefde.

Graag haal ek hier Johann de Lange, netjiese vakman, se kort gedig 'Aardlief' aan :

Eendag word ek wel weer joune, oerbeminde :
word my hande en oë joù hande en joù oë,
gee ek die handvol geleende stof aan jou terug,
ou selfsugtig, word ek joune van kop tot tone.

Tog oorheers die tone van ontreddering, en kan 'n kritikus met reg beweer dat wat nuut is in die jonger garde se verse is 'n teleurgestelde verbittering, onsekerheid, en 'n weiering om verantwoordelik te wees vir die wêreld wat hulle erf, sy dit die Armageddon van 'n kernoorlog, of die dunlip konsentrasiekampe van apartheid.

Name wat dadelik by 'n mens opkom is Dan Roodt, Johan van Wyk, André le Roux en ook André Letoit - die jongmanne wat ek geneig is om die Johannesburgse skool te noem. Jong slopers wat die telikste dinge en mees neurotiese masochismes van Hillbrow met grimmige genot - of is dit verwyt ? - vir die - hopelik blanke - leser opdis. En veral die opgedroogde kerk uitsonder om die blaam te dra.

Dan Roodt se TAALDOOS en KOMMAS UIT 'N BOOMZOL is gou deur ons overheid verbied, en is die enigste Afrikaanse boeke wat tans nog verbied is. 'n Mens kan dus niks aanhaal nie.
Om darem 'n idee daarvan te probeer gee : hierdie jong skrywer se Credo is skynbaar : Ek woon in die erg verrotte staat van Denemarken, en ek gaan op elke moontlike manier probeer oortree, met elke drieletterwoord die owerheid skok, en die spot dryf met elke Heilige Koei, van die Taalmonument tot veteraandigter Dirk Opperman, die Broederbond, of sommer net enige sensitiewe siel wat heilige trane kan grens.

Dit kry Dan Roodt nogal reg, veral in die buitensporige en lagwekkende gedig «Volksvreemd» waar die Afrikaanse bewindhebbers behoorlik in die gesig gevat word. Natuurlik sneuwel die digkuns onderweg : om te baklei en om te sing is baie selde dieselfde ding. Daaroor sal Dan Roodt seker nie wil saamstem nie. Ek vermoed hy en sy medewerkster Karin Konsentrasiekamp se leuse is : Eers afbreek ; later dalk weer opbou. Ietwat soos terroris-studente van Wes-Europa.

Dit is moeilik om te begryp waarom André le Roux se eerste digbundel STRUISBAAI BLUES (1977) so lank deur ons leesbase verbied was. Seker maar om sy growwe reguitpraat in sinne soos :

> daarom skree hy in biblioteke
> en kots in die kerk.

Of :

> geen n.g. predikant sal kom kakpraat
> by my graf nie.

Theunis Engelbrecht is nog te bloedjonk op skool om nou al van sy verse te kan sê hulle is iets anders as romantiese pessimisme so tipies van die jeug. Andersyds kan mens egter sê hy is tiperend van die hooggelaaide spanning en opstand van vandag se jeug. Die flirtasie met die rustige paradys van die plaas is verby. Vergelyk net hierdie sin van hom :

ons kake kou aan koue kak

met een van Petra Muller uit die geslag voor hom :

'n Kind is pure lyf en puur geluk
totdat hy homself ontdek.

Die pront-eerlike Antjie Krog is een van die min wat haar oor die politiek uitlaat, in bv. 'Visioen van 'n Nasie' :

. . . hier is ons na drie eeue nog niks anders
as 'n stukkie curiosum westers.

Die Afrikaner in Afrika vandag is 'n tema waardoor die merendeel jongeres heftig is sonder om juist te weet wat om daardoor kwyt te raak. Ook die vervreemde prins van Johannesburg, Johan van Wyk, verkies om met Christus te lol, hom 'die koning van die Kommies' te noem, en ikonoklasties sò oor die se ouers te skryf :

josef adonis het oor die tou getrap
hy het maria maagdalleen gezep . . .

Die ouer geslag se verhewe dialoë met God is verby.

Dan noem ek ook nog die vrolikheid verskaf deur Peter Snyders se «ordinêre mens»-gediggies, en veral deur die vaste hand van Ronnie Belcher. Taal so bont moontlik uit die smeltkroes van ons bonte land gehaal. In sy onlangse bundel HALLELUJA PATERNOSTER (1982), «Die Onse Vader» in Kaapse smeltkroestaal :

Waita Ou-derra van ons
wat koesta daarbo in die Pieraks
nei jy's nie van hier rond nie
laat rol jou kroon
laat rol jou bolle
seimte in jou Pieraks
seimte in ons township
ou ons vandag ons bollinkie djog
en gee nie gravy vir ons zotas nie
soos ons nie gravy gee vir ons gabbas se zotas nie
gooi plank in die gat by sattanas
en laat halloep vir hom 'n knop by ons
kôs die kroon dis joune
en die ghounie dis joune
en die oemwêt dis joune
vir tyte en tyte en tyte
zieras.

Hoe's daai vir moderne Afrikaans !

Vergelyk dit nou met André Letoit se eweneense Onse Vader, wat ons sensuurbase so woedend gemaak het dat hulle die redaktrise van die tydskrif INSPAN, nr. 2, gedreig het met vervolging. Die ouer digter, Belcher, se gedig glimlag ; die jongeling s'n spot so gruwelik moontlik.

As dit by 'n waarde-oordeel kom, oorheers die vulkaniese stortvloede van Sheila Cussons en Breyten Breytenbach nog steeds die digterstoneel. Geeneen van die jongeres oftewel Tagtigers kom naastenby naby die ouer tropleiers in gehalte of kuns nie. Wat wel tel is dat die belofte van 'n nuwe geslag darem oorvloediglik daar is.

Dit is tog eienaardig hoe skrywersgeslagte aan Max Planck se kwantumteorie herinner : twintig, dertig jaar oorheers 'n span heersende digters die toneel, terwyl die nuwe ongebore opdam, voordat daar skielik 'n breuk kom en 'n sprong na 'n nuwe bedeling kan ontstaan. Dink maar aan

Dertigers
Sestigers
Tagtigers

met so te sê geen sterk nuwe geslagte tussen-in nie.

Ewentwel, met die Afrikaanse poësie gaan dit darem redelik goed, dankie. 'n Mens kry wel die indruk daar is so baie nuwe digters omdat party bang is vir die oper deursigtigheid d.w.s. verantwoordelikheid van prosa ('n diktatuur kan nie poësie lees nie). Poësie in Suid-Afrika is gans

te dikwels neurotiese ontvlugting van die ongesondes ; net soos dit meestal die siekes is wat die wêreld wil genees.
Om op te som : 'n hele geslag nuwe digters, die meerderheid waarvan die blank-Afrikaanse kerk-ondersteunde staatsbestel verwerp, sonder om 'n waarlik nie-rassige of regverdige Afrikaanse gemeenskap in die plek daarvan te kan stel. Nog geen definitiewe stylrigting of skool nie, afgesien net van meer gebrokenheid en eerliker rondval, verkondig in minder kuns.

REVOLUSIE IN AFRIKAANS ?

Daarenteen het die bydrage van bruiner Afrikaanssprekende digters dramaties oor die afgelope jaar of wat verander.

Dit was nog altyd vreemd dat Swartes so agterweë gebly het in ons letterkunde. Hier dink ek nie juis aan die hele Sharpeville/Soweto-geslag skrywers rondom DRUM wat in die sestigerjare deur genadelose sensuur die swye opgelê is nie. Soos Adam Small wat homself Swart (maar nie Swart Swart) noem, verwys ek hier na die bruiner helfte van ons bevolking wat al drie eeue lank van huis uit vertroud is met Afrikaans. Met enkele uitsonderings het hulle stilgebly in die letterkunde. Of oorsee verhuis, dikwels as politieke ballinge wie se werk selde in Suid-Afrika gelees kon word.

Uit die twee-en-'n-half miljoen mense van gemengde bloed met Afrikaans as huistaal was daar net 'n paar wat Afrikaans geskryf het : digters S.V. Petersen, Pieter Philander, Lionel Sheldon, en Adam Small wat via volkspoësie ontwikkel het tot drama en tot 'n verdere vorm van protes teen apartheid : om in Engels te probeer skryf. Hierdie digters het min of meer in styl en tema by hul witter kollegas aangesluit, wee-moedig verontwaardig eerder as reguit rebels. Die groot Afrikaanse uitgewerye was maar te bly om hul boeke te kon uitgee. Maar geen nuwe jongeres het op hul hakke gevolg nie. Afgesien van Julian de Wette wat in New York woon.

Terwyl Soweto 'n tweede oplewing, dié keer van die Swart poësie, beleef het, het bruin digters geswyg. 'n Mens kan miskien met nakennis sê : hulle het geswyg omdat hulle op die blanke literêre establishment aangewys was : 'n min of meer saamspelery. En erg ongemaklik daaroor gevoel het.

Nou het die prentjie eensklaps verander. Ses nuwe digters het omtrent gelyktydig bundels gepubliseer : Hein Willemse, Peter Snyders, Frank Anthony, Vincent Oliphant in die Kaap, en Achmat Dangor en Modikwe Dikobe (slegs randgewyse) in Johannesburg. En daar is glo nòg 'n debuut in die pers.

Dit is opvallend dat slegs twee uit die ses by die klassieke Afrikaanse uitgewerye aangeklop het met min of meer die tradisionele trant poësie: Peter Snyders met 'N ORDINARY MENS (1982, Tafelberg), Kaapse volkspoësie, half grappig, half spytig; asook Vincent Oliphant met sy meer persoonlike liefdesgedigte in BLOED VLOEI IN STILTE (1983, Tafelberg).

Die ander vier het òf uitgegee by 'n Engelse uitgewery in Johannesburg, òf by twee nuwe, onafhanklike uitgewers op die Kaapse Vlakte: Blac Uitgewery (Posbus 90, Athlone) en Kampen Uitgewers (Posbus 323, Kasselsvlei). En een van hierdie twee digters het ses jare uitgedien as politieke gevangene, sodat hy, soos Breyten, veel tyd had om te dig. Op SY manier!

Maar oordeel self. Hier volg een strofe van elk. Ons begin by die mees tradisioneles.
Peter Snyders met sy Kaapse idioom:

'n Permit om vrinne in Langa te visit
want djy is blas en hulle is swat . . .

Vincent Oliphant:

In alle boeke wat die geheim van die lewe vertel
staan die waarheid geskryf
in die stilte tussen die woorde.

Hierdie sensitiewe jong digter is van die Oos-Kaap en onderrig tans in Port Elisabeth. Hy is geen aktivis nie.

Achmat Dangor het sy debuut in 1981 gemaak met 'n prosawerk, WAITING FOR LEILA, waarvoor hy die Mofolo-Plomer-prys toegeken is. BULLDOZER (1983, Ravan) is sy eerste bundel poësie. Die helfte van die verse is in Engels, die ander helfte in Afrikaans. Sonder nakende opstand, want Dangor probeer nie politiek preek in daardie uitskellerige stemtoon wat gewoonlik swak digkuns verdoesel nie. Hier is seker sy mooiste strofe:

Soweto brand vandag
gie my 'n skyf
van jou sigaret
wat jy soe wegstiek
in jou gloeiende hand.
O liefling, kom loep saam
ek is koud, en soe alleen

kom, die wille water
maak my bang.

Modikwe Dikobe is 'n ouer man, bekend vir sy roman THE MARABI DANCE. Nou, 1983, kom hy ook vorendag met 'n dik bundel verse, DISPOSSESSED (Ravan). Slegs 'n paar verse daarin is in Afrikaans, met hier en daar ook strofes in Afrikaans - altyd waar hy die dom, wrede boer wil bykom. Bv. :

Sit 'n engelse Kaffir
Op die stoep
En lees 'n papier
Engelse Koerant
Vas diep in.

En nou die twee digters wat albei in suiwer taal Afrikaanse poësie op hùlle terme skryf, revolusionêr in vele opsigte : Hein Willemse met sy ANGSLAND (1981, Blac) en Frank Anthony met sy ROBBENEILAND MY KRUIS MY HUIS (1983, Kampen).

ANGSLAND is al in 1981 gepubliseer, maar is nooit rondgestuur nie en het nooit die media bereik nie. Dit is 'n dun bundel, ook omdat die digter merkwaardig is vir sy woordskaarse vuur, en nooit te direk of langdradig oor politieke sake tier nie.

Hein Willemse verbeeld 'n amper paranoïese wêreld wat die wit digter nie kan ken nie, waarskynlik omdat dit uit 'n eie neo-rassisme kiem. Hy is 'n digter van geweld en angs, heftig en verward - want dikwels versweë - met 'n staccato, intense gebruik van taal. Tipiese woorde in amper elke sin is bajonette, vleislappe, tronke, massagrafte, vreesland, folter, geweerkolwe, en so meer. Soms kry hy 'n waarlik revolusionêre vers amper sonder stemverhoging reg :

Ons moet hierdie ruimland
waar mensheid verwar word
opbreek
en van nuuts af oopbou.

En wie herken nie die diepgevoelde, suiwer stem van opstand in seker sy mooiste strofe nie ? :

Kom spyker die son
aan die deur
hardloop oor die strate

ruk die gordyne af
skree in die hofsaal . . .

Hein Willemse is tans lektor in Afrikaans aan die Universiteit van Wes-Kaapland. Die bandontwerp is deur James Matthews, self af en toe digter.

'n Mens wonder of daar ooit 'n honderd eksemplare van ANGSLAND verkoop is, soos ook van Frank Anthony se ROBBENEILAND MY KRUIS MY HUIS. Terwyl albei werke verdien om veel meer bekend te wees.

Die skutblad vertel ons dat Frank Anthony kragtens die wet op terrorisme in 1972 tot ses jaar gevangenisstraf gevonnis is. Hy is veral op Robbeneiland aangehou, en wat sy bundel nog interessanter maak is die feite oor dié tronkeiland wat in sy verse en in sy volop voetnotas voorkom.

Dit is 'n taamlik lywige bundel van 130 pp. In 'n glad te lange en hoogdrawende inleiding probeer die skrywer die leser oortuig dat sy verse nie as politiek gesien moet word nie, maar bloot as kuns. Sy taalgebruik is dan ook knap en bondig, en laat 'n strofe soos hierdie benouend slaag :

Want wie
ken nie
vir robbeneiland
en sy ywerige
meesters
die angstige
groen helikopter
op ons kop . . .

Al die verse in hierdie bundel, ROBBENEILAND MY KRUIS MY HUIS, volg mekaar op in dié afgebyte frases wat egter aanhou en aanhou, totdat die leser later gemesmeriseer raak en hy geen sin of betekenis meer op dié gryse teerpad kan bespeur nie. Vreemd genoeg is hierin verwantskap met 'n Breyten, wat ook ses plus jare opgesluit was : asof so 'n toegesluite bestaan ook hul verse in te persoonlike betekenisse toegesluit het. En nog meer as Breyten is dit opstandspoësie dié. Op eie woedende terme. Hoe verward ook al.

Dit is 'n nuwe verskynsel in Afrikaans, en splinternuwe groei. Ons letterkunde behoort nie meer slegs aan behoudende blankes en sensors nie : die revolusie kry ook stem in Afrikaans.

Op 13 juni 1984 te Zwevegem aangekomen (te Pretoria gepost op 28 april 1984) een enorme enveloppe met daarin :

1. een tekst, geschreven op de twee buitenkanten van een gesloten witte enveloppe :

   «Benewens literêre tydskrifte, sluit ek 2 koerante in : The Pretoria News (moontlik die hoogste kwaliteit-Engelse dagblad in die land, hoewel The Rand Daily Mail met 'n kortkop tweede kom) en ook The Sowetan, mees verteenwoordigende stedelike swart koerant sedert die verbod op The World.
   Die voorblad van The Sowetan bevat nuus van inter-swart «faction fighting» - 'n hartseer bevestiging van die feit dat daar nog nie werklik iets is soos «een swart volk» in S.A., soos die United Democratic Front graag beweer nie.
   Hoewel 'n swart meerderheidsregering die meeste skrywers se ideaal is, is dit 'n feit dat, indien so'n regering aan bewind kom, chaos dalk die korttermyngevolg kan wees soos agressie onder onderlinge swart «tribes» tot uiting kom. Die enigste pad na vryheid, glo ek, is via wit strukture, regswese, ens.» ;

2. een persknipsel met een artikel «Rabie antwoord De Jongh - *Dit* is die funksie van die Gilde». (Geen datum - geen aanduiding van de krant waarin dit artikel verscheen) ;

3. de dichtbundel *Brekfis met vier,* gedichten van André le Roux du Toit (later André Letoit genoemd), Daniel Hugo, Peter Snyders, Etienne van Heerden. Uitgewery Skoppensboer, Posbus 855, Bellville 7530, R.S.A. - 1981 - 43 p. ;

4. de bundel *Words and Years. Translations from songs of Markopoulos.* Johannesburg, 15 januari 1982 - 17 p. (Geen uitgever vermeld) ;

5. de volgende tijdschriften :
   - STANDPUNTE 168, jg. XXXVI : 6, december 1983. Met daarin o.m. vijf gedichten van André Letoit
   - ENSOVOORT, jg. 1, nr. 1, juni 1981 (met het gedicht 'Vriend' van André le Roux du Toit)
   - ENSOVOORT, jg. 2, nr. 1, 1982
   - GRAFFIER 5, jg. 2, nr. 1, zomer 1982
   - GRAFFIER 6, lente 1983. Met daarin een brief van P.F.P. van Wyk Louw (= André Letoit) die eindigt met de woorden : «Skryf asseblief terug». En het gedicht 'Stralekransie' van dezelfde André Letoit
   - STET, jg. 2, nr. 2, april 1984. Met op de rugzijde de comic strip 'Educating Mita' van André Letoit ;

6. een blad met de vermelding :
Chris Max
Skool : 55 31 24
huis : 55 51 61
Soetdoringlaan 25
Dalpark - Brakpan ;

7. de volgende dagbladen :

- RAND DAILY MAIL, donderdag 26.04.84 (alleen de pagina's 1, 2, 17 en 18). Op de eerste pagina : Spectator jeers leave Budd in tears - Zola shows strain in record run ;
- SOWETAN, woensdag 25.04.84, met op de eerste pagina het reeds vermelde artikel 'Bloody Battle - 34 die in faction fight as clans shoot, stab each other in Bergville' ;
- PRETORIA NEWS, zaterdag 28.04.84. Op de eerste pagina : Slap in face for S.A. Akademie. Breyten turns down book prize ;
- zeven cassettes, waarbij de volgende uitleg wordt gegeven :

OOR KATEDRALE EN GHETTO'S
'n Klankbeeld van die nuwe bewegings in Afrikaans

BAND EEN

Bekendstelling van myself as skrywer - die kulturele revolusie - S.A. popmusiek.

BAND TWEE

Swart kultuur en kapitalisme - dele uit my ongepubliseerde werk.

BAND DRIE

Alternatiewe Afrikaanse musiek.

BAND VIER

Onderhoud met die nuwe redakteur van *Graffier* - geluide uit S.A. radio- en tv-programme.

BAND VIJF

Waarom ons geslag die geskiedenis van Afrikaans moet oorskryf uit 'n ander perspektief, en afstand doen van dertiger-, sestiger- en tagtiger-labels.

JAN RABIE

RABIE ANTWOORD DE JONGH

Dít is die funksie van die Gilde

VERLEDE Donderdag het Gerrit de Jongh in sy rubriek *Rondom die Letterkunde* op hierdie bladsy oor die Afrikaanse Skrywersgilde uitgewy, en my "Baas Jan" genoem wat optree "op sy kenmerkende weerbarstige manier."

Ek beskou myself nog altyd as 'n soet, skaam seuntjie, en sien geen rede om te twis met 'n sluipskutter veilig verskuil agter 'n skuilnaam nie. Ek wil slegs iets sê oor die kontante kritici van ons Gilde, die here Dan Roodt, Gerrit Olivier en nou ook Gerrit de Jongh.

Eienaardig genoeg deel almal dieselfde ongeduld, en dieselfde politieke verwyt.

Al drie genoemde here sê: Gilde, bepaal jou liewers by vakbondsake, maar verwyt ons tog dat ons soos 'n vakbond optree.

AAP UIT MOU

Die aap loer egter uit die mou in sinne soos die: "Wanneer dit by politiek kom . . . luister niemand na die Afrikaanse Skrywersgilde nie." En: "Die Gilde kan nooit enige beduidende politieke funksie vervul nie, want hy praat nie uit een mond nie."

Hier's hy. Dís die raasapie se drif. Ons mense van die kunste, en veral die skryfkuns, ken hierdie kreet wat telkens weer deur die eeue weerklink, iedere keer wanneer kerk en staat so 'n gemors gemaak het dat arme skrywers skielik tot profete en veldhere verhef moet word.

'n Kreet wat dikwels oorslaan tot die wanhoop van: "Die woord is niks, geweld is alles." Wat Gerrit de Jongh *et al* die Gilde verwyt is nie ons vakbondwerk nie. Nee, eintlik verwyt hulle ons dat ons nie 'n politieke party met eenparige oplossings vir Suid-Afrika se politieke probleme is nie.

Deur JAN RABIE

Die Skrywersgilde is geen politieke party nie, behalwe in so verre as wat skrywers opgesluit en stilgemaak word, en ons taal in die politieke gedrang kom. Die Gilde praat nie uit een mond nie. Elke skrywer se politiek is sy eie saak. Al brand Rome (Al brand baie van ons om die konserwatiewes onder ons reg te foeter).

'n Geslaagde politieke roman is uiters skaars. Vanaf my eerste poging, *Ons die Afgod* (1958) tot my jongste, *Ark* (1977) en *Johanna se storie* (1982) het ek baie geskel verduur omdat ek dan politiek in my boeke preek.

BRINK

En na my, nog meer só, André P. Brink. En na ons die jongeres wat nou al só (in 'n brief) oor ons volksleiers skryf: "Hulle sal stink in die geskiedenis, hulle sal meer stink as lord Charles Somerset, want hulle het harder probeer om ons taal en voortbestaan te vernietig as hy. Verstaan jy nou hoekom 'n mate van walging onvermydelik is by ons jonges . . ."

Op skrywersvergaderings word egter nie boeke geskryf nie. Daarom hou ons Skrywersgilde ons daar besig met optrede namens alle skrywers gemuilband deur sensuur of tronk, want ons is die enigste landwye skrywersliggaam met lede van meer as een rasseklassifikasie.

Daarom waak ons oor alle sake rakende alle skrywers in Suid-Afrika, sy dit tantièmes of bilbioteek- of vertaalregte, en het ons 'n skrywerskontrak losgespook wat nou as model by uitgewers in ons land geld.

Daarom ook waak ons jaloers oor ons taal, hoewel alle ander Suid-Afrikaanse tale by ons berade welkom is.

SKOLE

Daarom het ons in aanraking gekom met onderwysers van Afrikaans in swart skole, en uitgewers en die ACVV gemobiliseer om hulp met gratis tydskrifte en woordeboeke, terwyl ons meer as 20 000 Afrikaanse boeke insamel om 'n byna totale afwesigheid van voorgeskrewe Afrikaanse boeke asook van biblioteke in swart skole reg te stel.

Daarom is ons tans besig om Afrikaanse werkswinkels in die Universiteit Wes-Kaap en Langa te reël, asook om saam met Biblioteekverenigings vir behoorlik geklassifiseerde biblioteke in swart skole te probeer sorg.

Werk wat gedoen moet word terwyl ongeduldige buitestaanders die rooi vlag van geweld wil swaai.

BAND SES

Ons eie Boudewijn de Groot : 'liedjieboer' Anton Goosen. Nuus oor die oplewing in ondergrondse teater, kabaret, protesmusiek, ens.

BAND SEWE

Slegs naggeluide uit S.A. stede (uit Sunnyside, Pretoria se eie 'Greenwich Village').
(luister teen hoë volume oor kopfone in donker kamer met 'n bottel wyn of bier).

Opgeneem deur andré letoit.

Uit die bandopnamen volgen hier een aantal passages :

BAND EEN

Geluide van die kombuistaal

(Men hoort allerhande geluiden uit de keuken)

Geskiedenis van myself as skrywer

Ek debuteer in 1981 saam met drie ander digters, in 'n bundel getitel BREKFIS MET VIER, by uitgewery Skoppensboer, 'n jong uitgewery wat intussen gedesintegreer het. 1982 volg 'n digbundel van my eie by Perskor, die grootste Afrikaanse uitgewersfirma, met die titel SUBURBIA. In dieselfste jaar volg 'n bundel kommersiële kortverhale met die titel NOU'S DIE KAAP WEER HOLLANDS. 1983 volg nog 'n bundel kommersiële kortverhale : MY NOOI IS IN 'N TIKMASJIEN. Aanvaar vir 1984 is 'n roman, 'n ernstige roman met die titel SOMER II en 'n digbundel DIE GEEL KAFEE. Op my eie gee ek vanjaar uit 'n novelle OM TE EMIGREER, onder die skuilnaam P.F.P. van Wyk Louw, asook 'n digbundel SMOKE BREAK (?) onder die skuilnaam Bosveld B. Bomskok.

Voor 1984 het ek in verskeie tydskrifte gepubliseer sedert 1977, o.a. in DONGA, VLIEG, GRAFFIER, TYDSKRIF VIR LETTERKUNDE, STANDPUNTE, ek kan nie almal onthou nie. Een van my kortverhale is verban, een met die titel DIE MAN MET DIE GROOT DING. Een van my gedigte het 'n godslastersaak tot gevolg gehad, - die eerste een in die geskiedenis van Suid-Afrika -, wat ek gewen het. Die hof het bevind dit was net satire en dat die digter daarvan nie onmoontlik diep godsdienstig is nie. Dit is 'n sendup van die gebed ONSE VADER, oorgeskryf in Suid-Afrikaanse politieke terme . . .

. . . Ek het koffie gedrink in 'n Duitse restaurant, met Duitse dekor, Kafee Wiet . . . ek kan nie die naam onthou nie, Wiederberg of iets. Hulle het egter nie Duitse musiek gespeel nie in die restaurant, maar Afrikaanse protesmusiek, deur Dawid Kramer, as mens dit protesmusiek kan noem. Suid-Afrikaanse platemaatskappye is baie bang vir protesmusiek. Die naaste wat ons daaraan kon kom is die liedjies «Royal Hotel» (?) en «Blokkies Joubert». Verder luister almal Amerikaanse junk.

. . . Ek stel baie belang in Nederlandse skrywers. Van Vlaamse skrywers weet ek bitter min. Ek het een en 'n half boeke van Hermans gelees. Die halwe een was NOOIT MEER SLAPEN. Dit is skreeusnaaks, maar ongelukkig moes ek dit teruggee voor ek klaar was, want dit is 'n geleende boek en ek is uit die plek uitgeskop aan wie die boek behoor het . . .

. . . Dis Paasnaweek in Pretoria, die hoofstad van puritanisme, en kalvinisme, nasionalisme, alle fucking -ismes wat daar is in Suid-Afrika . . . Ek drink koffie. Koffie is natuurlik Suid-Afrika se nasionale drank ; ek is verslaaf aan. Ons het verskeie andere nasionale dranke ook : Tussenberg rooiwyn, waaraan ek ook verslaaf is, - bier, wat ek nie kan van aan nie, en . . . (ek hou van kafferbier), en Coca-Cola is ook 'n nasionale drank, waaraan ek ook verslaaf is . . . Die konservatiewe bastions in Suid-Afrika bly nog stede soos Pretoria, Bloemfontein, euh . . . Stellenbosch, maar in Pretoria en Stellenbosch is dinge baie vinnig besig om te verander. Ek was self by 'n punkfestival in Pretoria waar almal met kettings rondgeloop het, die vloer van die saal was later papnat van die bier, glasstukke het orals rondgelê . . . Die hoof-attraction van die aand was 'n groep met die naam Dark Detachment, en daar is 'n plaat uitgebring. Ek dink nie dit is 'n geval van nabootsing van punk van oorsee nie, dit is ég Afrikaanse agressie wat uitkom. Ons het baie lank op soiets gewag, en dat dit in Pretoria moet deurslaan is verrassend, baie verrassend. Ek dink Suid-Afrika oor tien jaar gaan baie anders daaruit sien.

Dit is totaal afgesien van wat in die politiek gaan gebeur, want die jong mense ignoreer politiek. Dit is die verskil tussen ons en die Sestigers, miskien. Hulle was baie polities bewus. Ons werk op 'n humanistiese vlak.
Daar is dinge wat reëls en wette nie kan keer nie, jy hoef nie eens teen die wette te rebelleer nie. Ek is nie seker of die lande oorsee bewus is van hierdie radikale veranderings onder die jongeres nie. Ek dink nie hulle is nie, want dis 'n baie nuwe ding. Daar was natuurlik tekens daarvan twee, drie jaar terug reeds ; dit begin nou eers sterk word. Die Suid-Afrikaanse koerante, hulle het nog nie op gelet nie, maar as jy baie rondbeweeg in Suid-Afrika soos ek, dan word jy . . . dan is jy vanselfsprekend deel daarvan. Dit is die nuwe kultuur wat ek probeer

verwoord in my toekomstige boeke . . .

BAND TWEE

Suid-Afrika het die afgelope tyd 'n paar swart musiekgroepe geproduseer van wêreldgehalte, byvoorbeeld die groep Aman Pondo (?). Ek het hulle gesien toe hulle nog onbekend was (in Stellenbosch van alle plekke !), waar hulle opgetree het in Breugel (?) Kafeeteater. Dis 'n plek waar ons dikwels ook opgetree het, gedigte voorgedra het, gesing het. Ek het self 'n popgroep gestig wat 'n rukkie lank bestaan het. Ons gaan waarskynlik hierdie jaar weer voort. Ons het probeer swart kultuur inskakel by Afrikaanse protesmusiek. Ons gewildste liedjie so ver was 'n liedjie met die naam «Ontug in die lug» (Immorality in the air).

Ek kan ongelukkig nie op hierdie band van hulle opneem nie, want ek het nie musiekinstrumente tot my beskikking nie, op die oomblik, maar ek sal so gou moontlik enigste van ons by mekaar kry, dat ons 'n ordentelike kassetteopname daarvan kan maak. Ek het ook nie van die musiek van Aman Pondo nou beskikbaar nie. Die musiek op hierdie band (Star Hits) is meer die musiek wat die swartes in die lokasie vir ontspanning luister. Jy sal dit by enige winkel in die townships kan hoor as jy instap. Hulle is baie lief vir ritme !

Op hierdie band, 'n bietjie verder, is ook musiek deur Suid-Afrika se grootste officiële verkoper, hoewel hy nie op die wit treffersparade feature nie : Steve Kekana. Hy't onlangs oorsee opgetoer. Dis baie jammer : in Suid-Afrika word selfs die treffersparades opgedeel in blanke en nie-blanke. Die verkope vir die blanke treffersparade meet hulle in winkels waar net die blankes koop . . .

§

. . . Van dat ek op hoërskool was en Breyten Breytenbach se werk die eerste keer ontdek het, wou ek iets doen met Afrikaans. Iets wat anders is as wat ons sisteem ons geleer het. Hy het as 't ware die deur oopgemaak. Na skool het ek aangevoel dat ek toe nie universiteit toe gaan nie, maar myself moet opvoed deur net eenvoudig te reis. Dit het ek gedoen. Ek het meesal binne Suid-Afrika gereis, ook in Namibië, en kans gehad Zimbabwe toe te gaan, toe nog Rhodesië. En ek het orals odd jobs gedoen, geskryf na ure, deur die nag baie keer, op soek na . . . euh, mite, wat in Suid-Afrika sy betekenis het in Afrikaans.

In die begin was ek polities bewus, soos Breytenbach, maar om en by 1979-1980 het ek die gevoel begin kry dat die antwoord lê op kulturele vlak en in 'n sogenaamde kulturele revolusie . . .

. . . Ten spyte van my anti-Amerikaanse gesindheid glo ek in die kapitalistiese stelsel en ek glo dat dit 'n groot rol kan speel om die swartes op te hef, indien dit meer toegankelik voor hulle gemaak word.

Ek het met my eie oë gesien, die afgelope vier jaar, hoe die kulturele revolusie waar word. Ek sal nie sê dat ek die grootste rol daarin gespeel het nie. Ek het net aangevoel in 1979 dat die tyd ryp is daarvoor en dat dit onafwendbaar sal gebeur, of ék nou op die toneel is of nie. Ek was baie bevoorreg om dit te kon sien gebeur en dis nog lang nie die einde daarvan nie . . .

Met ons nuwe koerant, wat wyer gaan wees as bloot letterkundig, wil ons hierdie tydvak so ver moontlik dokumenteer vir die nageslag, en natuurlik die aanstekelike gees daarvan oordra op ons intekenare. Buite die label van Tagtigerskap, wat natuurlik uitgedien is teen die tyd.

BAND VYF

Die nuwe tydskrif wat ek en my vriende binnekort gaan begin se naam heet voorlopig net KOERANT. Dit is met die doel om die Tagtiger-label af te skaf. Die label het baie lastig geword, om verskillende redes. Die letterkundige establishment het ons té ernstig begin opneem, en op die oomblik dat soiets gebeur in Afrikaans, dan kry iemand of ene van 'n groep 'n monopolie, en dit kan beperkend inwerk.

Die tydskrif met die naam KOERANT sou 'n bietjie ernstiger wees as STET en die TAGTIGER. Die TAGTIGER is my vorige tydskrif. Ons sal konsentreer op Afrika en dinge wat oor die algemeen te min publisiteit kry in ander Afrikaanse koerante. Ek sit met 'n finansiële probleem. Om die tydskrif te borg sal ek van my eie inkomste moet neem wat ek binnekort kry uit die skryf van 'n reeks speurverhale, wat ek doen volgens 'n nuwe kontrak met Klub 707. As daar enigiemand in België is wat kan help, finansieel, vir my en vir die ander tydskrifte soos GRAFFIER en STET, sal dit baie welkom wees. Ons is ook bereid om iets in ruil daarvoor te doen. Ons kan verhale skryf, enige bleddie ding, artikels doen vir tydskrifte oorsee. Ons sal ook baie inligting verlang van uitgewers in België of Holland wat miskien kan belangstel in manuskripte van ons. Dit kan miskien ook help as u 'n nuwe artikel doen vir ONS ERFDEEL. U kan enige van die materiaal gebruik en organiseer wat ek u reeds gestuur het en wat ek nog gaan stuur.

Op die oomblik spendeer ek al my tyd om rond te beweeg deur die land, deur Suid-Afrika. Ek spendeer omtrent die helfte van my tyd in die Kaap, 'n derde van my tyd in die Transvaal, en dan 'n klein deeltjie van my tyd ook in Durban, in Natal. En orals in die proses probeer ek kyk wat aangaan. Sodra ek van iets hoor, dan gaan ek soontoe om te kyk. Ek het nou byvoorbeeld onlangs gehoor van 'n kulturele oplewing in

Durban, onder musiek van die Afrikaners en die Indiërs en die Zoeloes. Hulle het blykbaar 'n hele winkelsentrum oorgeneem waarin hulle hulle ding doen.
Durban was nog altyd, kultureel gesproke, die doodste plek in die land. Dit was net blote vakansieplek. Die mense was nog nooit gevoelig nie vir enigiets oorspronkliks, hulle het nog nooit enige roeping gevoel om iets probeer produseer wat inheems is nie, kultureel gesproke. Terwyl natuurlik alle gegewens daar is, dit is 'n lieflike plek, die thuisland Kwa-Zoeloe is seker van die mooiste dele in die wêreld . . .

§

. . . Om die drie bewegings in Afrikaanse letterkunde, soos hulle tradisioneel afgebaken word, die Dertigers, die Sestigers, die Tagtigers, af te breek verg 'n totale nuwe blik op die Afrikaanse ontwikkeling, waar Afrikaans in die toekoms gesien sal moet word as 'n derde wêreldtaal, en ook as 'n onderdeel van hierdie hele subkontinent, met sy ordes en honderde verskillende tale en kulture. Afrikaans speel 'n leidende rol. Die totale getal mense wat Afrikaans kan praat, hetsy dit as eerste, tweede, derde of vierde taal is, in Suid-Afrika is baie groot. As u die bestaande blanke letterkunde vat, waarin die meeste boeke gepubliseer is sedert die begin van die eeu, dan is Afrikaans 'n baie klein taal. Dit is die deel van die letterkunde wat oorheersend is, wat Pieter van der Lugt genoem het 'die katedraal-letterkunde', waarteen die buiteland heeltemal tereg so te velde trek. En dis om hierdie rede (die elite-stigma wat aan die katedraal-letterkunde kleef) dat ons sit met die ongelukkige situasie van die kulturele boikot, juis in die stadium waar kulturele inspuitings in die Suid-Afrikaanse kultuur die meeste kan doen teen apartheid.

Ek is in die midde gewikkel tussen die establishment en die ondergrondse letterkunde. Ek probeer in al twee wêrelde lewe. Een manier is om populêre verhale te skryf onder my eie naam in plaas van onder 'n skuilnaam, waar die Sestigers dit nooit gedoen het nie. Onder skuilname doen ek ook literêre werk én populêre werk, en gee my eie goed uit, ondergronds, soms onder my eie naam, soms onder skuilname, sodat nie een van die twee of drie kampe weet waar om my te plaas nie. Gelukkig het jong skrywers my voorbeeld begin volg.
Een manier om dinge reg te stel is om natuurlik die volk self te betrek, selfs mense wat nie gewoontlik in letterkunde belangstel nie. Om daardie rede moet 'n mens sigself nie te hoog ag om speurverhale te doen, of liefdesverhale, met 'n klein verskilletjie natuurlik : jy probeer die ding «stretch» so ver as wat jy kan !

§

Waar die establishment natuurlik ook 'n geweldige fout maak, is in hulle idee van . . . euh, norme, letterkundige norme, en hulle illusie van wat hulle noem 'Algemeen Beskaafde Afrikaans'. Deesdae moet 'n boek in Algemeen Beskaafde Afrikaans wees om uitgegee te word, met enkele en klein uitsonderingkies. En dit is 'n geweldige illusie ! Want daar is baie, baie dialekte van Afrikaans . . .

. . . Natuurlik is dit nog so'n jong taal, mens kan die taal onmoontlik nie vaspen, en vaste norme stel nie, want dinge verander te vinnig, en as u dit probeer doen is dit soos om 'n baba se voete toe te bind en hom hoë skoene aan te trek. Jy bly met die groei van die taal. Engeland sou nooit gedroom hèt daarvan om alle boeke slegs te aanvaar as dit in Chaucer se Engels geskryf is nie. Dinge moet vervloei en ontwikkel, en dit gebeur onder die proletariaat en nie onder die mense wat reëls maak, spelreëls, taalreëls. Daar is nie iets soos beskaafde korrekte Afrikaans op die oomblik nie. Daar is verskillende dialekte ; daar is kleurling-Afrikaans, - omtrent vyf verskillende kleurling-Afrikaans -, daar is verskillende streke waar hulle verskillende soorte slang het. Daar is Soweto-Afrikaans, daar is blanke verskille in Kaapse en Transvaalse Afrikaans. Dinge verander baie, baie vinnig. Dis hoekom ek gedurig op reis is deur die land, ek is bang ek mis iets, iewers.

. . . Die probleem in die Afrikaanse boeke en letterkunde op die oomblik is dat dit veels te huishoudelik is, dis te beperk, dis te persoonlik, dis te gerig op net 'n klein deel van die samelewing. Om daardie rede is dit onaanvaardbaar om daardie letterkunde te verdeel in Dertigers en Sestigers en Tagtigers. Die gròòtste deel van die Afrikaanse letterkunde bly steeds buite die indeling !
Kyk 'n mens verder na die indeling Dertigers en Sestigers, sien 'n mens dat albei groepe in 'n mate outsiders was. Die Dertigers was intellektuele outsiders, die Sestigers stilisties en ook fisies. Die Tagtigers is miskien ook outsiders, maar hulle is binne 'n konkrete situasie. As 'n mens kyk na die foto's van hulle wat Johan van Wyk geskiet het - ek het ongelukkig nie eksemplare daarvan - is dit gewoontlik 'n ou wat op 'n trein sit, alleen, en wat verby verskillende stasies ry, of iemand wat deur 'n verslaggewer ondervra word oor sy skrywerskap en dan ontwykende antwoorde gee. Maar ek dink ons groep kom nader aan die werklikheid. As ons outsiders is, dan verteenwoordig ons nie ons eie persoonlike outsiderskap as kunstenaar of as intellektuele nie, maar miskien verteenwoordig ons die outsiderskap van die hele geslag, skrywers of nieskrywers.

En as sulks vervul ons ons roeping als skrywer. Daar is 'n soort anonimiteit aan die beweging wat ek van hou. Die een probeer nie homself voorstoot voor die ander, daar is nie 'n gejag na literêre pryse ; daar is 'n paar van ons wat dit al gekry het . . . Johann de Lange het die

Ingrid Jonker-prys gekry, Etienne van Heerden is genomineer vir die Louis Luyt-prys . . . niemand het baie opgewonde geraak van ons groep, ook nie hulle self nie. Hulle wil nie eers daardoor praat nie.

Die groot ding is kommunikasie met ons eie geslag, want ons het reeds die vorige geslag afgeskryf. Ons kan in die toekoms niks met die vorige geslag doen nie, hulle is nie vatbaar vir die kulturele revolusie . . .

Welma Odendaal is ook een van die voorbokke gewees (1980). Brink se boek KENNIS VAN DIE AAND is die eerste Afrikaanse boek wat verbied is ooit, en Welma Odendaal tweede, met daardie boek KEERKRING, 'n boek kortverhale . . . Miskien moet ek probeer om die hoofverhaal uit die boek KEERKRING te fotostateer en saam te stuur. Ek dink die verhaal se naam is «Baker». Ek sal probeer dit in die hande te kry voor ek die materiaal pos. Dit is 'n uitmuntende verhaal, UITMUNTEND.

Maar na sy een of twee boeke uitgebring het, het sy 'n ander alternatief gevolg, basies dieselfde alternatief as die United Democratic Front, deur TEEN die boek as instelling te 'drive', heel en al, per se. Sy wou nie boeke uitgee nie. Sy het glo 'n alternatief in 'little magazines', voorlesings, ideologie, what have you. Nie meer in die instelling van skryfkuns as sulks nie, sy't dit uitgegooi. Miskien het sy daarmee die babatjie saam met die badwater uitgegooi, ek weet nie . . . Mens hoor deesdae min van haar, sy is direktrise blykbaar van 'n feministiese tydskrif hier in Kaapstad, wat ook soos die TAGTIGER op fotostate versprei word . . .

. . . Sy het 'n groot rol gespeel in die oprigting van DONGA, die tydskrif wat 'n mens deesdae blykbaar nie eers mag BESIT nie. DONGA was 'n uitmuntende tydskrif. Dit was ontsettend betrokke. Van die jong skrywers wat nou onlangs redelik bekend geword het met hardebandpublikasies het in DONGA debuteer. Ekself het my eerste kortverhaal in DONGA (1977), die storie wat self ook verbied is. Maar my eksemplaar daarvan het ek iewers op Kerkplein verloor, in die middestad van Pretoria, eenvoudig net uit my sak uitgeval. Wie dit ook al opgetel het mag dit nie besit nie ! Die storie was DIE MAN MET DIE LANG DING.

§

Ons geslag wat nou in Suid-Afrika opgroei, en dit is nie net die blankes nie, dit sluit alle rasse in, ons het geen, géén, GEEN kontak met ons ouers nie, met die ouer geslag nie. My magtag, as ek gladnie verskil tussen my en die ou Sestigers aanvoel soos Brink en Breyten, mense wat hulle bes probeer vir enigiets wat NIET is, as jy selfs aan hùlle ontgroei, hoe, hoe kan jy dan kontak het met die konvensionele mense van die ouer geslag?

§

Die jong swartes en bruines sal eenvoudig nie meer vir die witmense 'baas' sê nie, en die witmense van ons geslag, wat ek ken, en wie saam met my bewustelik of onbewustelik besig is met die kulturele revolusie (ek sê : *onbewustelik meesal, want dis nie iets wat beplan is, dis 'n* tydsgees wat vanself kom, as gevolg van omstandighede), ons sou net eenvoudig nie meer wil hê dat 'n swartmens vir ons 'baas' sê nie !

§

Ek sou tog baie bly wees as u die pad kan oopsien om in die loop van u besige lewe (ek is seker u is baie besig) 'n artikel te kan skryf om op te vang met wat intussen in Afrikaans gebeur het. Ek weet ons is nie so belangrik in die wêreld nie, dis 'n klein taal, maar ons kan ons deel bydra . . .

Ons het min vriende in die buiteland, as gevolg van omstandighede buite ons beheer. Op die oomblik is u miskien die enigste literator wat ek mee kontak het. Feitelik die enigste in die buiteland. Ek het probeer kontak maak, selfs met 'n uitgewer in New York, maar om in Europa, om in België 'n kontak te hê lê natuurlik vir my baie nader aan die hart. Ons waardeer u geduld en u belangstelling verskriklik.

En miskien is daar eendag in die toekoms geleentheid dat ons mekaar persoonlik kan ontmoet. Dit hang af van geldsake. Ek wou baie graag oorkom, moontlik die einde van die jaar. Moenie bekommerd wees nie, ek het genoeg adresse in Holland en België, ek sal op niemand se nek hoef te lewe nie. Tot siens.

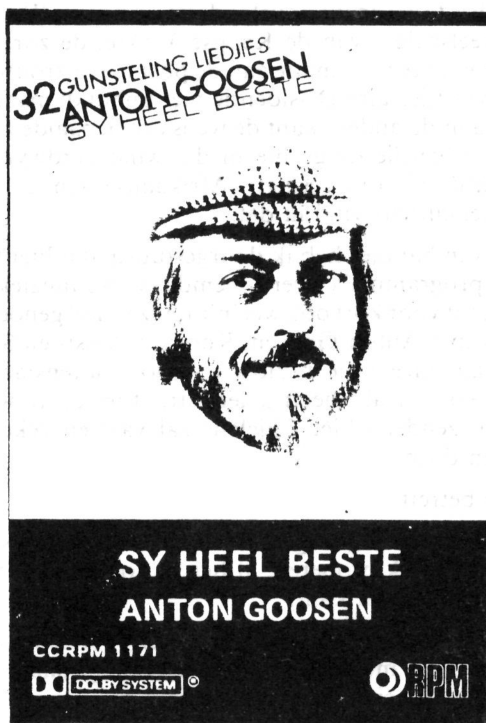
BAND SES (Met liedjies van Anton Goosen)

. . . Ek het ook nie geweet, en baie min mense het geweet van die oplewing in kabaret en straatteater en ondergrondse 'alternative theatre', in Soweto en in die Kaapse Vlakte, in die kleurlingtownships. Daar was gerugte, mens het so nou en dan so iets gehoor, en dan het jy weggedink : Mm, seker 'n storie. En dan hoor jy weer iets. Toe, by die onlangse Skrywersgildeberaad in Gordonsbaai, was daar 'n kleurling van die Kaapse Vlakte wat ook weer daarvan praat en hy sê daar is 'n oplewing in drama, en dis al 'n hele paar jaar aan die gang. Toe gaan praat ek met mense wat sou weet, met bruin skrywers, en hulle sê : Ja, daar's waarskynlik oor 'n honderd amateurteatergroepe in die Kaapse Vlakte alleen, om nie van Soweto en die Noorde te praat nie.

Ek het toe 'n punt gemaak daarvan om te gaan kyk wat aangaan. Voor ek weg is uit die Kaapse Vlakte, Transvaal toe, het ek kans gehad om één by te woon en ek het gevind dit is onder die beskermvleuel van die nuwe United Democratic Front. Dit is wat politiek betref. Wat kuns betref was dit van uitstaande hoog gehalte. Snaaks genoeg stel die mense nie

belang in publikasie in boekvorm, of om dit enigsins ter skrifte te stel of aan 'n wyer publiek bekend te stel, soos byv. die blankes nie.

Daar lê 'n taak voor om te gaan navorsing doen oor wat hulle doen, om te probeer manuskripte in die hande te kry, te probeer dan best moontlik ondergronds publiseer, so dat hierdie dinge nie in die wind verdwyn . . .

Zwevegem, 2 juli 1984.

Beste André,

Deze brief om je te laten weten dat de Jumbo-enveloppe met onder meer de zeven cassettes, door jou eind april gepost te Pretoria, hier midden juni goed is aangekomen, en dat dit materiaal ondertussen is verwerkt. Het bevat buitengewoon interessante informatie en ik ben je heel dankbaar voor de toezending ervan.

Er is één kenmerk in alles wat je me zond dat me bijzonder opvalt : de flagrante tegenstelling tussen de indruk van WEGWERPKULTUUR die uit tal van gegevens over jou en je generatiegenoten ontstaat (om maar een paar voorbeeldjes te geven uit de vele : de houding van Welma Odendaal en van de toneelspelers van de Kaapse Vlakte, de zorgeloze manier waarop je interessante informatie aan de post toevertrouwt, het feit dat je mijn tekst over Literaire Dissidentie niet bijhoudt maar terugstuurt, enzovoort) en aan de andere kant de wens om bepaalde zaken VAST TE LEGGEN 'so dat hierdie dinge nie in die wind verdwyn', en kunnen worden bewaard 'vir die geslagte Afrikaanse kinders wat nà ons kom . . .' - Heel curieus vind ik dat.

Drie van de zeven bandjes heb ik doorgestuurd aan Piet Chielens, een jongeman die programma's over vreemde (volks)muziek maakt voor een vrije radio, tot voor kort ook wel 'piratenzender' genoemd. Het gaat om de bandjes met Anton Goosen, Koos du Plessis en Steve Kekana. (De situatie van onze vrije radio's is, voor buitenstaanders als ik, volkomen grotesk : straks heeft iedere straat in iedere wijk van ieder dorp zijn eigen zender.) Piet Chielens zal vast en zeker iets met de bandjes kunnen doen.

Wat de poëzie betreft :

- Je weet welke serie bijdragen ik in de POEZIEKRANT zou willen plaatsen. Dat blijf ik proberen, al heb ik nog altijd geen gebenedijd woord gehoord van die kant.
- Misschien kom ik er zelf wel toe een groter overzichtsartikel over de Tagtigers (bezorg je me een andere, even handige naam ?) te schrijven voor ONS ERFDEEL, si le cœur m'en dit.
- Over eventuele uitwisseling van en medewerking aan jongerentijdschriften vraag ik het advies van Alain Delmotte, naar zijn zeggen zelf geen tijdschriftman, maar volgens mij een jong dichter die wat te zeggen heeft en die, wat de zaak betreft die ons bezighoudt, het grote voordeel heeft dat hij zowat van jouw leeftijd moet zijn. Zodat er alvast geen generatiekloof hoeft te zijn. Je hoort hier waarschijnlijk nog wel van.

Laat me om te besluiten toch even waarschuwen voor te grote verwachtingen :

1) Onderschat de kloof niet die tussen onze beide samenlevingen bestaat op tal van vlakken : taalkundig (jawel, het LIJKT van beide kanten zo makkelijk, maar er zijn echt wel communicatiemoeilijkheden), ideologisch, maatschappelijk, noem maar op !
(Ik ben zelf geen beginner in het Afrikaans, maar je moet me toch eens laten weten wat "n zol' betekent, en wat er achter 'Erfurthuis' en 'Weskoppies' schuilgaat in jouw gedicht 'Ek dood').

2) Reken maar niet op geld. De Vlaamse uitgeverswereld bevindt zich in een zo trieste situatie (zie het vraaggesprek met Ludo Simons dat ik meestuur - DE SPECTATOR van 28 juni '84) dat commercieel gerichte lieden in Amsterdam (!) meer en meer bepalen wat hier in Vlaanderen verschijnt, en dat is alleen . . . wat harde mùnt opbrengt ! Neem gerust van mij aan dat Zuidafrikaanse teksten daar niet vanzelfsprekend toe horen.
Ik zeg dit niet om wie dan ook te ontmoedigen, maar om te beklemtonen dat alleen informatief opzienbarende en (reeds in mindere mate) kwalitatief heel goede teksten enige kans maken, en dat die op de (zeldzame) juiste plaats moeten worden aangeboden. En ik geloof niet dat dit in het commerciële circuit zal zijn.

Kom zelf maar eens kijken ! (überhaupt geen slecht idee, als je een sponsor vindt voor je vliegtuigticket - en het moment is uitermate gunstig : je krijgt màssa's Belgische franken voor één Rand).

Alles van die beste !

Jan Deloof

2.

Adam Tas 13
Borcherdstr.
Stellenbosch
7600.
Julie 1984.

Liewe Dr. De Hooft,

ek het vandag eers u 2 briewe, knipsel, magazines en boek ontvang aangesien ek nou eers teruggekom het uit die Transvaal om my posbus leeg te maak; kort daarna het ek my posbus gesluit. (vandaar straatadres).

ek vind dit baie vreemd dat my brief geen seëls opgehad het nie!!? moes u inbetaal? as for die ander "oop" koevert; moenie worry nie, dis net die Veiligheidspolisie. hulle deursoek gereeld my pos. dis tot my nadeel dat my handskrif so herkenbaar is.

die artikel

oor die boekebedryf is baie interessant – nog meer u dig=bundel (hoewel ek probleme het met die taalverskille en kwo=tasies). ek hou die meeste van die gedig oor u vrou wat "REAL" is. u is skyn=baar gelukkig getroud! (dis baie seldsaam.)

die voorblad van "De Tijd is Veel Veranderd" is onverwags – ek sou 'n mooi meisie in klompe en tradisionele drag verwag het! is Zwevegem (zuipegem) 'n industriële dorp? is daar 'n losieshuis waar ek kan bly? (ek verwag nie dat u met my moet opgeskeep sit nie.) my "mental picture" van 'n dorp in die lae lande is nie geboue en fabriekskoorstene nie!

hoe dikwels kom "ons erfdeel" uit? kan ek 'n eksemplaar kry??!

LOVE cures all...
wanna be my
PATIENT?

3.

baie dankie vir u moeite om anton goosen, ens., te laat uitsaai oor die pirate radio's. ek sal lg. laat weet – hy sal baie bly wees.

ek moet 'n paar dinge verduidelik. u noem dat "koekie ziervogel" se verhaal 'n aanval teen ontug is, i.p.v. 'n ignorering daarvan, soos ek elders beweer. "koekie ziervogel" is 'n skuilnaam vir 'n jong Vrystaatse digter, Theunis Engelbrecht. in die Vrystaat is ontug nog baie ongewoon. dis die mees agterlike deel van die land en hulle enigste sterk punt is hulle rugbyspan. (slegs blank.)

o, terloops, u boekpaket oor "De Tijd..." het ook oopgemaak hier aangekom. geluk het die boek nie uitgeval nie. ek sal hom dus trots op

Hope you get your COLOR back real soon!

4.

boekrak kan laat pryk!

in hierdie brief sal ek eksemplare van my poësie in-sluit, asook 'n eksemplaar van een van my kortverhaal-bundels — lees asb. net die laaste verhaal — die ander is kommersiële trash!!!

so u was al in suid-afrika? ja, ek hou baie van uys krige, maar ek vrees hy is nou baie oud en siniel. inderwaarheid is sy toonnaels reeds 'n legende. jan rabie besit selfs 'n baie rare skildery van hom waar hy besig is om sy toonnaels te knip. (die skildery moet baie jare oud wees.)

ons nuwe tydskrif om die "Tagtiger" op te volg, kom binnekort uit — ek was gelukkig om eindelik 'n sponsor

Take good care of your BODY It's one of my favorite things!

5.

te kry wat my dit sal help finansier. alles is reeds gereed om drukkers toe te gaan.

ek sluit graag name en adresse van ander skrywers aan wie u kan skryf:

Dan Roodt: p/a Prof. Ampie Coetzee, Dept. Afrikaans-Nederlands, Universiteit van die Witwatersrand, Jan Smuts-rylaan 1, Johannesburg 2001. VRA HOM OM EKSEMPLARE VAN SY 2 VERBANNE BOEKE.

André le Roux (u noem hom ook): Die Huisgenoot, Posbus 1802, Kaapstad 8000.

Etienne van Heerden, Bokmakierielaan 27, Onder-Papegaaisberg, 7600. Vra hom om sy boeke "MY KUBAAN" en "MATOLI".

Adresse van bruin en swart

6.

skrywers het ek nie nou by my nie – ek is besig om te trek – maar Peter Snyders, met wie u reeds kontak het, sal u sekerlik kan inlig. Snyders is 'n goeie vriend van my.

Daar is baie ander aan wie u kan skryf, maar my adreslyse is nou op 'n ander plek.

Dit lyk of ek 'n woonstel sal kan betrek as gevolg van 'n groot tjek wat ek gekry het deur 'n speurverhaal vir 'n boekeklub te skryf. Nog 'n paar speurverhale, en ek sal kan kom kuier in Europa. nadat ek die rolprent "Chacha" (Nina Hagen) gesien het, sien ek baie uit daarna om Europa self te sien. ek hoor egter

dat daar werkloosheid en allerhande nare dinge is soos stakings, sneeu en rassisme (het Gipseys in Holland, Rastas in Londen, ens., werklik gelyke regte?).

dis jammer dat die mite van ons land se rassisme so opgeblaas is. die mitologisering van Apartheid is teweeggebring deur boeke soos "Riotous Assembly" deur Tom Sharpe,* ens., waarin 'n mens die indruk kry dat swartes daagliks op straat doodgeskiet word as 'n stokperdjie. swartes word wel geskiet en mishandel, maar ons het ook sekere wette en 'n mate van persvryheid wat die polisie kniehalter, of dryf tot geheime metodes.

„die regering is deesdae te bang dat sy beeld beskadig

* ten spyte van die "exaggeration" is dit 'n baie goeie boek.

sal word om iets soos Sharpe-ville te herhaal. daar is vandag nie meer so 'n sinistere gevoel as in die sestigerjare nie. die feit dat my pos deursoek word, bevestig net verder die feit dat ek in 'n demokratiese land woon, want in Amerika word tien-duisende burgers ook dop-gehou d.m.v. "phone tappings", ens. boonop gee dit my die gevoel dat iemand in my belangstel en dat ek baie penvriende het. ek het een-keer, ± 5 jaar gelede, gekla daaroor by die hoofpos-kantoor en 'n hoflike, ietwat dubbelsinnige antwoord terug-gekry: "mnr., daar is geen sprake dat iemand u pos oopmaak nie".
— sprake? dit spreek tog vanself

dat dit nie iets is waaroor hulle sommer praat nie. maar gun die Regering hulle plesiertjies. daar is so min vir hulle om te doen, veral noudat die oorlog teen Angola verby is.

ek glo nie in paranoia nie, en Orwell se boek "1984" sal nooit waar word in ons land nie. daarvoor is die staatsdiens se computer-programmeerders veels te dom. die kanse vir 'n 1984-situasie is veel meer waarskynlik in lande soos Amerika, Brittanje en Frankryk as by ons. ek beplan 'n Engelse boek oor wêreldpolitiek met die titel "Nineteen-Eighty-Bore" wat sal afspeel in die toekoms (oor sowat 100 jaar) in my toekomsvisie

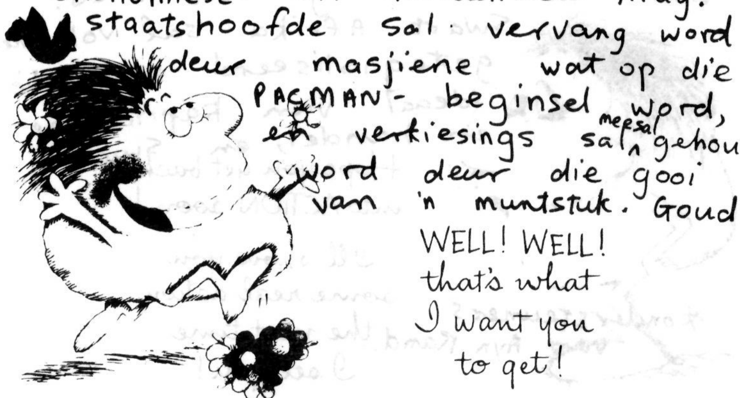
is die V.S.A. 'n Derde Wêreld-staat waar almal ongeletterd is en sterf van die honger, en afgode aanbid uit die verlede (meesal afbeeldings van rolprentsterre). Brittanje sal dan 'n banana republic wees in beheer van mal linksgesindes,* Rusland 'n toeriste-attraksie, België oorstroom, Frankryk 'n anargie, en Rooi Sjina sal reeds onder die see verdwyn het, vernietig deur 'n atoom-missiel uit Iran. Australië sal die kulturele en militêre leier in die wêreld wees, en Suid-Afrika die rykste demokrasie in die wêreld a.g.v. die uitvoer van marijuana, wat dan wettig sal wees. Swart Afrika sal volkome getegnoliseerd wees, die ideaal van kapitalisme en handel, en Suid-

*ondersteuners van Ayn Rand.

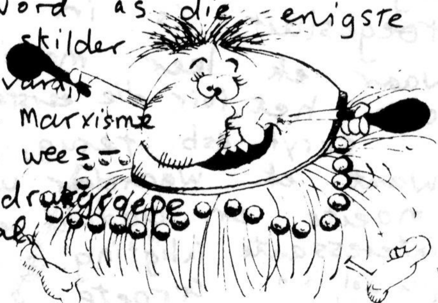
8.

Amerika sal ekonomiese hulp verleen aan Noord-Amerika, en Kuba sal die nuwe Hollywood wees. Israel sal die Imperialistiese Mag wees, met Duitsland, Iran, Sirië, en Nieu-Seeland as sy belangrikste kolonies. deur middel van moderne tegnologie sal die Suid- en Noordpool verander word in boerderygebiede vir landbou, skape, en plantasies. In Amsterdam sal prostitute 'n vakbond van hulle eie hê en gereeld staak, en in Japan sal computers aandring op stemreg. Die Wimbledon-Tenniskampioen sal 'n robot wees. Engels as internasionale taal sal vervang wees deur 'n tipe gebroke Spaans, a.g.v. Suid-Amerika se ekonomiese en intellektuele krag. Staatshoofde sal vervang word deur masjiene wat op die PACMAN-beginsel word, en verkiesings sal meesal gehou word deur die gooi van 'n muntstuk. Goud

9.

as monitêre eenheid sal vervang wees deur 'n skoon H_2O (water), wat 'n baie skaars luukse-artikel sal wees. (Ryk mense sal water drink, arm mense net Coca-Cola.) Oorloë sal weer beslis word met perde en gewere, omdat die wêreld se brandstof gedaan sal wees, en omdat (ná die vernietiging van Rooi Sjina) 'n kernoorlog tegnies onmoontlik sal word weens die vooruitgang in alle lande se lugafweerstelsels. Detente en vredes-konferensies sal dus onnodig wees, en sal inderdaad gesien word as 'n daad van agressie (wat dit in werklikheid is). Mense sal op die maan gaan woon om belasting te ontduik. In die eeue wat kom sal Salvador Dali geëer word as die enigste betekenisvolle skilder en skrywer van hierdie eeu. Marxisme sal vergeet wees— die radikale drukgroepe se politiek sal

I'll do whatever I can to make you feel BETTER!

meesal neig na Ayn Rand toe, maar min mense sal hulle ernstig opneem. Met die opkoms van proefbuisbaba's sal natuurlike geboortes heeltemal onverstaanbaar word, en so obseen soos mensvretery. daar sal geen godsdiens wees nie; blikkieskos sal gestoor word in die kerke.

oja, u wou weet wat is "'n zol". dis 'n marijuana-sigaret. "Erfurthuis" is die gebou in Stellenbosch waar ek my eerste Calvinistiese opvoeding gekry het, en "Weskoppies" is die rehabilitasie-sentrum vir addicts waar ek a.g.v. 'n administratiewe fout toegesluit is in 1977, en waar ek leer marijuana rook het. (vir die eerste keer) *

skryf asb. terug, want ek waardeer u moeite en geduld en interessante inligting.

Groete,

andré.

(oja: 'n "zol" is 'n marijuana-sigaret.)

*(ek ~~spoon~~ het! weer opgehou.)

N.S. ek is gelukkig ook nie homoseksueel nie. Wat presies beteken die woord "stimulerend" in Vlaams? daar was duidelik een of ander misverstand. ek lei wel aan vele ander afwykings, soos byv. slordigheid, masochisme, chainsmoking, vrees vir hoogtes, en geneigdheid om my eie adres te vergeet, maar het nog nooit fisies aangetrokke gevoel tot enigiets behalwe vroue en tikmasjiene* nie (en tikmasjiene is, helaas, meer betroubaar)

ek hoop nie daar is nog verdere misverstande in ons korrespondensie nie. maar laat weet indien wel!

(oja - die gemiddelde draagtyd is by ons ook 9 maande, maar ek het nog nooit so lank gewag nie.)

*dis 'n soort fetisjisme.

"André" is die informele vorm in Afrikaans; maar een meisie noem my "briesman".

LOVE cures all... wanna be my PATIENT?

Oor Vlaminge en Fugard

EK weet van 'n hele klompie mense, ook uit 'n jonger geslag, wat saam met my groot plesier het aan die Nederlandse geestesgoedere . . .van kabaret tot films en die romankuns.

Maar ondanks die aanhang wat die Nederlandse kultuur vandag tog het by belangrike meningsvormers onder die Afrikaners, weet 'n mens van 'n dreigende uitsterf.

Party universiteite het reeds die tradisioneel gesamentlike departement van Afrikaans-Nederlands geskei, met die gevolg dat 'n minimale aantal van hul studente nog kennis maak met Nederlands.

Volgende sal seker wees dat Nederlandse voorgeskrewe boeke op skool as deel van die Afrikaanse letterkundekursus verdwyn.

Die saak het 'n sterk politieke inslag ook — met Nederland seker die heftigste kritikus van apartheid en sommer alles Suid-Afrikaans.

Die Eerste Minister het opvallend Nederland nie op sy onlangse Europese reisplan kon hê nie. Die voorste en verligste Afrikaanse dagblad, Beeld van Johannesburg, het 'n bitsige anti-Nederlandse spotprent daaroor geplaas, wat nogal driftige reaksie uitgelok het by mense wat, in die tradisie van Van Wyk Louw, waarde vir ons sien in die Nederlandse geestesgoedere.

Prof. Fritz Ponelis, taalkundige van Stellenbosch, het nou die dag by die D.F. Malherbe-huldiging in Bloemfontein 'n donker prentjie oor die toekoms van Nederlands in Suid-Afrika geskilder.

Hy het gewys daarop hoe bitter min positiefs daar oor Nederland en België in die Afrikaanse media berig word en gesê dit hang moontlik daarmee saam dat die Afrikaanssprekende meerderwaardig teenoor Nederland voel . . .

Só anders

Maar die Vlaminge is tog 'n heel ander saak.

Van alle Europeërs, glo ek, is hulle die maklikste en hartlikste vir 'n Afrikaner om mee te kommunikeer.

(Dan praat ek nie van die enkele ver-regses onder hulle wat in die oorlog met die Nazi-besetters saamgewerk en vandag in ons hul Fascistiese broeders wil sien nie.)

Wat my besonder opval van die Vlaminge (naas hulle ryke kennis van ander tale en kulture) is dat hulle tog so nugter na hulself kan kyk, kwaad kan raak vir hulself en kan lag vir hulself. So anders as die ewige chauvinisme van so baie Britte, Franse en Afrikaners.

Maar selfs die bittere Jacques Brel wat so kwaai teen sy mede-Vlaminge te velde kon trek, kan die hartstog nie verloën wat hy het vir "mijn vlakke land, mijn Vlaander' land" van Marike nie.

Die Vlaminge het 'n inspirerende, beskeie patriotisme waarby ons en andere kan leer.

'n Vlaamse liedjie wat veel vertel van die Vlaming se bekoorlike warmte vir sy moederland, luister ek graag dikwels na in tye wanneer 'n mens se hart na vreemde hawens swerwe:

"Na Kanada het ek verhuis. Daar het ek 'n nuwe tuiste gevind. Ek leef hier voldaan en tevrede. En tog dink ek dikwels nog huis toe. Saans wanneer dit stil word, dan gaan my gedagtes in drome uit na die dorpie in die Kempen, tussen denne, bosse en heide, met sy stille, goeie mense en sy blomme in die veld, met sy ou kerktorings en sy sprokies om die vuurherd. Die dorpie in die Kempen het my liefde goed bewaar.

"Wanneer ek aan my kinders so vertel van die dorpie in die Kempense land, dan voel ek my stem begin bewe en voel ek 'n traan op my hand. Dan groei dit in al ons begeertes saans om terug te keer na die dorpie in die Kempen tussen die denne en bosse en heide . . ."

Geen chauvinistiese grootdoenerigheid of dwepery nie, maar 'n tere verlange na die Vlaamse landskap en Vlaandere se stille, goeie mense.

In hierdie tye dat Nederlands so bedreig word in Suid-Afrika, dink 'n mens aan Van Wyk Louw se vurige pleidooi vir die behoud van bande met Nederland en Vlaandere:

"Ons durf nie toelaat dat in ons waardering van die Nederlandse verlede een van hierdie twee (Hollands of Vlaams) die ander verdring nie. Bo-oor toevallige skeidings heen moet ons hulle as eenheid voel, en ook die Vlaamse rykdom van die Middeleeue moet vir ons ons eie Afrikaanse rykdom word en bly." Dat ons Afrikaansprekendes nie soos die Engelssprekendes verarm word deur die wêreld net deur 'n Brits-Amerikaanse venster te kan sien nie. "Die Nederlandse taal is vir Suid-Afrika 'n venster wat vir ons 'n blik op die groot wêreld buite ons kan gee; en nie alleen op ons 'n blik op die groot wêreld buite ons kan gee; en nie alleen op die Nederlandse kultuurwêreld nie, maar op die kultuur van die wêreld."

Duitse sukses

TERWYL Kaapland se blanke onderwys-hiërargie seker nie gou die einde sal hoor van hul verbied-en-verbranddebakel met Athol Fugard se *Boesman en Lena* nie, laat weet ons korrespondent in Duitsland, Nico Dekker, hoe goed Fugard deesdae daar vaar.

Dis nou wel nie *Boesman and Lena* nie, maar *Master Harold and the Boys* die Duitse teater in begeestering het.

Weens die oorweldigende sukses van die première in Düsseldorf word 'n landwye toer beplan.

Die Duitse regiseur het twee swart Amerikaanse spelers wat in Duitsland woon, vir die rolle van Sam en Willy gewerf. Die universele sêkrag van die stuk het hulle laat besluit om dit ná Broadway en Londen ook op die Duitse verhoog te bring. "Natuurlik is die stuk Suid-Afrikaans, maar die twee swart spelers kan net so goed Jode of Turke wees."

Volgens een Duitse kritikus wys die opvoering op die latente rassisme wat in elke mens skuil. Hy sê dit kon net sowel geheet het "die vrese en ellende tydens die Naziheerskappy".

RAPPORT 15-07-'84

Zwevegem, 2 augustus, 1984.

Beste Driesman,

Je brief van midden juli is goed aangekomen. Heel normaal, in een gesloten enveloppe, waarop een onberispelijk adres en een zeer groot bedrag aan postzegels (boeken insluiten bij brieven kost dus ook in Zuid-Afrika stukken van mensen). Hartelijk dank voor alles. Je verwent me verschrikkelijk !

DE TIJD IS VEEL VERANDERD kan ik echt niet in verband brengen met een 'mooi meisie in klompe en tradisionele drag'. Het is integendeel de volstrekt sexloze geschiedenis van een fabriekje dat in een eeuw tijd uitgroeit tot een wereldconcern, en tezelfdertijd van een dorp dat beetje bij beetje een on-dorp is geworden. Want ja, wat *is* Zwevegem eigenlijk ? De grootste kern (12000 inwoners) van een fusie van vijf dorpen, samen zo'n 23000 man, maar absoluut géen eenheid. Integendeel, de fusie valt feitelijk uiteen in twee helften : het geïndustrialiseerde Zwevegem (met de grootste onafhankelijke draadtrekkerij ter wereld, waar ruim 5000 mensen werken, ikzelf incluis. Doorzie je de gevolgen van zo'n verhouding ?) en de landelijke helft met de kernen Heestert, Moen, Otegem en Sint-Denijs, die nog vrij dicht bij de wereld van Stijn Streuvels zijn gebleven (die van DE VLASCHAARD, bijvoorbeeld, of van MINNEHANDEL. DE TELEURGANG VAN DE WATERHOEK behoort tot een vroegere era).

Ik ken niets bij jullie dat er ook maar in de verste verte op gelijkt. Als ik aan Zuid-Afrika terugdenk zie ik de onmetelijke, droge ruimte tussen Bloem- en Koffiefontein, of de kleurige Aziatische taferelen in Durban, of de typische missiepost van Thaba N'chu, of de prachtige landhuizen in de buurt van Stellenbosch en Die Paarl. Hier is niets van dat alles. Het land is vlak (ten noorden van Zwevegem bijna zo hol als Holland) en de mensen zijn er op elkaar gepakt als haringen in een ton. John Willemse, de directeur van de SANLAM Universiteitsbibliotheek, stapte de laatste keer in Kortrijk van de trein uit Brussel en vroeg meteen : «Hebben jullie nu werkelijk *alles* volgebouwd ?»

Er zijn hier om zo te zeggen geen afstanden : de 95 kilometer van Zwevegem tot Brussel lap ik af in 55 minuten (snelweg, natuurlijk), - Antwerpen ligt op een 110 kilometer, de kust op 60, de Franse grens op 15. We rijden nog geen drie uur tot Parijs of Amsterdam (als het verkeer meezit !), en het Westduitse Bonn ligt al niet verder. Crossroads of Europe heet dat.

De mentaliteit van Zwevegem is een zonderling mengsel van Westvlaamse, wat gesloten boersheid, vlot internationaal contact, plat materialisme en een volgehouden culturele belangstelling (elk in zijn eigen

hokje, maar dat is een ander verhaal). Er is één hotel, met befaamd restaurant, maar in het naburige Kortrijk (5 kilometertjes) is er veel meer keuze, van hotelkamers over studentenkamers tot de jeugdherberg. Zelf wonen wij eerder bescheiden, en ik heb nog een 25-jarige zoon thuis van ongeveer twee meter lang. Die heeft dus nogal wat ruimte nodig, als hij in de zetel ligt. In geval van nood kunnen we echter altijd een tentje opslaan in onze tuin.

Je 'mental picture' van een dorp bij ons heeft behoefte aan wat toetsing met de realiteit, me dunkt. Maar wie dat nog veel méér nodig heeft is Coenie Slabber. Ik heb bij zijn 'Kyk wat gebeur' in RAPPORT van 15 juli 1984, over Vlamingen en Fugard, de slappe lach gekregen. Niet omdat hij schrijft dat de toekomst van het Nederlands in Zuid-Afrika er somber uitziet (telkens als de verwarring van Babel op de een of de andere manier toeneemt vind ik dat jammer, of het nu om Nederlands gaat of Papoeaas). Maar wel om het stroperige beeld dat hij van Vlaanderen ophangt.

Misschien is het waar dat een Afrikaner in Europa het makkelijkst en het hartelijkst kan communiceren met de Vlamingen. Hoewel, gemakkelijk ? hartelijk ? Misschien is het waar dat een Vlaming minder chauvinistisch is dan een Fransman of een Brit (zo moeilijk is dat trouwens niet). Maar het is beslist onwaar dat een Vlaming nuchter naar zichzelf kan kijken en met zichzelf kan lachen. Een Vlaming is integendeel een wezen dat graag zijn kneuzingen koestert en met genoeglijk masochisme verwijst naar de zoveelste kaakslag die het moest incasseren. De Vlamingen zijn een meerderheid die zich laat ringeloren door een minderheid. Ze staan dus wel héél ver van de Afrikaners af.

Het liedje dat Coenie Slabber aanhaalt, over die naar Canada uitgeweken Vlaming die droomt van zijn dorpje in de Kempen, is wat we hier een *smartlap* noemen. Hij heeft er aandoenlijk over geschreven, geheel in de sentimentele, smeltende toon die bij het lied past. In werkelijkheid krimpt de heide in de Kempen van jaar tot jaar verder in en moet je de schrijver Robin Hannelore lezen om te weten wat er tegen het jaar 2000 van zal overblijven.

Nee, ook in Vlaanderen zijn er problemen genoeg. Het zijn andere problemen dan bij jullie, maar daarom niet minder moeilijk op te lossen : de werkloosheid, vooral onder de jongeren, de moeilijkheden om ons overbevolkt leefmilieu in stand te houden, en de gevolgen van ons NAVO-lidmaatschap (het plaatsen of niet plaatsen van kernwapens op Belgisch grondgebied). Vooral met dit laatste weet ik persoonlijk geen raad : ik ben te oud om pacifist-zonder-meer te zijn en te zeer aan lijfsbehoud gehecht om niet met heel mijn hart de vrede en niets dan de vrede te willen.

De sneeuw is hier zelden een echt probleem, en zeker nu niet, nu de kraaien gapen van de hitte. Racisme ? Dat is beslist niet verdwenen uit onze samenleving. Maar er is, geloof ik, een duidelijk verschil met Zuid-Afrika : onze wetgeving streeft naar gelijke behandeling voor iedereen, ongeacht zijn of haar huidskleur ; de Zuidafrikaanse bouwt de ongelijkheid in en meet daar bovenop nog met twee maten. Geregeld staan daar sterke staaltjes van in onze betrouwbare dagbladen (van de sensatiepers spreken we niet) en ik citeer er hier één van, een geval dat werd beschreven in het Parijse LE MONDE van 7 juni 1983 : Ronnie van der Merwe, 19 jaar, heeft de zwarte Japhta Kgopa koelbloedig en zonder enige aanleiding (tenzij het vieren van zijn verjaardag) doodgeknuppeld en krijgt daarvoor *twee maanden* cel, . . . uit te zitten tijdens de weekends. *Dezelfde dag, in hetzelfde Johannesburg,* krijgen twee jonge zwarten *vier jaar,* onvoorwaardelijk, omdat ze in het openbaar een huldelied zongen aan het adres van Nelson Mandela.

RIOTOUS ASSEMBLY van Tom Sharpe heb ik met heel gemengde gevoelens gelezen. Het is natuurlijk in veel passages, en vooral in de dialogen, dol-komisch en meesterlijk nonsensikaal, - om je te pletter te lachen. Wat me echter bepaald tegen de borst stoot is de behandeling van juist dit thema op juist die manier. Er zijn nu eenmaal dingen waarvan je als fatsoenlijk mens geen karikatuur maakt : Auschwitz, bijvoorbeeld, en folterpraktijken (waar ook ter wereld). Ik denk dat zo'n kort, naakt, vlijmscherp berichtje in LE MONDE meer doet om de mensen de ogen te openen dan deze hele satirische roman.

Dat belet niet dat ik je dankbaar ben voor het sturen van dat boek. Dat ben ik echter nog veel meer voor MY NOOI IS IN 'N TIKMASJIEN. Natuurlijk heb ik, met mijn slecht karakter, eerst gelezen wat je afraadde, en ben pas nadien met de lectuur van het laatste verhaal begonnen. Het is me zeker en vast niet tegengevallen ! Ik zou zelfs meer zeggen : in mijn privé bloemlezing van Zuidafrikaanse verhalen (nooit op papier gezet, maar in mijn kop aanwezig) krijgt het titelverhaal ongetwijfeld een lekker plaatsje naast BOS van Barnard, DROOGTE van Rabie, TEEN DIE HELLING van Boerneef en DIE PARK NA DIE VAL VAN DIE BLARE van Karel Schoeman. Ik vind het ongekunstelder en verrassender dan 'Picasso op die platteland', en daarom beter.

Ook al omdat MY NOOI IS IN 'N TIKMASJIEN mij zo goed beviel kijk ik uit naar NINETEEN-EIGHTY-BORE. Erg aantrekkelijk is de door jou geschilderde toekomst echter niet. Een orgasme krijgen door een pil in te slikken lijkt me niet alles. Of las ik het scenario verkeerd ?

Mag ik je een paar suggesties aan de hand doen voor de verdere uitwerking van je toekomstroman ? Je zou bijvoorbeeld duidelijk moeten verklaren wie of wat Ayn Rand is, want ik geloof niet dat hier

veel mensen dat weten. Ik vraag me ook af hoe je België zult laten onderlopen en tegelijk de hoertjes van Amsterdam zult sparen. Ga je Amsterdam 400 meter hoger herbouwen, of België eerst laten afgraven? (Dit laatste zal niet veel opbrengen, want er zit hier bijzonder weinig in de bodem). En heb je al bedacht dat onze sterke, onovertroffen Brabantse paarden verdronken zullen zijn, zodat het beste oorlogsmaterieel niet meer beschikbaar zal zijn? Kun je tenslotte niet plannen dat mijn afstammelingen tijdig uit Vlaanderen weggaan en Nieuw-Zwevegem stichten op een eiland in de Stille Zuidzee, waar ze mossels kweken en vinkenzettingen organiseren?

Aangekomen op 29 oktober 1984 :

Posbus 6478
PRETORIA 0001

jan,

ek was oorstelp om te hoor van die boek wat julle wil uitbring, my brief plus die formele toestemming is reeds hierby ingesluit, maar ek las iets by uit verveling en omdat ek eintlik vanaand aan my tweede speurverhaal moet skryf (deadline : oor twee dae), maar ek is glad nie lus nie.

die laaste twee maande het ek so-te-sê weggekruip en 'n baie 'sheltered life' gely : dit was in voorbereiding vir die launch van my nuwe magazine. môreaand vlieg ons weer op transvaal toe om die lewe te face. ons het vanmiddag uitgery jonkershoek toe - daar is seker van die mooiste natuurskoon in die hele wêreld. vanaand het ons gesit en kitaar speel en koffie drink. therese werk aan 'n navorsingsverslag wat sy doen na aanleiding van 'n bruin koerant wat sy gestig het in 'n subekonomiese gebied in die blackheath-area. sy het die (bruin) redaksielede self opgelei - dit was deel van haar finalejaar-opleiding as maatskaplike werker. die koerant was haar idee - die naam daarvan is TEMPO en die eerste uitgawe verskyn in november. sy sal net 'n week by my in die transvaal kan bly en moet dan terugkom.

ek was saam met haar by 'n paar redaksievergaderings, ens., in die gebied waar bruin werkers in arm omstandighede bly. ons het probleme gehad met inmenging van die U.D.F. (united democratic front). laasgenoemde organisasie is gekant teen die nuwe grondwet, maar hulle veroorsaak ook baie bitterheid en moeilikheid. dis 'n tipe omgekeerde rassisme. therese en haar maatskaplike komitee word soms verwerp omdat hulle blank is. die feit is egter dat die bruin redaksie nie hulle eie koerant sal kan stig sonder opleiding nie.

dieselfde united democratic front wat wit inmenging in bruin gebiede haat, selfs inmenging sonder enige politieke motiewe, kry egter hulp van blanke mense uit die buiteland, en uit boeke wat geskryf is deur witmense, soos marx. dit is 'n geval van dubbele standaarde. ons het die meeste van die probleme egter nou uitgestryk en dit lyk asof die koerant kan voortgaan. met therese se koerant het ek bitter min te doen, dit is iets heel anders as my eie little magazine, wat baie meer informeel is, en landwyd ONDERGRONDS versprei word aan intekenare.

die feit is, in 'n land soos ons s'n is die kulturele veld braak, en enigiets is beter as niks. elke bietjie help. ek is self ten gunste van die U.D.F. en het hulle petisie onderteken, maar ek hou nie daarvan dat kort-termynhulp aan leeshonger sub-ekonomiese gemeenskappe geboikot moet word ter wille van onrealistiese politieke ideale nie.

die regering bou ook nou groot biblioteke orals in bruin gebiede. dit veroorsaak 'n tweespalt : aan die ene kant is ek teen aparte woongebiede vir bruinmense, maar aan die ander kant is dinge soos therese se koerant, die biblioteke, ens., voorbeelde van dinge wat intussen gedoen kan word, buite politieke verband, om die lewensstandaard van sulke mense te verhoog, al is dit stappie vir stappie. dit is maklik vir linksgesindes om ons te beskuldig van 'wit paternalisme', maar politieke eise kan nie 'n maag vol maak nie. therese se koerant is een van baie ander projekte, onder andere die kindersorgvereniging ('n private organisasie) waarin sy ook 'n hand het ter voorkoming van kindermishandeling, kosverskaffing, ens.

. . . die issues in suid-afrika is baie meer ingewikkeld as bloot pro- of anti-regering. ons het, selfs in die letterkunde, basies met lewende mense en hul onmiddelike behoeftes te doen.

andré.

Smokey Robinson

"MY TENNISBAAN"

1984 SKRYWERS-GILLE-BERAAD (sien ook "Epilog 3")

Hierdie BLADSY is GESPONSOR deur BJORN BORG.

ONTLAS: Letoit

INLAS: Reeve

K.P.

"Now's DIE WEER EN GELS"

"SOWETO ON RIOO A NITE"

OP LAS: "PIE IN THE SKY" Charl Malan

"DIE NAWEEK IS 'n DAG OUD"

AFWESIG: Roodt

BINNE-IN DOSIE: Jeremy Cronin

(Hein Willemse is op aparte bladsy)

"STRONTSKYN EN SUIPERY"

ensovoort red.

K. Prinsloo

INLAS: Small

Matthee

De Vries (outsider) "DIE UUR VAN DIE DUIKBOTE"

"JONK MAN'S CLASS"

Ferreira "WAAR EEN EDITOR SAAM IS"

"ONS WAG OP DIE KLASKAPTEIN"

"DIE JUDASBOUD"

Joubert

Robie "JOHANNA SE RESENSIE"

Leroux "MATJIESFONTEIN"

"SKOMMELDIG"

Brink "OOMBLIK WAT STINK"

welwitchia blom "AFRIKAANSE OBSKUUR GESKIEDENIS"

"BLERTSE" M.C.

Barnard "OH LALA MAMA"

Adam

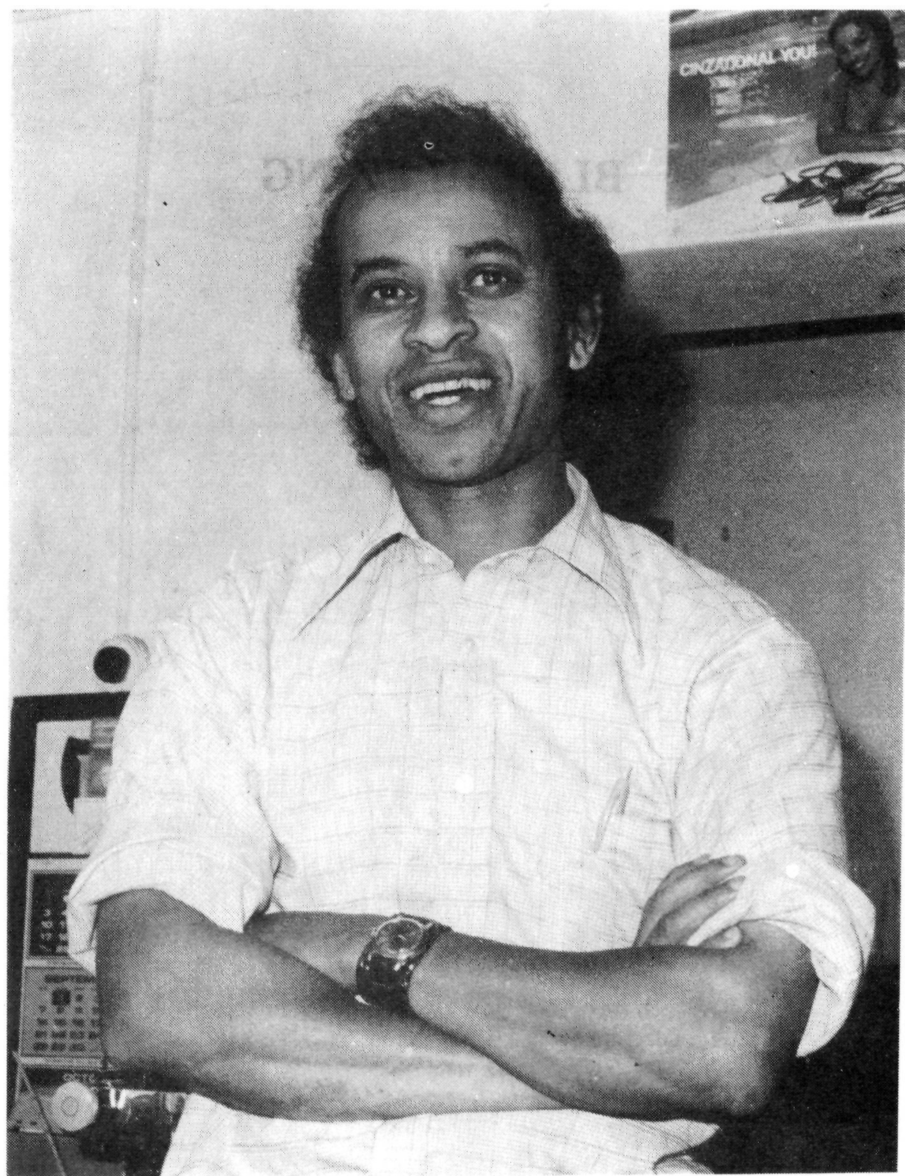
Smith "DIE GEISER"

Tekening deur letoit Kanneryer en A Kornelissen '84.

Hugo "HOTELKAMERBLANKE"

BLOEMLEZING

Peter Snyders

Ek is gebore op 14 November 1939 in Wynberg in die Kaap. My noemnaam, Percy, het ek afgeskud omdat dit in belangrike dokumente opgeduik het.

Ek matrikuleer op de Hoërskool Athlone in 1957 met 'n beurs om as mediese dokter op U.K. te studeer. Ek moes dit van die hand wys om te gaan werk en te help die pot aan die kook hou.

Later studeer ek Chemie deur UNISA. Ek staak die B.Sc.-graad omdat dit oënskynlik 'n struikelblok in die pad van my welsyn en geluk was. Vir eie onthalwe studeer ek filosofie, verskeie gelowe en musiek, wat veroorsaak dat my skryftalente van my jonger jare opnuut na vore kom. Ek registreer weer bij UNISA en verwerf kursusse in Engels, Afrikaans-Nederlands en Musiekgeskiedenis.

As senior laboratoriumtegnikus by my huidige werkgewer word ek versoek om my B.Sc. met Chemie en Sielkunde as hoofvakke voort te sit.

Nà matrikulasie was daar maar min beroepe vir 'n kleurling. Nà vier of vyf jaar se kantoorwerkies bevind ek my as 'n laboratoriumassistent. Weens gedurige bevordering sonder finansieele vergoeding moes ek rond beweeg om aan 'n menslike bestaan te voldoen. My ervaring, opvoeding en huidige nywerheidstoestand veroorsaak dat ek darem nou redelik vergoed word.

As kind doen ek bydrae tot junior koerante, skryf musiek en sketse wat ek self in optree. Op sestien jaar skryf ek my eerste (melo-)dramas en durf 'n poging om iemand se biografie te skryf.

Ek wend my tot musiek en in 1970 behaal ek drie plekke in die top twintig met liedjies wat ek ingeskrywe het vir die internasionale Durban Song Festival. Sedertdien het ek al meer as 400 liedjies gekomponeer, wat moet meeding vir my tyd met my ander skryftalente, bedrywighede en studies.

Toe ek my op 'n selfsoekpad bevind wat lei tot 'n begeerte om my metafisiese drange terapeuties te wil verwoord, ontdek ek dat ek kon dig (in 1970). Maar dit was eers in 1975 dat my styl vorendag gekom het te wyte aan die besluit om die stemloses, die underdog, se seggings en sienings kunstig te wil verwerk en hùlle te laat self praat.

In 1976 wen ek 'n toekenning in die «My Poem '76 Exhibition» vir my gedig «Strandfontein toe». In 1977 lees ek voor vyf van my eerste gedigte vir Die Afrikaanse Skrywersgilde te Gordonsbaai.

Verskeie literêre, semi-literêre, little magazines, house magazines en koerante publiseer my werk, o.a. STANDPUNTE : CONTRAST : SPADO : GRAFFIER : ENSOVOORT : METRO BURGER : BEELD : TOLLGATE en BOK. Uitgewery Skoppensboer sluit my in in die versamelbundel BREKFIS MET VIER wat in 1981 verskyn. Tafelberg publiseer my 'N ORDINARY MENS in September 1982. In 1983 word vyf van my gedigte uit 'N ORDINARY MENS opgeneem in GROOT VERSEBOEK en laat Desember 1983 verskyn my eerste drama, POLITICAL JOKE (Perskor).

My eerste vollengte Afrikaans drama word op die Kaapse Vlakte (Feb. 1979) en in Die Volksruimte (Junie 1979) op die planke gebring onder die titel ELKE OU STORIE. Oct.-Nov. 1979 word hy weer in Die Volksruimte opgevoer onder sy oorspronkelike titel POLITICAL JOKE. Die hooftema word gebruik in Mavis Taylor se revue THE FINAL STING OF THE DYING WASP (Volksruimte, Aug. 1979). In Desember 1979 gebruik regisseur Nic Fine van my gedigte as verbindingsmiddel in sy vakansie-revue met David Kramer, JANNEWARIE, FIEBEWARIE, MARCH, ook in Die Volksruimte. Gedurende dieselfde jaar en op dieselfde revue lees ek verskeie kere my praatpoësie voor entoesiastiese gehore.

Alhoewel ek nie 'n pryssoeker is nie wen ek tog die prys vir die beste oorspronklike teks met WAAK OOR ONS HUIS in die Binnelandse Aangeleenthede (Kleurlingsake) se Toneelfees in 1983.

Ek is lid van Die Afrikaanse Skrywersgilde. Ek was ook 'n lid van die Kaapse Groep toe dit nog op die been was.

Op die oomblik (Januarie 1984) studeer ek, skryf kortverhale, artikels, dramas, revues, musiek, musiekblyspele, en omskep my opgevoerde of gepubliseerde werke tot die ander offisieele taal. Saterdae lei ek amateur toneelspelers op en toets my dramas deur middel van opvoeringe.

Of hoe ?

Moetie rai gammattaal gebrykie ;
dit issie mooi nie :
dit dieghreid die coloured mense -
of hoe ?

wat traai djy
    om 'n coloured culture te create ?
of dink djy is snaaks
    om soe te skryf ?
of hoe ?

Traai om ôs lieweste op te lig ;
ôs praat mossie soe nie . . . ?
of hoe ?

Transcriptie in proza :

Schrijf toch niet in dat koeterwaals / dat is niet mooi / het vernedert de kleurlingen / of niet soms ?

Wat probeer je toch / een kleurlingcultuur te creëren ? / of denk je dat je grappig bent / door zo te schrijven ? / of wat ?

Probeer liever ons te verheffen / we praten immers niet op die manier . . . ? / of wel soms ?

Ek is oek important

As al julle geldgatte
    julle geld gespendit,
en julle bananaskille
    innie slootjie gegooi het,
en julle bustikkits
    soes confetti gestrooi het,
en jullie staain en cool drinks
    opgedrink het,
en julle borrels en blikkies
    in 'n gangetjie gesit het,
en julle visgraatbolle
    en vrot vrugte
        en stukkene boksies
            en papiere
r o n d g e g o o i h e t . . .

dan kom ek
en maakie wêreld weer skoon :
soe,
ek is oek important.

STAAIN : een soort goedkope witte wijn
GANGETJIE : steegje tussen twee blinde muren
VISGRAATBOLLE : bollen verfrommeld papier omheen afgekauwde visgraten
BOKSIES : dozen

Rape victim

Jy lyk nie van die middelklas nie ;
en jy's veels te jonk vir pensioen ;
is jy miskien 'n jongmeisie ?

Dis moeilik om jou storie te glo.

Het jy dalk met hom geglimlag ?
Het jy jou hare los gedra ?
Het jy nie miskien daarvoor gesoek nie ?

Skud maar kop, ek dink dis «ja».

Jou gesig is dan nie opgekerf nie ;
jy vat die pil, het jy gesê ? -
Dan hoe kan so iets met jou gebeur ?

Nou goed . . . ek verander dit na «nee».

Dan, as jy so nalatig is,
dan skree jy mos : «Verkrag ! Verkrag !»
Jy soek maar net 'n verduideliking
vir dit wat jy weet skop in jou maag.

OPGEKERF : opengekrabd
VAT : nemen
MOS : natuurlijk
MAAG : buik

Die gesteelde TV

Wiet julle,
dai was 'n cruel ding
wat ôs gedoenit
ommie Old Age Home
se TV te steel.

Dink maar net :
die ienagste plesier vannie senior citizens -

Wat dink julle discuss hulle nou ?

Die gesteelde TV.

En hoe spend hulle hulle lonely nights ?
Hulle kyk met blênk loeks
narie blênk spot
waarie TV gestaanit.

Niks meer laat aane,
niks meer news,
niks meer kinnesprograms,
ennie kêk was saam merrie TV gesteel.

Terug na Springbokradio -
television sonner pictures.
Jig !

Dai klomp ou biene
het nou veels te veel tyd
om hulle kwale te re-examine.

Nei, ouens,
ôs was varke
om hulle boks speelgoed
soema soe af te vat.

Ek sê :
vanaand briek ôs weer in
byrie Old Age Home
en sit dai blênk-blerrie ding terug.

Transcriptie in proza :

Weet je / het was wreedaardig / wat we gedaan hebben / door de TV van het rustoord te stelen.

Denk eens aan / het enige plezier van de oudjes.

Waarover discussiëren ze nu, denk je ?

Over de gestolen TV.

En hoe brengen ze nu hun eenzame nachten door ? / ze kijken met lege blik / naar de lege plek / waar de TV heeft gestaan.

Niks geen late avonden meer / niks geen nieuws meer / niks geen kinderprogramma's / en tot de cake toe werd samen met de TV gejat.

Terug naar Springbokradio - / televisie zonder beelden. / Amaai !

Die bende ouwe benen / ze hebben nu veel te veel tijd / om met hun kwalen bezig te zijn.

Nee, vrienden / we waren varkens / om hun doos speelgoed / zomaar weg te nemen.

Ik zeg : / vanavond breken we weer in / in het rustoord / en zetten dat bloody lege ding terug.

Hulle is oek people

Ek trek toe my beste soetjie aan
en lien my neiber se dassie,
my liter word gepak in my vrou se sak
en weg is ons na die bring-your-own.

Ons kô by die dans, kies 'n tafel in 'n hoek
want die plek is vol met stiffies,
ons voel out of place,
hoe kan ons hulle wys
dat ons is oek mos people ?

Die manne haal whisky en rum uit die rakke
en brannewyn lat ek watertjies kry
soe, ek bêre my staain,
hou dik by 'n koel drienk
maar ek voel glad nie soes people.

Die vloer is lieg want niemand dans nie
'n mens sou sweer dis met stront gebedek
maar starag maar seker
sien ons die people
soes die rum en die whisky en die brannewyn trek.

Skielik is die vloer vol people
wat sing en dans en akkeltjies maak ;
my vrou wys uit public indecency
maar dié public, dié people
tjek dit glad nie raak.

Die tafel van langsaan nooi ons vir 'n drienk
en ek drink uit die rakke
en ek dans soes die people,
soe,
ek tjek uit my vrou
wat haar kaitgat wil hou :
«Gedra jou,
soes PEOPLE !»

SOETJIE : pak
NEIBER : buurman
MY LITER : mijn liter drank
KO : kom
STIFFIE : stijve jan
OEK MOS PEOPLE : toch ook mensen
RAKKE : rekken
LAT : dat
WATERTJIES KRY : het water in de mond krijgen
BERE : opbergen
STAAIN : goedkope witte wijn
HOU DIK : hou me bezig
STARAG : (stadig) langzaam
SKIELIK : plotseling
AKKELTJIES : danspasjes (vooral komische)
WYS UIT : maakt opmerkzaam op
PUBLIC INDECENCY : aanstootgevend gedrag (hier : onfatsoenlijk doen bij het dansen)
TJEK DIT NIE RAAK : wordt dit niet gewaar, ziet het niet
EK TJÈK UIT : ik waarschuw, ik spoor aan
WAT HAAR KAAITGAT WIL HOU : die haar (kale) waardigheid wil ophouden

Djiesus

Kô kyk,
hie's Djiesus innie hokkie,
oulik nè ?
maar fooi tog,
tog soe arremoerag.

Daa's Djiesus,
twaalf jaar onnerie pharisees,
vertel vir hulle van truth en freedom,
nogal.

Ja, dis Djiesus
nog altyd at sea,
maar hy doen nou sy miracles
met kriefdoppies en mieliepap.

Wiet julle,
Djiesus was al weer gecross-question ;
hy gan nog eendag
opgeslyt of gebên wid.

Jaa,
dis nog altyd dieselfde Djiesus
wat soe tjank
as hy soe deerie Vrygrond loep
of byrie Crossroads staan.

Daar lê Djiesus ;
dis net soes hy gesê het :
hy sal nog eendag vermood wid.

Transcriptie in proza :

Kom eens kijken / Jezus zit in dit hokje / mooi, niet ? / maar foei / toch zo armoedig.

Daar is Jezus / twaalf jaar, onder de farizeeërs / vertelt hun van waarheid en vrijheid / stel je voor.

Ja, 't is Jezus / nog altijd aan zee / maar hij doet nu zijn mirakels met doperwtjes en maïspap.

Weet je / Jezus werd alweer aan een kruisverhoor onderworpen / hij zal op een mooie dag / nog opgesloten worden, of verbannen.

Ja, 't is nog altijd dezelfde Jezus / die zo jammert / als hij door de Vrijgrond trekt / of bij de Kruisstraat staat.

Daar ligt Jezus / het is net zoals hij het gezegd heeft : / op een mooie dag wordt hij nog vermoord.

SELFPORTRET

Peter Snyders se bundel 'n Ordinary Mens **het onlangs by Tafelberg-uitgewers verskyn.**
In die eerste van 'n reeks het

ons Peter gevra om 'n onderhoud met homself te voer.

SNYDERS: Watter soort skrywer is jy?

PETER: Ek is 'n gewone skrywer wat oor gewone mense skryf. My stof kom uit die Groepsgebiede van my Gemeenskap. 'n Mens moet dus sy onkunde aan die deur van apartheid lê as hy nie my verwysingsveld verstaan nie.

SNYDERS: Wie probeer jy bereik?

PETER: Eerstens, die gewone mens. Ek poog selfs om die ongeleerde persoon te bereik. Daarom skryf ek straatpoësie, praatpoësie, volkspoësie. Maar daar is ook dieper vlakke wat die geletterde kan bereik.

SNYDERS: Waarom skryf jy in Kaapse streektaal?

PETER: Omdat my karakters so praat. Daar is 'n sekere gees wat die taalkunde van die streektaal bepaal. Hy lê verborge in sy dialek.

SNYDERS: Watter soort reaksie kry jy op jou skryftrant?

PETER: Streektaal stuit die taalsuiweraar dwars voor die bors. Sommige "kleurlinge" dink die dialek degradeer ons. Maar of jy professor of gewone mens is, daar is heelwat tongval in jou taal.

SNYDERS: Speel politiek 'n rol in jou skryfwerk?

PETER: Ek skryf bloot oor dít wat die gewone mens raak.

SNYDERS: Wat is die verband tussen AB Afrikaans en streektale?

PETER: Elke streek het sy eie gees en sy taal. Dit is die ontdekking van dáárdie gees wat bv. stadsafrikaans of tsotsi-afrikaans so opwindend maak. Ek sien AB Afrikaans as die gees van rasegte boere, taalsuiweraars en oudagse nasionalisme. Dit moet òf 'n plek maak vir jong Afrikaans òf wegsterwe. Die streektaal van die Kaapse Vlakte besit die wegsterwende gees van die outydse Kleurling. Maar die Kaapse Afrikaans is amper soos Engels: dit verander gedurig, leen 'n woord hier, skep 'n woord daar, of gee 'n woord 'n nuwe betekenis elders. Hy dra nie 'n "vervaardig in Pretoria"-stempel nie. Ek dink dus dat die jongklomp in Suid-Afrika (swartes ingesluit) besig is om Afrikaans om te skep tot 'n taal waarin elkeen kan bydra en meedeel.

SNYDERS: Watter bydrae kan Kaapse streektaal lewer tot die 'nuwe' Afrikaans?

PETER: Sy eie ritme, klank, spontaneïteit, fyn dramatiese sin en humor, ordening van sintaksis, eie woordgevoel, krag, musikaliteit, en vlotheid.

SNYDERS: Watter rol speel vloekwoorde?

PETER: In die praattaal is vloekwoorde al so 'n deel van gewone omgang dat hulle hul trefkrag al verloor. Ek gebruik net vloekwoorde wanneer daar geen ander woord of manier is om presies uit te druk wat ek wil sê nie. Ander tye gebruik ek vloekwoorde om hul nuwe betekenis aan te dui.

SNYDERS: Waarom is daar so baie Engels in die Kaapse Afrikaans?

PETER: Dis 'n erfenis van die geskiedenis. Ons was betrokke toe die Britte alles verengels het. Sommige sprekers besef dat hulle meer presies praat as hulle van twee woordeskatte gebruik maak. Terselfdertyd dui dit ook 'n gebrek aan 'n goeie Afrikaanse woordeskat aan. Die vorm van die streektaal kan ook uit 'n psigologiese, biologiese, historiese, sosiologiese en politieke hoek beskou word.

SNYDERS: In jou gedig "Of hoe?" vereenselwig die spreker die streektaal met 'n "Kleurlingkultuur." Wat is jou mening hieroor?

PETER: Ek sou sê dat die sg. Kleurlinggroep by die Westerse kultuur aansluit. 'n Dialek maak nie 'n kultuur nie. Nog minder maak 'n sekere lewenswyse van 'n groep afsonderlike mense 'n kultuur uit.

SNYDERS: Wat van jou taalgebruik?

PETER: Dis streng foneties. In ***Brekfis met vier*** is dit uiters foneties. In ***'n Ordinary mens*** is dit effens nader aan die konvensionele Afrikaans. Terselfdertyd sal 'n mens ook verskillende 'gehaltes' van Afrikaans in ***'n Ordinary mens*** opmerk.

SNYDERS: Het jou gedigte literêre waarde?

PETER: Dit hang af van wat 'n mens se opvatting van gedigte of literêre waardes is. Maar as spitsvondigheid onder andere iets te make het met daardie terme sou ek sê 'ja'. Ek kry soms die gevoel dat my eenvoud sekere literêre mense — soos sommige kritici — verblind.

SNYDERS: Skryf jy betooggedigte?

PETER: Miskien.

SNYDERS: Dit is al gesê dat jou gedigte soms banaal is. Kommentaar asseblief.

PETER: Ek probeer nie om 'n Van Wyk Louw of 'n Opperman te wees nie. Ek staan in diens van die gewone mens — nie die literêre establishment nie. As dit wat in die gewone man se lewe aangaan banaal is, of as ek sy toestand in 'n banale vorm voorstel, dan skryf ek seker banaal. Maar soms groei daar blomme in die modder. En ons waardering van die blom hang af van ons ervaring van blomme.

SNYDERS: Tug jy jou mense?

PETER: 'n Skrywer wat dit nie doen nie het òf oogklappe aan, òf hy behoort aan 'n volmaakte volk, òf hy het geen bewussyn nie, òf hy is bang vir die Groep.

SNYDERS: By die Gildeberaad in 1981 het jy gekla dat wit uitgewers nie swart skrywers verstaan nie. Wat was jou ondervinding sedertdien?

PETER: Skoppensboer, Tafelberg en Perskor het probeer verstaan en ek het probeer om hulle te verstaan. Daardie klagtes is nou uit die weg geruim.

SNYDERS: Bring jy enige vernuwing?

PETER: Miskien. My inhoud, benadering, styl, vorm en tegnieke is darem 'anders'.

(GRAFFIER, 6, lente 1983)

Good King Wenceslas

Vader,
daar staan 'n man
by ons grensmuur,
hy is arm aangetrek
en hy reën nat.

Ja,
laat hom maar daar staan.

AANGETREK : gekleed

Leonard Koza

Ek is gebore op 20 September 1941 en het my hoërskoolloopbaan voltooi by Elsiesrivier Hoërskool in 1962. In 1970 voltooi ek 'n Londense diploma in Sosiale Werk en in November 1983 het ek voltooi 'n diploma in skakelwerk. As alles goed gaan hoop ek om in hierdie jaar verder te studeer.

Die meeste van my gedigte het al verskyn in byna al die literêre tydskrifte in Suid-Afrika. Van my gedigte het al verskyn in een van die grootste swart digbundels in die land, naamlik THE RETURN OF THE AMASI BIRD, gedruk deur Ravan Press in Johannesburg. Ander gedigte het in Nieuw-Seeland verskyn onder die titel FROM THE HEART OF APARTHEID. POETRY AUSTRALIA en SOCIAL ALTERNATIVES van Australië het ook belowe om my te publiseer. Ek is ook gepubliseer deur GREENFIELD REVIEW van New York en van my gedigte gaan gebruik word in 'n bundel van internasionale swart digters, nl. AFTERMATH, in Amerika. Baie van my gedigte word op die oomblik oorweeg in Duitsland, Portugal, Frankryk, Spanje en Holland. Vroeg in '85 verskyn daar 'n digbundel, nl. VLAM, waarin van my gedigte gaan verskyn. Ek is tans besig met die vertaling van my Engelse kortverhale in Afrikaans en met die voorbereiding van kinderverhale.

Ek skryf oor plaaslike gebeure, dinge wat werklik gebeur. Hier is 'n plaaslike stelsel van bestuur waarmee ons almal opgeskeep sit. Ons het interne probleme soos oorbevolking, armoede en misdaad wat spruit uit die toepassing van sekere wette. Dit is die dinge wat wroeg en waaraan ek ego gee.

Swart literatuur word deur die 'establishment' gebrandmerk as protesliteratuur omdat ons literatuur dinge sê wat hulle skuldig laat voel . . . Die skrywer skryf oor dit wat hy ervaar het, of wat alreeds deur iemand in sy gemeenskap deurgemaak is. As dit protesliteratuur is, is daar beslis dinge wat die 'establishment' doen waaroor hulle skuldig voel. Deur te verwys na protesliteratuur wil die 'establishment' hê die gemeenskap moet in 'n ander rigting dink as die egte tema van die skrywer wat juis uit dieselfde gemeenskap kom.

My broer

Die Afrikaner is my wit broer,
wat my net wil sien op die vloer,
sy beeste en skape moet ek voer,
terwyl hy met voetbal en krieket toer.
Tog is die Afrikaner my broer.

My vrou moet in sy kombuis kook
terwyl ek op die lande spook.
Ou klaas moet sien dat die skoorsteen rook.
Anders word sitvlak met stewels bestook.
Tog is die Afrikaner my broer.

As ek saans gaan lê en slaap
is my bene lam en oë vaak,
maar genade is daar nie vir my,
dou-voor-dag moet die beeste wei.
Tog is die Afrikaner my broer

As hy op.vakansie gaan
moet ek my plesier afstaan,
sodat sy boerdery voort bly staan.
En vir my 'n dop vanaand.
Tog is die Afrikaner my broer.

BEESTE : runderen
KOMBUIS : keuken
SAANS : 's avonds
VAAK : slaperig
DOU-VOOR-DAG : voor dag en dauw
'N DOP : een borrel

Sondagoggend

Sondagoggend vroeg
voor die sonstrale die môredou kus -
Sondagoggend vroeg
het die wag die onbeweegbare klip weggerol gevind.
Sondagoggend vroeg
dou-voor-dag wou 'n veiligheidswag
sy vingermerke om 'n nek bekyk
maar die volgende oggend was dit te laat.
'n Liggaam sonder gees
laat die koning koud van vrees.
'n Koning het die volk bedrieg -
'n Koning het voor God gelieg :
«van Hongersnood is hy dood.»

KLIP : steen

Waarheen ?

Waarheen, Swartman, waarheen ?
As paaie nou net lei na die dood ?
Waarheen dan, swartman ?
As Afrika se seuns verkies om stryd voort te
sit in gees ?
Afrika is aan die brand.
Waarheen, swartman, waarheen ?
Afrika se skure van vryheid is leeg
en daarom beswyk haar seuns van honger.
Waarheen, Swartman, waarheen ?
Afrika is aan die brand.
Die Swartman is op pad
na brandstapel,
                na brandstapel.
                Swartman is die hout.
                Swartbewussyn is die vuur.
                Net die Wit stoker is koud geslaan.

Die jongman

'n Jong man
ja 'n jongman
'n vreesbevange jongman
spartel oor draadheining.
Sy broek en baadjie hang in tooiings en flenters
aan die hakiesdraad.
Sy kaalrug is versier met beklonte haalkorrels
wat soos die nagsterre skitter so ver hy nael.
In sy buurman se werf beswyk hy en rooi
druppels benat die sand,
oogdruppels van sy moeder
benat die grond as nog 'n skoot sy
hart deurboor.
Wie is verantwoordelik ? die man wat die skoot
gevier het of die geweer ?
Die geweer kan nie praat nie,
maar 'n skoot is gevier.
'n Jong man is die ewigheid in en
«niemand is verantwoordelik volgens die hof.»

BAADJIE : jas
TOOIINGS : vodden
FLENTERS : repen
HAKIESDRAAD : prikkeldraad
KAALRUG : blote rug
HAAL : hagel
NAEL : weghollen

Die trappies

Van honger, honger,
van honger is hy dood.
Honger vir lewe.
Honger vir vryheid.
Honger vir menslikheid.
Somtyds is hy té honger
om van trappies af te loop-by John Vorster Square -
en vlieg dan deur die venster
om vol dood by 'n treurende gesin
tuis te kom.

Van honger, honger,
van honger gaan almal dood.
'n Man word omsingel deur 'n bende -
die bende is honger vir bloed, vir siel en lewe.
'n Bende wat leiers op hul kop laat staan op
seperige vloer.
'n Bende wat leiers laat afseil op
verdiepings sonder trappies,
deur vensters.

AFSEIL : naar beneden lazeren

'n Blaar se klaglied

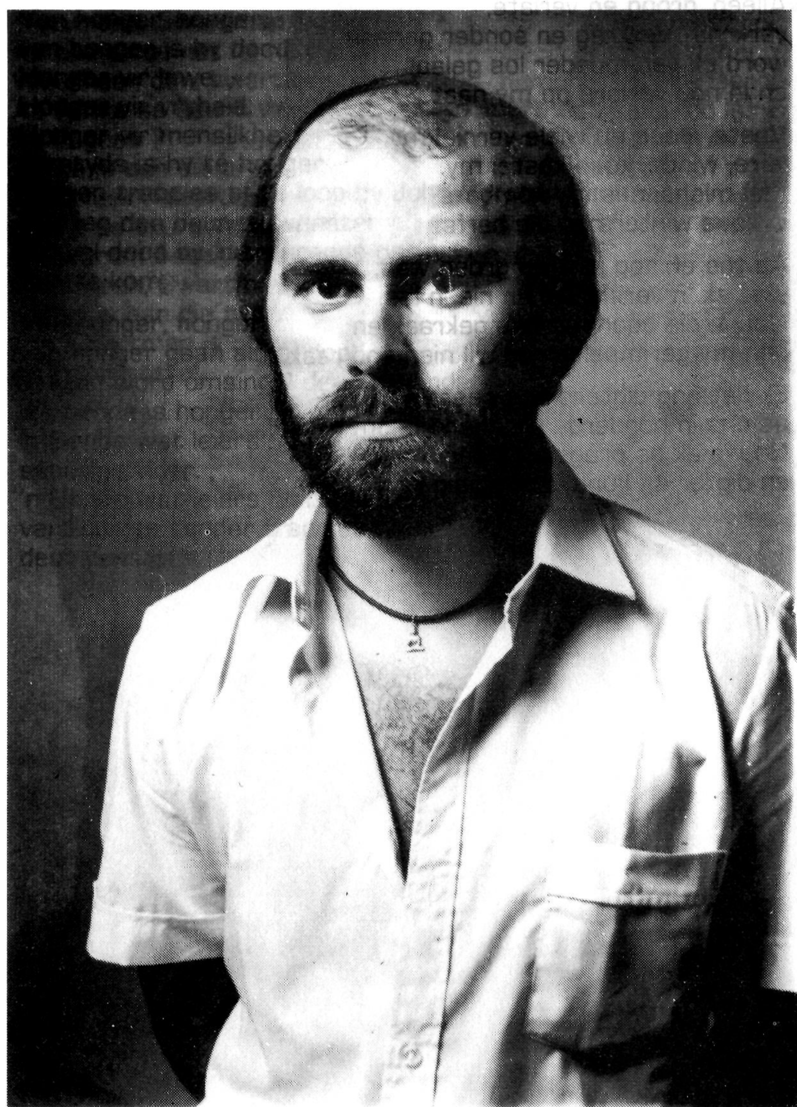
«Alleen, droog en verlate,
verkrom, verkrag en sonder genade
word ek van moeder los gelaat
en lê nou verlore op my naat.

Voete, kloue en wiele verniel my,
vure, winde, koue kastei my.
Klei mishope is my kombers
in koue winters en die herfs.

Ag toe ek nog jonk en groen was,
was ek 'n versiersel en nie 'n las.
Nou is die boom se bas gekraak en
aan my gerimpelde rug wil niemand raak.

Ek het nog digters oog gesteel
as ons in honderde groenend boom beteel.
Nou is ek as pragstuk klaar
en digter se kunswerk eindig net daar.»

BLAAR : blad
NAAT : naad, hier : rug
MISHOPE : mesthopen
KOMBERS : deken
BAS : schors

P.J.J. Conradie

Ek is in Oktober 1952 in Kaapstad gebore as die derde van vier kinders. My skooljare neem min of meer 'n aanvang tydens die jare van Sharpville en die Verwoerdera. Dié jare toe menige Afrikaner nog geglo het apartheid kon slaag. Te danke aan my vader het ek my sg. meerderwaardigheid as Blanke vroeg kon afskud. In 1971 is ek na die Universiteit van Kaapstad waar my politieke bewussyn toegeneem het. Aldaar het ek die BA-graad, BA-honneurs en die Sekondêre Onderwysdiploma behaal. In 1979 het ek weer ingeskryf en in 1981 die MA-graad verkry met 'n dissertasie oor die bundel VOETSKRIF van Breyten Breytenbach. Indirek sou ek sê dat Breytenbach se geval my jong gemoed meer beïnvloed het as wat ek bewustelik sou wou erken. Vanweë my studierigting het ek dan ook 'n redelike insig in die poësie van die Lae Lande verkry. My leermeesters was prof. Merwe Scholtz, dr. R. Gilfillan en prof. Pheiffer - almal goed geskool in die Nederlandse literatuur.

Vanaf 1976 tot 1978 was ek onderwyser aan die hoërskool Hottentots-Holland in Somerset-Wes net buite die Kaap. In 1980 is ek aangestel as lektor en later senior lektor aan die Windhoekse Onderwyskollege (Namibië). Daar het ek opgetree as dramaresensent en het ook enkele poësie-resensies behartig. Die bemoeienis van die Suid-Afrikaanse regering in Namibië het my algaande ontstel en ek het soos baie tydgenote daar besef dat die apartheidsregime nie met geld kon vergoed vir die hartseer wat hulle terselfdertyd oor die land gebring het nie. In Maart 1982 het ek Namibië verlaat aangesien ek nie langer etniese differensiasie kon regverdig nie.

Sedertdien is ek verbonde aan die Universiteit van Durban-Westville. Moontlik 'n rare stap, maar om van binne die mure van dié sisteem my beskeie bydrae te lewer was genoegsaam. Te meer omdat daar in Namibië geen ander pos beskikbaar was om my uit te leef nie. Hier in Durban is algaande 'n verandering te bespeur wat die Suid-Afrikaanse regering op 'n afstand in Namibië as van sekondêre betekenis sou beskou.

My verse handel hoofsaaklik oor persoonlike verhoudings, miskien op kleiner skaal 'n uitvloeisel van 'n alomvattender politiek. Ek voel my nie groepsgebonde nie - literêr of ideologies nie.

Ons vertrek
In 'n burgerlike buurt :

Giovanni Arnolfini en sy bruid,
Circa ses eeue gelede,
In gewyde interieur.
Sou dit êrens in Brugge wees ?
Edelliedig geklee.
Weinig vlees hier te sien,
Net die hande.
Syne eerbiedig en presenterend.
Hare gedweë,
Een geplaas
Iewers tussen nawel en borste.

Agter die hemelbed,
Gordyne oopgetrek.

Links voor lê skoene,
Daar moet afstand gedoen word
Ter wille van die sakrale.
'n Hondjie, gewis geen Fido nie,
En tog poserende fideliteit.
Die ewige driehoek.
Gaan dus hier meer
Om die band as die hond.

Verder links
Val die lemoene op.
Dié glimmer in die Vlaamse middag.
Lyk op Hesperides se appels.
So word om die dood
Skeiding gefnuik.
Heilige Magriet beskerm selfs kindergeboorte
By koppenent.
En die stoffer daarnaas
Skep sindelikheid en huiselikheid,
Terwyl kers, kandelaar en spieël
Alles ongesiens tot wyding bring.

Agter gordyne agtergelaat
Vroetel die wind onhandig.
Kleef troufoto's agter selofaan.

Jou dubbelbed geskenk aan my
Lê nagtelank
En smoor mateloos.
Waar koppenent moet wees hang
«Man and woman» uit Playboy.
Geen Magriet wat ons kind
Om die dood kan bring nie.
Aan die voetenent my veldskoene,
Van jou gekry.
Sal Faith moet vra
Om onder die bed ook te vee.

Die tefie «reggemaak» lê digby
Verknog aan haar baas.
Tussen koerante, digbundels en
Erica Jong se FEAR OF FLYING.
Die Nuwe Testament
Met Psalms.

Gisteraand se wierook het verslaan.
In hierdie nis, Heer, gloei stof.

KOPPENENT : hoofdeinde
KERS : kaars

Liewe Ouers

Vanmôre het ek
Vrede en vergifnis ontvang -
Heilige kommunie -
God het tussen ons gesit
En met babas gesels -
Alhoewel ek nie altyd by was nie -
Agter my het 'n oompie
Aanhoudend gesug,
So asof God hom
Op die hart druk.
En die vroutjie
Met die knikkop
Het verruk haar bruidegom herken.
Daar was ook Swartes aanwesig.
Hulle het nooit opgekyk nie.
En sedertdien wou die dag nie bedaar nie.

Die Indiër op die hoek
Wou net gesels
Oor hoe 'n mens
Self oor probleme kan kom.
Ek is daar weg
Sonder om vir die Sondagblad te betaal.

Tuis lê my hond.
Die tuin is aan die kant gemaak.
Die dooie gras lê knus
In die herfsson -
My gewese vrou het niks laat
Weet van die Sint Valentynsdagkaartjie
Wat ek en die hond aan haar gestuur het nie.

Dit raak nou skemer
En die bruin lywe van bure
Dra die son oor drumpels.

Vanaand sal ek kerse opsteek
Om dié Sondag af te rond.

Sopas het 'n jong voël
Hom katswink teen my venster gevlieg.
Was die dag vir hom ook te helder ?

Groete

Jul seun

BABA : baby
GESELS : babbelen
DRUMPEL : drempel
KERS : kaars
KATSWINK : bewusteloos, buiten westen

Sy het ver gekom
In die maand van die Kreef
Om te blom as bruid.
Aangegryp deur dié aardse agtermiddag
Groet sy die olyfgroen arms,
Die sinkroesbruin, die seekatgrys -
Mirabilis welwitschia.

Die sand kom oorlams aangesit
Oor die haaikale vlakte,
Maar die harmonie van lyf en blaar
Verruim dié slingerbestaan -
Soos Hy het sy relatief gesproke
Laat in die tyd opgedaag.

Sy sit met gevoude arms
Rooi in die middagson. Die wind
Wat nou deur haar hare gly,
Sal sonder dat sy dit weet
Vlindersaad noordwaarts voer.

In Namibiese nagte reis stukkies self.
In niemandslande bloei 'n bruid

Wit teen die papierwoestyn.

SEEKAT : inktvis
OORLAMS : hier : enigszins aan regels onderworpen
BLAAR : blad

Windhoek is wolkloos vanmôre.

Sy lê ineengetrek
In die enkelbed.
Die son buite bereik.

Tussen haar lende dra sy nou
'n Koperring. In die verte
Waai die gras geil.

Sy roep sy naam
En huil. Haar lippe is blou.
Haar skoenlapperlyf tril.

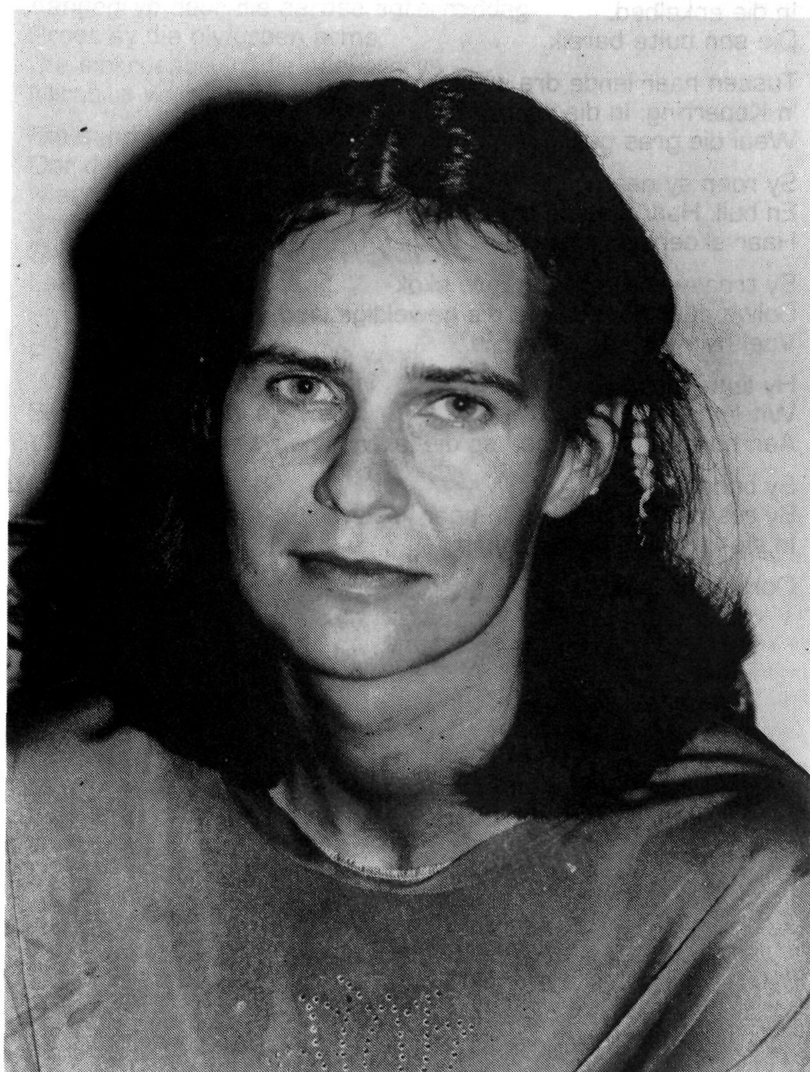
Sy trooswoorde stuur ligte skok-
Golwe deur hom. In hierdie geweldige land
Voel hy vlerkloos vanmôre.

Hy leun oor haar
Wit liggaam. Sy klou
Aan hom. Daar is bloed op die laken.

Sy bedaar.
Sy rus met sy hand teen haar lippe.
In die kom van die landskap

Oorwinter 'n dag.

SKOENLAPPER : soort vlinder
SY KLOU AAN HOM : ze klampt zich aan hem vast

Antjie Krog

Ek is gebore op 23 Oktober 1952 op Kroonstad as Anna Elizabeth Krog, oudste kind van Willem Krog en Susanna Jacoba (Dot) Krog (gebore Serfontein). Aangesien ek die tweede kleindogter is met die naàm Anna Elizabeth is ek Antjie genoem.

Op 'n plaas genaamd Middenspruit, 10 km buite Kroonstad, het ek grootgeword en gematrikuleer aan die Hoërskool Kroonstad. St. 3, 5 en 7 het ek die Vlootbond Opstelwedstryde gewen (in die Vrystraat). In matriek tweede gekom in 'n landswye literêre kompetisie vir skoolkinders, waarna die beste bydraes gepubliseer is in 'n bundel genaamd DRUMPEL (MacGraw Hill was die uitgewers). Hierdie selfde bydraes van my het ook in die skooljaarblad verskyn, wat wye nuusdekking gekry het omdat ouers en onderwysers van die plaaslike omgewing beswaar gemaak het teen die inhoud van 'n opstel en 'n paar gedigte. My ma se uitgewer, Koos Human van Human en Rousseau, het haar gekontak in dieselfde jaar, d.w.s. 1970, om te hoor of daar nie nog meer gedigte beskikbaar is vir 'n bundel nie. Hierdie bundel is onder die titel DOGTER VAN JEFTA deur D.J. Opperman vir publikasie goed gekeur en het in my matriekjaar verskyn.

Aan die Universiteit van die Oranje Vrystaat het ek my BA voltooi met Afrikaans, Engels en Wysbegeerte as hoofvakke. In 1972 het JANUARIE-SUITE verskyn ; in 1973 het dit die Eugene Maraisprys gekry.

Ek was 'n paar maande joernalis by DIE BURGER en is daarna getroud. In 1975 het MANNIN en BEMINDE ANTARKTIKA verskyn. In 1976 voltooi ek Eng. Honneurs op Bloemfontein. Die jaar tevore het ek die poësielaboratorium van D.J. Opperman op Stellenbosch as «gas» bygewoon, asook die dramalesings van Lina Spies.

Na 'n verblyf van 'n paar jaar in Pretoria verhuis ons na Kroonstad, waar ons tans nog bly. In 1981 verskyn OTTERS IN BRONSLAAI en in 1983 kry ek 'n MA-graad aan die Universiteit van Pretoria onder Prof. A.P. Grové, oor FAMILIEFIGURE IN DIE POESIE VAN OPPERMAN.

Ek is getroud met John Samuel, 'n argitek op die dorp, en het vier kinders.

Noot : «dat ek kon slaap» verscheen in MANNIN ; «ekshibisionis» en «vanuit 'n kantoorvenster» in BEMINDE ANTARKTIKA ; de overige verzen in OTTERS IN BRONSLAAI.

Dat ek kon slaap (virgo)

Dat ek kon slaap
in die boog van jou liggaam
'n embrio in die reëlmaat van asemhaling
bokant my kop
die nag vibrerend van jou hart
slaap tussen wit magriete
en sprokies van spriete teen die lug
dat die aarde geslagloos kon skulp
in onskuld en spel
die maan speel 'n spoelklip
onder die rimpeling van sterre

dat ek kon slaap
toegestrik in 'n wit nagrok
opgekrul en kleinboud teen jou vaak tokkelos
kriewel-dwergies en toorgoed in my ore

o dat ek ooit kon slaap
terwyl 'n swaard die einder deurboor.

KLEINBOUD : met de billen kleingemaakt
VAAK : slaperig
TOKKELOS : legendarisch wezen, kabouter

Ekshibisionis

In 'n klein straatjie
langs die Italiaanse ambassade verby
afgechip uit Queen Victoriastraat
loop ek, na my eerste inkopiedag,
terug woonstel toe
en kyk na die huisies met hul Franse name
en die Slamse man wat straat af kom
hy had 'n mus en donkerbril
sy mond bewende so soel sy vel
dat ek verwonderd na hom staar
sy hand af na sy gulp
en skielik
tussen sy vingers steier nat
'n donkerblou peul in aar.

SLAMS : Maleis

Vanuit 'n kantoorvenster (Keeromstraat)

Wanneer die swart Suidoos soos nou
boosaardig die stad met sy vullis kats,
vlug honderde verstéédlikte duiwe rats
na die smal windbreeksteeg
tussen die hooggerechtshof en die modegebou.

Vir 'n ruk gaan alles goed
en op die lysies het die mannetjies 'n vreeslike tyd
om balans te hou in die heerlike jolyt.

Teen etensuur volg 'n hewige samedromming
(duiwe uit die Tuine begin uit hul bome dros)
en net na twee, by gebrek aan gesonde vryetydsbesteding,
breek 'n helse rumoer in die stegie los -

venynige gevegte blits van lys na lys
met 'n yslike middelgeveg, sodat elke
opreggeteelde duif se bloed in afgryse verys.

Maar gelukkig, voordat dinge heeltemal hand-uit ruk
is daar iemand
wat 'n venster oopgluk

en 'n handvol mielies uitskiet oor die lot.
Die gevegte breek onmiddellik op
terwyl elkeen gulsig oortree op die tweede gebod.

Later soek hulle tevrede hul plekkies weer op
want wie's dan nou kwaad vir wie
wie verbitterd teen wie
met soveel mielies in jou krop ?

KATS : met de zweep slaan
DROS : deserteren
MIELIES : maïs

Ballade vir 'n 5-jarige huwelik

vanoggend met ontbyt vorm ons die klassieke spotprent :
jy met jou welige hare wat blink om jou nek en ore tros
jou oë penblou en skerp ingestel reeds op vandag se werk
jou hande korreleer presies die argitektoniese opsny
                van perfekte spek en eiers
my gesig ongewas, sweterig van ontbyt maak
lê pofferig geplooi, 'n kussinghaal keep my wang
my hare ongekam en my hande vol tissues, hooikoors en kinders

dan wonder ek wat het gebeur ?
ek behoort artikels te lees oor hoe om jou man te behou
ek behoort pastelagtige rome vir my vel te koop
                fyn hoëhak-sandaaltjies en kettinkies
ek behoort weer Miss Balmain te gebruik en kantsakdoekies
'n breastlift te kry sodat my tieties weer rosig en lewendig
                onder jou hande kan vroetel
die leervelle oor my maag en gewese sexy boude te laat wegsny
(die baldadige moeras tussen my bene is goddank tydloos)

en dan ?
    dan weet ek nog nie verder nie
hoe lank voordat ons mekaar se vleis met naels van die ribbes ruk
mekaar se skedels in vreemde huise oor die matte rol
mekaar se genitalieë saam met uie in bredies rasper
cocktails met mekaar se oë versier :
    blou maraschino-kersies dobberend op lang kil martini's ?
(drink my altyd so met jou oë . . .)

ek staan op en laat vir jou 'n roos kantoor toe stuur
sedert ek daardie oggend opgekyk
en jou tussen al die karikature betrap het
het ek jou lief

BLINK : blinkend
BREDIE : gerecht van gestoofd vlees

By die geboorte van my kinders en die lees van Sylvia Plath

«Wie is hierdie woedende seuntjie -
wat uitvlieg met gille aan sy skouers,
wat sy besmeerde armpies uitgooi na buite,
wie se bekkie kraak van skreeu ?

wat het my hande gedoen voor ek hom vastgehou het ?
wat het my mond gedoen voor hierdie teerheid ?
hy draai na my soos 'n hongerige helder plantjie
sy neus maak 'n duikie in my bors,
wat nà die eerste suig skietgee
en sag word soos 'n diertjie,
wat die gesiggie oorvloei met melk.

wie is hierdie vreeslike dogtertjie -
haar rooi gesiggie geskroef om elke gil
trane spat van haar woedende wangetjies
haar vuiste trippel beskuldigend oor die vloer ?

waarom is hulle so kwaai ?
waarom is hulle klanke so helder ?
so vol protes hulle vloeiende blou ogies ?
in die gedempte babakamer lê hulle in eenderse
PAO-kleertjies
hulle gewrigte reeds geknel met name

hulle ooglede lê deurskynend soos roosblare
hulle asems ritsel sag soos motte
wat anders kan ek doen as bid
dat hulle nooit buitengewoon sal wees nie
dat hulle eenvoudig sal liefhê en onbevange sal leef
dat hulle my sal onthou soos 'n warm heuwel
            en hoe lief my hande was
vir **elke** gladde ronding van hulle lyfies ?»

BABA : baby

Familieresep ?

wat was daar in die hand van my ouma
wat pasteikorse eierwitlig kon vou
melkterte kon vul met die heilgenot van manna
wat brode oornag smuls kon laat uitboud uit haar vaal panne

wat was daar in die hand van my ouma
wat sjokoladekoeke soos donskomberse kon uitkeer
met 'n houtlepel botter blitsig ommasseer tot room
wat vier goed gespasieerde kinders gehad het

wat is daar in my hand
dat eiergeel en -wit altyd deurmekaar loop
dat geen brood of koek of beskuit mollig uit my nuwe pannetjies
wil rys nie
dat ek geen uithalerdis het nie
en elke geboorte induksies, epidurale, tange en suiers benodig

ek kyk af na my platgevalle borste, my klonterige maag
die uitgesakte houtlepel van my heupe
my biltongbruin kuite
en ek dink aan ouma se bo-arms en groot sagte skoot

dalk
omdat sy Shelley uit klein fluweelboekies gelees het
en Keats tussen haar voorslagresepte aangehaal het,
sou my maer verbroude hand
haar tog vandag plesier verskaf het.

SMULS : appetijtelijk
KOMBERS : deken
UITHALERDIS : gerecht waar je eer van haalt
DALK : wellicht
MAER : mager

Die skryfproses, as sonnet

hoe bang het ek geword om poëties baldadig te dink,
om my geliefde rymloos en vormloos te laat uitrank
hoe sku het ek geword om in lote onbevange vers
sy penis onverantwoordelik ysterklaar by die naam te noem

die krimp en los van sy balle by daglig waar te neem
die sagte kurk van sy tepels tot harde stukkies bas
om brutale stuifmeel oor blare te vlek
en argloos sy anus aan my pen te laat bot

maar totaal geïnhibeer deur laboratoriumtoetse en handleidings
bedink ek elke derde nag netjiese stellasies vers, noukeurig
en dimensioneel opgelei, verrassend berym en kosmies met titels
bemes

en uiteindelik : ryp gekwatryn, onpersoonlik met kenners
oor gekweel, word die hele seksdaad nou
'n slim-slim slimmer ritueel.

YSTER : ijzer

Ode to a perfect match

op hierdie maandagoggend
waarop Mavis nie opgedaag het nie
tussen wasgoed en speelgoed
in my bra en broek op die mat
John Lennon oor die speakers
oh my lover for the first time in my life
my eyes can see
jou kinders rusiemakend bedrywig
laat ek my hare uitfrizz
gooi die voordeur teen die rooi dubbelkelkhibiskus oop
abandon die huishouding

om vir jou hierdie ode te skryf

waar jy agter 'n tekenbord sit
oë skreef teen 'n dunhillspiraal
met die isometriese projeksie van sint Paulus Katedraal
en 'n kleuterskooltekening teen die muur
egskeidings verbaas jou nie het jy gisteraand gesê
want een uit 'n honderd vind 'n perfect match
dat ek jou liefhet is 'n understatement
dat ek sonder jou nie kan lewe nie 'n cliché
tussen ons rusies ons kinders ons hakkelende huishouding
die verveling van vertalings en staatslatrines
bly ons 'n wonderbaarlike perfect match

vanaand as ek my borste teen jou druk
my polse oor jou dik blink hare laat gly
as ek roteer om jou oë
(na al die jare nog 'n bitsige blou)
sê hierdie maandagpastoraal
dat ons liefde al is waarvan ek weet ;
al waarvan ek hoéf te weet.

BRA : beha
OE SKREEF : de ogen tot spleten genepen
AL : al, maar ook : alles

My tyd is verby

Oh girl among roses, oh pressure of doves
oh jail of fish and rose-bushes,
Ode with a Lament - Pablo Neruda

my tyd om surrealisties lief te hê is verby
met rose en duiwe en ekstatiese tronke
liriese odes verander eventueel in huislike rymskemas

jou mond teen my keel is nou lepelkoel
jou polse dun soos vurke
jou hande ken die skakerings van my lyf
    jy eet my soos 'n fynproewer
jou oë matroosblou destyds
    glans wit en blou porselein
jou buierige orgaan onbekend en Eluard-oker
    is intiem en 'n meester in spasiëring

ons is op mekaar ingestem
fyner as glas op kerslig   silwerservies op wyn
fyner selfs as rose op duiwe en duiwe op rose
met die vlammende servette van poinsettias
die ruiker jangroentjies :
geskilde konfytvytjies saam met brood

sonder die tafeldoek van son   die traliewerk van varings
die vertroosting van matte oor bar vloer
die formele koestering van mure
trappies en skertsende klimop
die ontmoeting van hoeke
oorleef ek geen winter nie

ek gee alles prys vir hierdie huis
my tronk van rose
die gewig van duiwe
en die blindelingse vaart van visse.

VURK : vork
JANGROENTJIE : klein groen vogeltje
TRONK : gevangenis

Getemperde Antjie Krog is terug

Deur
ANNELIE DE WET

DUISENDE mense lees nie gedigte nie en weet bitter min van die bestaan van 'n Opperman of van Wyk Louw. Tog weet hierdie selfde mense hoe 'n Antjie Krog-gedig klink en dikwels word haar bundels op boekrakke gesien waar andersins nie sommer bundels te sien is nie.

Die mees gelese digteres in Suid-Afrika het so pas haar vyfde digbundel voltooi, by name *Otters in Bronslaai*. Anders as haar vorige bundels wat uiteenlopende kommentaar uitgelok het — meesal vanweë haar hartstogtelike skryfstyl — is die nuutste meer getemper en beredeneerd, sê Antjie. ,,'n Mens benader dinge anders soos die jare aanstap.''

VEROORDELING

Sedert 1970 is meer as 20 000 van Antjie Krog se digbundels gedruk met *Januarie-suite* meer as 8 000 en *Dogter van Jefta* net 'n kortkop agter dit. Dit beteken vier tot vyf maal soveel as ander jong Afrikaanse digbundels sedertdien wat met 'n eerste druk van 1 500 selde 'n herdruk beleef het. Die enigste bundel ná 1970 wat die rekordgetal van 8 000 oorskry het, was Komas uit 'n Bamboesstok van D. J. Opperman.

Antjie Krog het in haar digkuns die werklikheid van veral die jong mens met 'n vars eerlikheid verwoord. Dit waaroor nooit gepraat mag word nie, maar wel ervaar en gedoen *is, is in Antjie se poësie* menslik-aanvaarbaar en selfs mooi gemaak.

Sulke openhartigheid kon natuurlik nie sonder frønse van veroordeling verbygaan nie: ,,Dit wat Antjie oor ons kinders skryf, is mos nie waar nie,'' is gesê. Maar bundels waarvan vier tot vyf keer meer as ander verkoop is, sinsnedes en beïnvloeding van die Antjie-openlikheid en hartstogtelike sensualiteit in jong digters en ander proberders se werk ná haar, het 'n ander verhaal vertel.

Selfs Annesu de Vos, ook 'n jong digteres, het nog nie jong lesers aangegryp soos Antjie nie. Daar bestaan as 't ware al weer 'n gaping wat Antjie destyds gevul het om die lewe van sy skynheiligheid te verlos.

Nodig om by te sê, is dat al die kritiek wat sy as jong digteres moes verduur, haar nie ongedeerd gelaat het nie — vandaar die stilte van byna ses jaar tussen haar laaste bundels. *Beminde Antartika* en *Mannin* en die huidige *Otters in Bronslaai*.

MATERIALISME

Nou op 29 jaar, as getroude vrou met drie kinders, het Antjie nog nie haar eerlikheid verloor om 'n saak te sien vir wat dit is nie. Sy sê sy kan nie uitsluitend sosiale kritiek lewer in haar gedigte nie omdat *sy as huisvrou nie daagliks* met ongeregtighede in aanraking kom soos 'n beroepsmens nie. Ander soorte skynheilighede wat in die volwasse lewe voorkom, laat haar bloeddruk egter kook.

Materialisme is 'n groot sondaar — ,,ek het niks teen kapitalisme nie,'' sê sy, ,,maar mense stop hulself so vol onnodige materiële luukshede — al hul geld gaan in besittings en hulself op. In teenstelling daarmee ken ek mense wat hul rykdom gebruik om vir ander mense geleerdheid te besorg.

,,Ons mense maak mos ook of hul nie swartmense afknou, of iemand die ontugwet oortree en of diensplgtiges nie vloek dat dit klap nie — maar beskryf jy hierdie dinge in 'n boek soos byvoorbeeld *Magersfontein*, is jy banaal. As ek in my digkuns sou oorgaan tot sosiale kritiek, sal dit op dié vlak van mense se persoonlike verhoudinge wees.''

Oor negatiewe kritiek op haar poësie sê Antjie dat dit 'n mens so magteloos slaan dat jy nie weer wil opstaan nie. Maar deesdae probeer ek om my nie aan kritici te steur nie, want dubbele standaarde word gehandhaaf. Met die uitgee van 'n bundel, sit daar al klaar letterkundige groepe reg om jou van die tafel te vee bloot oor die letterkunde-skool — soos byvoorbeeld Opperman-*skoling — van waar jy kom.*

RESENSENTE

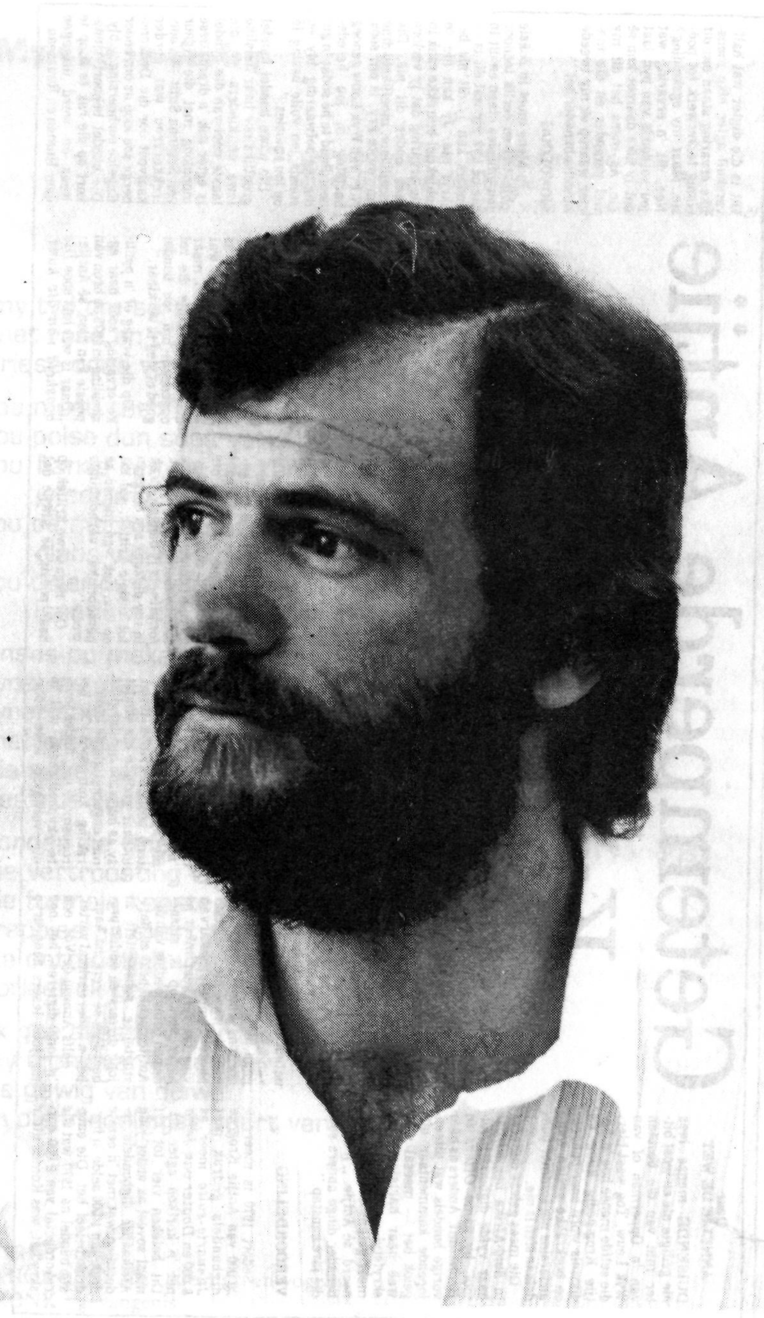
,,Resensente se werk is ook om te verduidelik wat in 'n bundel aangaan, maar deesdae het hulle die rol opgeneem om jou bundel goed of sleg te verklaar.''

Op die vraag of 'n pynlike ervaring soos haar egskeiding in 1975 as bron van poësie kan dien, sê Antjie: ,,Daar is wel iets soos *Die boosheid van die kuns.* Dit is die digter wat halfverskuil agter elke mens*like ervaring staan om dit* vinnig te verwerk tot poësie. Maar my egskeiding? Nee, dis 'n ervaring wat jou so doods van pyn laat dat jy niks daaroor kan sê nie. As mens het dit my wel verander en die manier waarop ek my tweede huwelik benader het.''

MONOLOOG

,,'n Mens moet in poësie objektief en eerlik teenoor jou emosies staan en dit in die oë kyk vir wat dit is — anders kan jy dit nie beskryf nie. Jy kan nie so subjektief betrokke raak in die ervaring dat jy verlore raak onder dit nie. Die moeilikste, moeilikste ding om reg te kry, is om soos N.P. van Wyk Louw genoeg hartstog in jou beredeneerdheid te hê sodat 'n gedig geloofwaardig bly en steeds ten volle beslag lê op jou emosies.''

Die nuwe bundel handel grootliks oor haar huislike lewe en kinders. In die laaste deel van die bundel is egter ook 'n dramatiese monoloog met die figuur van Susanna Smit — Voortrekkervrou wat eerder kaalvoet oor die Drakensberge sou loop as om onder Engelse oorheersing te bly. Die bundel behoort binnekort op die rak te koop te wees en word uitgegee deur Human en Rousseau.

André le Roux

Ek is gebore 14.7.54, grootgeword op kleiner en groter dorpe in Suid-Afrika en aan die Universiteit van Stellenbosch gestudeer (B.A. Hons. in Afrikaans en Nederlands).

Koerantverslaggewer en tans tydskrifverslaggewer by HUISGENOOT.

Tot dusver het 'n bundel poësie, STRUISBAAI-BLUES, en 'n roman, TE HEL MET OUMA!, verskyn.

Noot : De bundel STRUISBAAI-BLUES (1977) werd aanvankelijk door de censuur verboden («dit is moeilik om te begryp waarom», zegt Jan Rabie daarover) en later dan toch vrijgegeven. De hier opgenomen gedichten zijn uit deze bundel geselecteerd.

For your guidance

the protective is universally accepted as
one of the most effective contraceptives.

saans lê die vrou in bloederige
bene sy wag op my links van die deur
gedrif reikhalsende wagter·in my mure
sy is gerig op die beelde van my brein
die ligte voelers om nate
om nate van mekaar te trek so help my god

want in die begin was moses
haklakak.
verskoon my

put on the protective before
any sexual contact as sperms are often released
before ejaculation

haar gille trek my lakens oop
- die eerste asem van my naam -
maak swart patrone teen die maan en midde-afrika
noord tot waar die blindes see-in loop

withdraw soon after ejaculation holding
protective in position
on the penis

sy luister skelm na die klots van brein
in water blaai in naggelate bloed en been
terwyl sy wag op elegieë van 'n edel spel
kom sy om - 'n perd wat horings kry want

elke fluit se mond bars los in haklakak
of stilte

(use each protective once only) selfs
al stort jou here sy jenewer : moses
maak nog altyd moere suur

Geskryf vir my verjaardag op 14 Julie 2014
Desember 1976

Struisbaai-blues

hier teen desembermaand se stilte
kry ek hartseer
en 'n hoë koors

(ek stap met jou voete in die sand
en lag as jy op my skaduwee wil trap)

oukersaand se wind roep *kom herwaarts getroues*

ek trek jou klere uit met my hande en heupe
en rooi en geel ligte teen die rietdak
by struisbaai

ek klee jou in 'n los rooi bloese
jeans en kaalvoet op die plankvloer
met jou oor teen myne

ek soen jou mond en oë in die donker
terwyl 'n trae liedjie vatplek soek

ek blaas in jou hare
byt in jou nek en snork soos 'n vark
as jy sê ek's verspot

met net die aand se skouers om te troos
hier teen desembermaand se stilte

SKADUWEE : schaduw
OUKERSAAND : Kerstavond
VATPLEK : houvast
VARK : varken
VERSPOT : belachelijk
AAND : avond

For your guidance

DRIF : doorwaadbare plaats
GEDRIF = (ongeveer) aangespoeld
NATE : naden
HORING : hoorn
STORT : morsen
MOER : moederdier, baarmoeder
MOERE SUURMAAK : erg kwaad maken, irriteren

Kanker

wat doen 'n man
wat stadig sterf . . .

hy laat sy woonstel oop
laat lê sy klere in die gang
en laat die melk oorkook
soos wit etter

hy was sy hande drie maal 'n dag
speel sy radio soos 'n harp
tot die bure kla
lag vir niks
wag

stel homself wondbaar
vir alles
om aan sy kop te kou

en hy gaan sit onder 'n lamppaal
en begin trek
aan 'n draadjie in sy hemp
klim in bome
en maak aapgebare na
vir die mense wat verbyloop

daarom skree hy in biblioteke
en kots in die kerk -

hy drink hom snags dronk
dis normaal
pis oor die balkon

en saans
as die bome van blaar tot blaar verhuis
lees hy gedigte
prewel litanieë en ag ag ag

so steek hy dwalend kerse op
vir die wind
en vlaktes in sy oë.

of hy kom by ander vrouens
gaan op bustoere dalk safari

of hy doen doodgewone dinge
soos dit 'n doodgewone man betaam
staan sit slaap
dra sy rooi hemp en rooi das
gewoon.

maar nie ek nie
ek sit
en sê moer moer moér . . .

STADIG : langzaam
WOONSTEL : flat
DRONK : dronken
BLAAR : blad
KERS : kaars
DALK : wellicht
EK SÊ MOER : ik zeg verrek, verrek, verrek . . .

Selene
(ina)

die maan is in jou mond gebede
slaap selene
ek is lief vir jou

daar is lappies op jou oë
kantkombersie
ek is lief vir jou

twee bruin-hoedjies op jou borsies
klein prinsessies in my hand
ek is lief vir jou

naeltjie magie kragsentraaltjie
ek is lief vir jou

en jou boudjies is my trots.

my maangodin lê elke aand
'n regop huisie in my hart
die maan is in haar mond gebede

slaap selene
ek is lief vir jou

EK IS LIEF VIR JOU : ik hou van je
KOMBERS : deken
NAELTJIE : naveltje
BOUDJIES : billen

Testament

allereers wil ek sterf (natuurlik)
as dit skemer is en koeler
hier as in die bome bo.

kap my kop
en hang my op

aan doringdraad.
speel musiek en sing soos voëls
(die dooies moet my hoor) maar dis àl
ter wille van welvoeglikheid.

laat 'n duisend fakkels brand
en skroei my lyf en hoor die dooies juig !
steek 'n breinaald deur my brein
desnoods : kry 'n warm tang
en maak van my 'n halwe man

maar as dit skemer is
en koeler hier as in die bome soos bepaal
vou my hande vas oor my geslag :

gereed
vir die groot en laaste masturbasie.

DORINGDRAAD : prikkeldraad
AL : al, maar ook : alles

Stories lees

as ek ouer was
en jou ma nie
verwagtend nie
en
ek en jy
nie elke dooie dag
moes stories lees
oor impotente vaders
imbesiele susters
en skape en gusooie
wat blêr nie
en jy nie so héél was
en blind nie
en regtig wou
kon ek dink
om jou lief te hê
en sou ek
met jou
trou of slaap . . .
en stories lees

GUSOOI : onvruchtbaar schaap
REGTIG : werkelijk

Ons het by montagu

ons het by montagu
gelê langs die warmbad
en hoë palmbome

wat het jy verwag ?

ek het boek gelees gevoel jy kyk
gelees : klein voetjies
ronde knieë
heupies bruggie
en twee klein borsies
want net-net kapsie maak

wat het jy verwag ?

dat ek sou nader kom
en sê wees my nooi
ek : die bok
jy : die heel
klein blaartjie . . .

NET-NET : zopas. Wijst hier op een pril begin
KAPSIE MAAK : bezwaar maken, tegenstribbelen. Hier : beginnen «opstaan»
NOOI : meisje

(kodisil)

geen n.g. predikant sal kom kakpraat
by my graf nie
'n sondagkoerant sal nie pik
op my lyf nie

dié wat huil, huil vanself :
punt

Dan Roodt

Ek het onder andere filosofie en Afrikaans-Nederlandse taalkunde en letterkunde aan die Universiteit van die Witwatersrand gestudeer. Ek behaal 'n Meestersgraad op grond van 'n verhandeling oor die latere werk van Roland Barthes.

Vanaf my eerste gepubliseerde gedig in 1977 word ek Suid-Afrika se mees «sensuur-bekroonde» skrywer met min of meer agt verbiedinge agter my naam, waaronder die prosateks SONNESKYN EN CHEVROLET en poësiebundel KOMMAS UIT 'N BOOMZOL (beide 1980).

As mede-redakteur van die eweneens verbode blaadjie TAALDOOS word ek in 1982 die eerste S.A. skrywer om in die hof skuldig bevind te word aan «die voortbring van ongewenste publikasies».

Noot : de hier opgenomen gedichten zijn geselecteerd uit KOMMAS UIT 'N BOOMZOL.

komapunt

'n volksdigter was daar
wat volgens volk en vriende
in insestueuse gestoeltes
goed kon hakkel
oor debakels van 'mirakels'
oor 'die lewe' en oor kak aangaande
DIE KUNS

hy was wel opperhoof
van 'n laboratorium
waar jong moffies en meisies
kon leer van kommas punte
kommapunte dubbelpunte dotjies
kappies umlaute koppeltekens en
aksente.
'n flou frankenstein van
DIE POËSIE

hy sou altoos algemeen-beskaafd
NASIONAAL
stem en hom eerder bekommer
oor sy abc as die anc
hy was lief vir afdaal
in 'n bottel of 'n bundel
en verse daaroor te verkoop
solank hy koloniaal agter glas 'n mooi
UITSIG
op die dieretuin plaaslik kon kweek

hy het sy komma geswaai
oor alle mitiese verwysings
oor alle kitschwoordspel
oor alle kleinduimpierympies
tot by die allerewige estetiese
KOMAPUNT
wat helaas nie meer kon verkeer nie

VOLKSDIGTER : hier is D.J. Opperman bedoeld
MOFFIE : jongen, knaap

guerra ! guerra ! guerra !

foto :
  renato curcio rook agter tralies
  in turyn en sy baard kom ernstig voor

foto :
  studente in rome betoog

foto :
  aldo moro katoliek met geld
  moeg onder die brigade-vaandel

foto :
  'n lyk in die straat
  met omstanders

foto :
  padblokkade met masjiengewere

foto :
  sophia loren en haar grimering en haar buuste
  sê almal ta-ta totsiens vir banale belasting

foto :
  graffiti teen 'n muur
  guerra ! guerra ! guerra !

foto :
  die pous hou 'n popfees

terwyl ek hier vanuit my sonnige venster
in 'n sonnige land toekyk
hoe 'n bmw of een of ander outomatiese polisieman
dis moeilik om te sê
nog iemand se kop platry
kan ek nie opgewonde raak nie

soos by 'n belangrike rugbywedstryd

oor koffie in die kafee
het die verkragter my gevra
waarom sy tande so hunker
na tepeltjies van dogters
dog ek had geen antwoord want
ek het 'n gejuig gehoor iewers
soos by 'n belangrike rugbywedstryd

ek het op soldate afgekom
waar hullė lomp in kniediep kapok
teen die hang af swerm
om onder in die leegte
mekaar se gevulde uniforms
in duie te laat stort en
ek het 'n gejuig gehoor iewers
soos by 'n belangrike rugbywedstrijd

op sondae is die stad verlate
en tog en tog het ek 'n man
in bolkeilpak met sambreel
sien stap in eloffstraat
hy het opgekyk in die lug
en sy sambreel oopgemaak
teen 'n skielike reën van
ek weet nie wat nie maar
ek het 'n gejuig gehoor iewers
soos by 'n belangrike rugbywedstryd

KAPOK : sneeuw
SAMBREEL : paraplu

sprachkrise (oder ein kaffeekollaps)

oor die naweek sê charlie
het ek al my engels vergeet
aber möchtest du kaffee ?

sy koop vir haar borrelgom
om haar mond so blou
te laat ontplof aber
möchtest du kaffee ?

pieter hande sê :
die vlieë sal vrek soos vlieë
die standbeelde sal staan soos standbeelde
die hoenders sal stap soos hoenders,
die aasvoël sal sirkel soos 'n aasvoël
aber möchtest du kaffee ?

bomme borrelgom besig
geen bloubloedengels nie
borrelgom is nie afdoende
om die blou lug op te blaas nie
aber möchtest du kaffee ?

die borrelgom sê :
KLAP ! !

ek vra in alle erns :
wat dan van die sopkombuis ?
wat van 'n sopie engels tuis ?
wat van wat van
'n borrel wat bulk

MÖCHTEST
DU
KAFFEE ?!

BORRELGOM : bubble gum, kauwgom
VREK : verrekken
SOP : soep

rangskikking 3

gebergtes wat van die Suid-Afrika ons vra :
sal sterwe - roepstem geliefde,
waar Ons Ons kreun
ons die offer stem
kranse Deur sal sal
ons Oor antwoord
ons gee,
antwoord jou,
lewe, Suid-Afrika.
ossewa . . éwige
vir land
sal ons
van die jou verlate op van met ons vér vlaktes jy Ruis ons

RAPPORT, 20 april 1980.

En nou ... die anti-bundel

DIE digter Dirk Opperman se bundel *Kommas uit 'n Bamboesstok* het vandeesweek die CNA-prys vir Afrikaanse Letterkunde gekry. Onlangs is dit ook met die Luyt-prys bekroon.

En oor 'n paar weke verskyn daar van die Uitgewery Pannevis, nog 'n digbundel — dié keer is dit *Kommas uit 'n Boomzol* deur Dan Roodt, wat spottend D. Litt., D. Litt H.C., en D. Litt (H.C. Psigedelies) agter sy naam byvoeg. Sy bundel is aan Mao Polonie opgedra.

Soos prof. Opperman se Bamboesstok, is Roodt se digbundel in sewe bewegings verdeel — net nou word hulle ,,zolle" genoem.

Maar volgens Roodt is dit 'n fout om sy bundel as net 'n satire op prof. Opperman se werk te sien. „Die satire op Bamboesstok is net 'n vertrekpunt," vertel hy, „ek sal my versameling, in sy geheel gesien, eerder 'n anti-bundel noem, hoewel die tegniek min of meer konvensioneel is. My ambisie is om uit die Groot Verseboek te bly..."

Roodt self verkies om prosa te skryf. (Sy debuutwerk **Sonneskyn en Chevrolet,** 'n „ope" roman, verskyn binnekort by Taurus-Uitgewers.)

„Ek voel poësie is 'n mindere medium," vertel hy, „hoewel ek heelwat werk in die bundel gesit het. Dit sluit vir my 'n sekere gedeelte van my werk af. En as 'n mens in Afrikaans skryf, word jy een of ander tyd bewus van die invloed wat ideologie op die taal het. Afrikaans self sit vas binne grense en beperkings: daar word net sekere dinge binne Afrikaans gesê. Daar is, byvoorbeeld, geen Afrikaanse pornografie nie.

„En dan is daar die uitgebreide en subjektiewe beheer van die konsep van taal-en-kultuur. 'n Mens ontwikkel 'n taal-,hangup'. In Boomzol het ek probeer om dié ,hangup' te verwerp — dis nie my eie, persoonlike probleem nie, maar 'n kollektiewe een. Ek wil myself nie beperk tot die idee van 'n kulturele Afrikaans nie, of tot Afrikaans in 'n literêre konteks nie. Ek wil probeer om iets buite dié konteks te doen.

„Op die oomblik moet die huidge definisie van letterkunde ondermynend wees. As letterkunde nie ondermynend is nie, dan word dit net verkoopsware — en dis dié mentaliteit, die verbruikersmentaliteit, wat ek wil ook probeer verwerp.

BESKOUING

rondom die wêreld van kuns en lettere

onder redaksie van

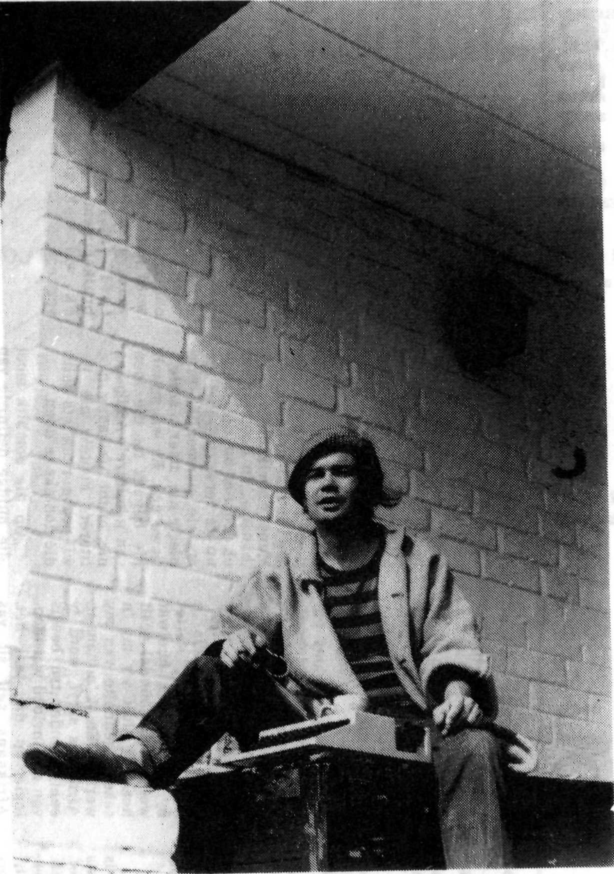
JOHAN BRUWER

„Soms word ek pessimisties, veral wanneer jongmense van my eie geslag sê: ,Ons is tagtigers, hier is ons, ons is die nuwe geslag!' Hulle verbind hulle self vrywillig aan die ideologiese en kulturele invloede op Afrikaans, pleks daarvan dat hulle dié beperkings ontwyk, hierdie sogenaamde literêre progressie van die sestigers ens.

„Vir my is skryfwerk 'n vorm van persoonlike bevryding, en ek dink veral is hierdie proses intenser in Afrikaans as in enige ander taal, juis omdat daardie grense bestaan. Wanneer jy woorde gebruik, voel jy iets binne jouself losbars."

Dan Roodt se digbundel *Kommas uit 'n Boomzol* sal op 15 Mei uitgegee word. Dit sal R8,50 kos.

— **William Pretorius.**

André Letoit

Ek is op 5 November 1954 in Kaapstad gebore en het my hoërskoolopleiding in Pretoria voltooi. Ek het aan verskeie universiteite gestudeer sonder om my BA te voltooi.

Ek debuteer in 1981 saam met drie ander digters, in 'n bundel getitel BREKFIS MET VIER, by uitgewery Skoppensboer, 'n jong uitgewery wat intussen gedesintegreer het. 1982 volg 'n digbundel van my eie by Perskor, die grootste Afrikaanse uitgewersfirma, met die titel SUBURBIA. In dieselfste jaar volg 'n bundel kommersiële kortverhale met die titel NOU'S DIE KAAP WEER HOLLANDS. 1983 volg nog 'n bundel kommersiële kortverhale : MY NOOI IS IN 'N TIKMASJIEN. Aanvaar vir 1984 is 'n roman, 'n ernstige roman met die titel SOMER II en 'n digbundel DIE GEEL KAFEE. Op my eie gee ek vanjaar uit 'n novelle OM TE EMIGREER, onder die skuilnaam P.F.P. van Wyk Louw, asook 'n digbundel SMOKE BREAK (?) onder die skuilnaam Bosveld B. Bomskok.

Voor 1984 het ek in verskeie tydskrifte gepubliseer sedert 1977, o.a. in DONGA, VLIEG, GRAFFIER, TYDSKRIF VIR LETTERKUNDE, STANDPUNTE, ek kan nie almal onthou nie. Een van my kortverhale is verban, een met die titel DIE MAN MET DIE GROOT DING. Een van my gedigte het 'n godslastersaak tot gevolg gehad, - die eerste een in die geskiedenis van Suid-Afrika -, wat ek gewen het. Die hof het bevind dit was net satire en dat die digter daarvan nie onmoontlik diep godsdienstig is nie. Dit is 'n sendup van die gebed ONSE VADER, oorgeskryf in Suid-Afrikaanse politieke terme . . .

Die gang van die tyd

my brein is 'n groot winkel
waarin gerookte harings hang

saans as die nonne die klok lui
kom al die muise uit hul skuilplekke

hierdie tyd van die jaar is feestyd
rooi oë loop loerend op die dorpsplein rond

my hande funksioneer egter onafhanklik
hulle gesels met mekaar en rook saam 'n zol

dan skud ek vroegoggend meewarig my kop
staan op, en pis teen 'n eikeboom

die maande rol soos ietermagô's
en elke fortuinvertelster lieg, vasgepin in drade

GESELS : babbelen
ZOL : marihuanasigaret
IETERMAGO : miereneter

Bespreking oor Van Gogh en dooie voëls

as ek teen jou sit
en deur jou ore emigreer
(hoekom moet poësie altyd duister wees ?)
luister ek na die donkies wat buite roep
ons is op die dertiende verdieping in 'n bachelorflat
en dis nag

die treine loop deur jou ingewande en stink effens
al het jy vanoggend gebad
en wanneer jy praat van die verband
tussen courbet en van gogh
sien ek die rooi sinjale in jou oë afsak
en ek kry stilletjies
my lokomotief in gereedheid
(poësie moet op die man af wees)

hoë woorde is nie vir ons boere nie
nogtans verstaan ons die stilte van baie stemme
en die diep asemhaling van twee lou siele
ek wil walg van jou harige wingerd
waar die vlêrmuise bitter min kans kry vir nesmaak
om een aand jou pil te vergeet
sou katastrofies wees
(luister nou hoe skree die dooie vinke op die rand van die balkon)

DONKIE : ezel
BAIE : veel
MIN : weinig
NESMAAK : nest maken

Opstand-sonnet

dat pyn bestaan is soms nodig, Heer
maar die probleem kom by die feit
dat pyn 'n verbode onderwerp in Waterkloof-kringe is ;
pyn word misken as die sweep van God
om Sy kinders tot gehoorsaamheid te moker
- elke witman en elke hotnot
ken die bittere smaak van U verwyt ;

sonder pyn, Heer, is U onkenbaar ;
nie dat die pyn goed of lekker is nie -
allermins - maar soos 'n rietbos word ons afgebreek
en tot vlegstoele aanmekaar gesteek
om langs die strate verkoop te word
soos profete wat gedryf word met U lat
of sommer net as sitplek vir U heilige gat

WATERKLOOF : nette buurt van Pretoria
HOTNOT : hottentot, kleurling

Stralekransie

kom ons dans
kom ons hou 'n paartie
vòòr die dae kom wanneer ons sê :
ek het daar geen behae aan nie

ek wil musiek in my maagsenuwees voel klop
'n meisie in my arms
mense om my
ek wil ontsnap

ek wil
oor die kraalmuur van tyd klim
en 'n paar van god
se vet skape steel

vòòr dit te laat is
en ek, gedwee
met my stralekransie
my eerste tree

op die dorre nuwe aarde sonder see
moet gee.

Die afsterf van 'n scorpio

(met apologie)

ek het jou voor die fliek ontmoet
jou stem eers bitter, later soet
laetitia prophetica.

jy voel jou in my joint gerus
met doepa wat gedokter is
laetitia euphoria.

ons hande, skugter vir mekaar
ons woordė dwaal na wie-weet-waar
laetitia erotica . . .

jy mag my om die dood nie skei
my inspuitings laat jou gedy
laetitia euthanasia.

FLIEK : film
DOEPA : wondermiddel

Herstel van 'n skisofreen

(Markus 4 : 26-28)

ek het jou lief, God
al het jy soms so hard geskree
en al is die weg na jou heiligmaking
so vol ompaaie en sinkplate
so hard en bitter onder die tong

tog was jy by my, God
toe ek my boude moes ontbloot
om die maandelikse Modecate te ontvang
wat deur my brein getrek het soos 'n gebed
en ek het gaandeweg geleer, God
dat jy ook soms in stilte spreek

in die son voor die hospitaal
het ek dikwels na my eie hande gesit en kyk
en gewonder of
hierdie twee moeë, lyfseer, gekreukelde,
lieflike organe
wel aan my behoort
en waarom die stilte dan so lank aanhou

BOUDE : billen

Ek dood

ek dood
ek kom by hemelse poorte
ek klop aan relings
ek sien petrus vroetel met bos sleutels
ek vra
meneer god tuis ?
petrus mompel
ek geloofsoortuigings ?
invul op pienk vorm drievoud

ek sê
ek nie seker nie
ek my katkisasietoets geslaag
destyds in erfurthuis
ek trek daarna na hillbrow
ek skree in pinksterkerke
ek hande-in-die-lug
ek gooi wagtoringmense uit woonstel
ek glo wederkoms antichris hel engele

ek na weskoppies
ek skisofreen
ek roomskatoliek anglikaan
ek studeer filosofie
ek séances
ek orals
god alleen weet
meneer
god !

petrus krap kop
glimlag dan, sluit oop
gaan maar binne
god nie godsdienstig
god liefde

PIENK : roze
ERFURTHUIS : een Calvinistische school te Stellenbosch
WESKOPPIES : rehabilitatiecentrum voor drugverslaafden

Die alternatiewe stem
(in samenwerking met Jillian Botha)

uit die blou van ons kneuskolle
uit die diepte van ons heimwee
oor ons ver verlate homelands
waar die tsotsis antwoord gee
oor ons afgebrande skole
met die kreun van honger kinders
rys die stem van al die squatters
in ons land azania
ons sal traangas, ons sal treurnicht
ons sal klipgooi as jy vra
ons sal dobbel in sun city
ons vir jou, azania

Hierdie gedig is reeds, met etlike eufemismes, gepubliseer in die koerant DIE VADERLAND, enigste Afrikaanse dagblad wat my goedgesind is.

KNEUSKOLLE : blauwe plekken
TSOTSIS : benden werkloze zwarten die andere zwarten beroven
HONGER : hongerig
AZANIA : naam die de tegenstanders van het regime bij voorkeur geven aan Zuid-Afrika
TREURNICHT : de leider van de conservatieve oppositie
KLIPGOOI : werpen met keien
SUN CITY : dubbelcomplex in het thuisland Baputotswana, van vele miljoenen Rand

Where were you in '82 ?

ons het hier aangekom
met ons rugsakke half onoopgemaak
oor die deftige vloer
van die afrikaanse letterkunde gegooi

anna m. louw het verby 'n miloblik
gefrons
jan rabie het vir ons
groengoed uit sy tuin gepluk gepraat van europa
oor die radio het aankondigings
in bantoetale gekom,
tussen advertensies

sal hennie aucamp ooit weer om middernag
ronddwaal op die kaapse stasie tussen kaaphollandse moffies
? *elkeen wil graag vooruitgaan / almal*
het 'n bankrekening en 'n poësiebundel op sy naam
; die sestigers was 'n gawe klomp vriende
wat beurte gemaak het om godinne van bergtoppe
te red en ingrid jonker uit die see / hulle
het kleinlettertjies ontdek / rym afgeskaf / slim
oudgeword met boeke oor plantkunde

(hulle het geweet wat is sarkasme en ironie)

fok die immorele tagtigers
fok die atoombomme op die horison
fok die meisie in jou bed
speel radio vyf op die grammofoon

/ daar's gedigte in die boekrak /
/ daar's kortverhale in azanies /
/ ons eet worcestersous oor ons blaarslaai /
/ al is ons vegetaries /
(daar's vlooie in my baard) (viooltjies tussen my tone)
(daar's 'n satansbok op TV) (hy vreet die boer se bone)
(ons hou ons groepbesprekings) (ons verf die donker wit)
(ons sit soos meubels in 'n kring) (en luister na t.s. eliot)
(ons drink autumn harvest in die son) (ons pleeg esteties
selfmoord)
(biko en anton goosen is dood) (maar pseudo-intellektualisme leef
voort)

zen zen amen amen
Ik Ben Ik Ben
een radikale revolutionêr
now and then

Vir 'n muse

miskien is die poësie belangriker as wat ek gedink het
dit is die vel wat om ons bloed-ekskursies span
dit is die lewende uitwerpsels
wat so lekker ruik vir die miere
bo alles is dit rooi, en eetbaar,
en daarom eg

kom, ek daag jou uit
om my van die krukke van die poësie te beroof

die poësie dra 'n rooi baard
en praat vreemde, ritmiese tale
hoe rym dit dan ?
ek haat die werklikheid wat die klanke aan my opdring
om snags die brood van eensaamheid te eet
en alleen jou verse teen die uitspansel te span
sodat jy baie visse kan vang
hoewel God steeds onsigbaar bly

(die poësie is van God
en God is vrot)

daarom is alle varke vet
van vreemde, soet woorde
wat om die letters van baie sirkelvormige gesprekke span ;

kan jy die wyn drink
en die glas vergeet ?
kan jy die poësie eet ?
soos die pêrels vermeerder in die buike van varke

aan die einde, die onvermydelike leuen :
ek is lief vir jou, poësie

VROT : verrot, slecht
VARK : varken
EK IS LIEF VIR JOU : ik hou van je

Johan van Wyk

Ek is gebore op 20 November 1956 in Welkom. My pa is 'n mynwerker en kom van 'n gesin van vyftien wat in armoedige omstandighede in die veertiger jare op die Oos-Rand gewoon het.
Ek het nog 'n broer en 'n suster. My broer is met 'n 'Kleurling' getroud en woon in Zimbabwe.
Van 1969 tot 1974 het my gesin in Zimbabwe/Mosambiek gebly. Ek het op 'n vroeë ouderdom begin skryf, maar my eerste boek DEUR DIE OOG VAN DIE LUIPERD verskyn eers in 1976.
In dieselfde tydperk druk ek en Vanda van Spuyk 'n reeks poësiepamflette waarin onder meer die geweld tydens die onluste uitgebeeld word. Van die pamflette is verban en is vandag byna onmoontlik om te verkry. In 1977 vlug ek na Swaziland waar ek vir drie maande in 'n tent bly, onder meer by Ezulwini, wat hemel beteken.
Met my terugkeer is ek gearresteer omdat ek diensplig ontduik het. Ek beland in die weermaghospitaal. (Dié storie is te lank om te vertel.) Uiteindelik is 'n paar breinselle vernietig en het skisofrenie ontwikkel, wat nog steeds 'n probleem is, en is ek ontslaan.
In 1978 het my tweede bundel verskyn. Die naam daarvan is HELDEDADE KOM NIE DIKWELS VOOR NIE.
In die jare ontwikkel daar 'n ondergrondse stroming in die Afrikaanse letterkunde wat aansluiting vind by die Baader-Meinhoff-beweging en Punkrock. Uit die stroming vloei verskeie klandestiene aktiwiteite : onafhanklike uitgewers soos die Kabelkarnimfe, eksperimentele teaterproduksies, onder meer twee van my eie stukke : WIERETUIN en OUDISIE OM DIE EINDE VAN DIE AARDE TE VERHOED. Een van die interessantste figure van dié tyd is Chris Pretorius : 'n digter/filmmaker/dramaturg/regisseur/skilder, ens. In die tydperk is ek ook redakteur van die eerste SPADO-tydskrif, maar breek weg daarvan na dié eerste uitgawe. Ek publiseer in die meeste tydskrifte : STET, STANDPUNTE, TAALDOOS, GRAFFIER, TYDSKRIF VIR LETTERKUNDE, DONGA, ENSOVOORT en TAGTIGER. In 1981 verskyn my derde bundel BOME GAAN DOOD OM JOU.
Een van die krisisse van die Afrikaanse skrywer vandag is dat hy afhanklik is van die fascistiese Afrikaanse uitgewers om sy werk te publiseer. Die staatsondersteunde uitgewers smoor 'n potensieel belangrike subkultuur dood en verkrag enige skrywer se gewete, daarom dat ons moet probeer om in België en Nederland te publiseer. So kan 'n interessante situasie na vore kom : Afrikaanse boeke moet na Suid-Afrika ingevoer word. Wat 'n beter protesaksie is daar ?

ezulwini

ek het gekom na ezulwini
met my slaapsak op my rug
ek het gekom sonder 'n sending

wat het die kleurlinge gekry toe hulle van die oorlog teruggekom
het ?

bicycles en lokasies
krukke en draagbare radio's

ek eet my duur bananas op my duur brood
ek het gedroom

van 'n oorlog
van polisie wat my soos 'n aap aan 'n halsband lei
en voor my muskietnetvenster

op 'n graaf
het 'n swartman lui gefluit

EZULWINI : plaats in Swaziland. Zie curriculum vitae Johan van Wyk
LOKASIE : neger- of kleurlingwijk in of bij een stad
GRAAF : spade

Ek het toe huis toe gekom
Dit was asof ek nie weg was nie
Ma het wortels gerasper
Ek was nie honger nie
Ek het my rugsak in die buitekamer neergegooi
Gekyk na my ou boeke
Gekyk na die kas
Ek het my skoene uitgetrek
Op die bed bly sit
My broer is op die grens
Wil ek nie vir hom 'n brief skryf nie ?
Herrie het weer skuld gemaak
Vir hom 'n splinternuwe kar gekoop
Wat traak dit my ?
Waaroor kan ons praat ?
Niks
Waarom is ek nie dankbaar nie ?
Ek weet nie
Ek skakel Radio Hoëveld aan
Die draadloos se batterye werk nog

EK WAS NIE HONGER NIE : ik had geen honger
OP DIE GRENS : aan de grenzen van Zuid-Afrika, waar af en toe schermutselingen plaatsvinden
WAT TRAAK DIT MY ? : wat kan mij dat schelen ?

die Dube-trein kom deur Soweto-rook
wat laag oor die lokasie lê
in die bosse wag 'n swartvrou
wat gisteraand gerejoice het in 'n groot tentskare

die trein gaan na pbefni-stasie
oor 'n swartvrou
wat op die dwarslêers en die spoor
slaap

op haar maag, ken onder skouers
asof sy teen die aarde luister of die staat haar hoor klop
asof sy haar ore wil beskerm teen die stoot en blaas

omstanders kyk, Dugmore neem 'n foto
alles is verby
hulle kom haar haal sonder vrae
hulle neem haar weg sonder vrae

MAAG : buik
KEN : kin

Waar sy matras op die vloer gelê het
Gaan hulle 'n polisiestasie bou. Hy
Flikker sy aansteker teen 'n sigaret,
Soek na blyplek op 'n koerantbladsy.

«Jack was hier» is gekrap op die deurkosyn.
Sononder.
Hy tap 'n koppie vol dooswyn.
Die ligte gaan aan in die wolkekrabbers.

Wat gaan word van die straatkat ?
Op die sypaadjie is 'n winkeltrollie
En in die posbus 'n strooibiljet.

Die kat besnuffel sy werklose hande :
Die geelgerookte vingers,
En sterf onder motorbande.

BLYPLEK : verblijfplaats
TROLLIE : lorrie
MOTOR : auto

Buite in die blombedding fuif bronstige makoue
In die bedompige hitte van Desember.
Bo die vuurherd hang kerskaartjies oor 'n tou.
Sy pa sluimer in op 'n tuinstoel in die aandskemer.

Hy sit met die handgranaat uit die boektrommel
In sy klam hand : Aartjies vertak
Op sy gewrig. Sy pa sit in die tuinstoel besonke.
Die swaeltjies maak nes onder die stoepdak.

«Dit is soos 'n bier oopmaak», dink hy.
Dit borrel oor op die matdonsies :
'n Soort sissende lewe wat gedy.

(Sy pa sluimer in die tuin).
'n Skrotum gelaai met swael
Lê in sy lewenslyn.

MAKOU : een soort eend
AARTJIES : adertjes
SWAEL(TJIE) : zwaluw

Onder die straatlig by die robot oorkant die hotel
Het sy haar rok oor haar kop uitgetrek
En in die middel van die oorgang - donker tepels
Hangend - uitgestrek.

Die motors het ligvoelers na haar uitgesteek.
Hortende benoude toeters het om haar gebaan.
Agter stuurwiele het opgewonde bleek
Larwe-oë getas na haar liggaam.

Verkykers het uitgekom op balkonne,
Skadubeelde van mense : die kaal
Vrou het op hoëhakskoene

By die vangwa ingeklim. Agter slot,
vlermuisvlerke om haar gevou,
Hang sy van die dak van 'n grot.

ROBOT : automatisch verkeerslicht
ROK : ook : jurk
MOTOR : auto
LIGVOELERS : lichtvoelhorens
KAAL : naakt
VANGWA : politiecombi

Armblankes

In die kleinhoewesinkpondok
Bly hulle. Voor die spieëlkas
Staan die sewe kinders
Met luisbytmerke aan die arms en bene.
Op die vloer lê 'n dubbelbedmatras.
'n Houtbankie staan teen die muur.
Op die tafel is die maand se suiker,
Botter en ander groceries.
In 'n beker
Roer ek my tee met 'n plastieklepel.
Die skofbaaspa sit
Met dikgeswelde ooglede en 'n maerte
Wat sy gesig skeef trek
In die hoek by die kat.
Op 'n kind
Wat saam met die ander aas
In die luckydip-bokse op die spieëlkas
Se elmboog loop 'n vlieg.
Voor my met 'n haasbek,
Plastiekringe aan haar vingers,
Armbande en 'n plastiekhorlosie aan haar arm,
Kam Vlooitjie haar hare met 'n pienk borseltjie.

SINKPONDOK : hut van zinken golfplaten
BLY : ook : verblijven
SKOF : bepaalde werktijd
MAERTE : magerte, mager zijn
LUCKYDIP : grabbelton
BOKSE : dozen
PIENK : rose

Christus se koms na Johannesburg

Ek het gekom om aan gevangenes vrylating te verkondig.
Ek het gekom vir bediendes sonder passe.
Ek het gekom vir gomsnuifkinders wat wys waar parkeerplekke is.
Ek het gekom om die idioot se hande vas te hou.
Ek het gekom vir die arbeider moeg by die masjinerie.
Ek het gekom vir die stakers, werkloses en vakbondleiers
(salig is die kinders van die wanhoop).
Ek het gekom vir die verkluimende kind.
Ek het gekom vir die terroris
En vir die kommunis alleen in sy sel.
Ek het gekom vir die gesigloses, die naamloses.
Ek het gekom met die gesig van almal soos 'n dief in die nag.
Ek het gekom vir die lyke van betogers onder 'n seil.
Ek het gekom vir hulle wat bieg en sterf / ek is brood / en wyn.
Ek het gekom vir elke hierjy en sy puisiegesig-maat ; vir jou
met die hangtou om die nek.
Ek het gekom vir hulle wat sing voor die geweerlope, sing en val.
Ek het gekom vir elke mens :
Die skofbaas, advokaat, ketelmaker, tikster, minister en
plaasarbeider.
Ek het gekom met die twaalfuur-in-die-nag-trein.
Kyk ek het opgestaan uit die dood.
Die nagwerkers in geel oorpakke spuit die stasie skoon.
'n Hoer se onderklere hang op die balkon onder die rooi lig.
Vredestekens is geverf teen die mure van Vrededorp.

PAS : verblijfsvergunning
HIERJY : lummel
PLAASARBEIDER : boerenknecht

Die Heilige Gees in 'n plastieksakkie

Op pad na Durban, 13 November 1976, het ek die Heilige Gees in 'n
plastieksakkie
Gevang onder die sekelmaan.
Onheil. Ek het hoendervleis
Op my arm geraak.

Skemeraand, 23 Desember 1976,
Het 'n Swartman, baadjie-oor-die-kop-gehou onder die bloekom-
bome gestruikel
Voor die weerlig.
Ek het, op pad na my kamer (baie makoue en hoenders),
Geneurie : «One cannot always go on riding a
wooden horse».

My pa wil 'n ordentlike mens van my maak :
'n Mens met 'n papiertjie - die graad
Moet in sy moer vlieg, pa.
Ek word nie deur papiere gekoop nie.
Ek wil nie met 'n ordentlike salaris,
'n Pensioenfonds en 'n mediese skema
In die hemel kom nie.

Die pad verstyf.
'n Soldaat vlieg in stukke.

Ek sal in die hemel kom, pa,
Met net 'n plastieksakkie : Heilige Gees in 'n kondoom. In die hemel
Speel boemelaars trompet,
Marsjeer die Heilsleër-blaasorkes in 'n straat van goud,
Hinkepinke
Afbene, eenoë en melaatses :
Afkophoenders.

En in 'n sakkie
Het ek die Heilige Gees.
Wat gaan ek maak met die Heilige Gees ?
Ek gaan hom vat na die hemel
En hom loslaat vir die blindes en kreupeles
Om te vang.

Hierdie Heilige Gees
Sal op die skoot van 'n eensame in die park
Sit.
'n Kind met gelapte klere
Sal hom broodkrummels voer.

Kom konings van die langpad.
Kom elkeen, kom laat ons praat en sing met die vlam op die tong,
Kom ons steek die wêreld aan die brand :
HEILIG ! HEILIG !
HEILIG ! HEILIG !
HEILIG ! HEILIG !
Heilig is die verlosser
Met die Heilige Gees in 'n plastieksakkie.

SEKEL : sikkel
HOENDERVLEIS : kippevel
BLOEKOMBOOM : eucalyptus
MAKOU : een soort eend
IN SY MOER VLIEG : naar de duivel lopen
PAD : weg
AFBENE : mensen zonder benen
AFKOPHOENDERS : kippen zonder kop
VAT : meenemen
LANGPAD : verre afstand

Hein Willemse

Ek is op 18 September 1957 te Ladismith in die Klein-Karoo gebore - die eersgeborene van 'n posman en 'n maatskaplike werker. As gevolg van my vader se werk kry ek my skoolopleiding op verskillende dorpe en by verskillende kerk- en staatskole. Begin tydens die eventvolle 1976 aan die Universiteit van Wes-Kaapland in die regte studeer. Is gedurende die periode redakteur van verskeie efemere grassroots en studente literêre blaadjies en pamflette.

Ek voltooi in 1978 'n BA (regte), maar word deur van my mentors in die Departement Afrikaans en Nederlands oorreed tot voltydse studie in die Afrikaanse letterkunde. Behaal sedertdien verskeie nagraadse kwalifikasies aan die Universiteit. In 1980 word ek aangestel as deeltydse lektor in die Departement Afrikaans en Nederlands aan die Universiteit van Wes-Kaapland en is sedert 1981 aanvanklik as 'n junior lektor en later as lektor in 'n permanente hoedanigheid aan die UWK werksaam. My spesiale doseerverpligting is besonder uniek in die opset van Afrikaanse Departemente, naamlik : Vergelykende Suid-Afrikaanse letterkunde. In realiteit is die kursus 'n oorskryding van die enge bestudering van bloot Afrikaanse letterkunde en ondervang dit ook die bestudering van Suid-Afrikaanse Engelse letterkunde.

In 1981 verskyn by James Matthews se privaat drukkery, BLAC (Black Literature and Arts Congress), die eerste en tot dusver enigste Afrikaanse publikasie, my debuutbundel ANGSLAND. Die kleine bundeltjie bevat gedigte tussen 1975 en 1980. Ek is verder hoofsaaklik in amateurteatergroepe bedrywig en is verantwoordelik vir 'n paar ongepubliseerde eksperimentele dramas.

Noot : De eerste zes van de hier opgenomen gedichten zijn afkomstig uit de bundel ANGSLAND.

by 'n vieslike venster
waarbuite hiëronymus se helle
op parade staan,
skiet die trots van god
lieslike saadselle :
        eensaam in 'n dakkamer
        drup 'n doodgebore vers,
        opgedra aan hulle wat
        palestina,
        viëtnam,
        biafra en die moordjies
        van afrika vasbrand
        aan 'n splinter kombers.

        dis moeilik om eb en vloed
        te skei ;

masjiengeweervuur pis maklik
deur die klein skeid
oos-wes,
klein noord tot onder in suid-australië.

gedigte was nog altyd klein
oorloggies -

kyk daar loop spinnekoppe
en doringkrone
langs u -
wees voortaan
heel versigtig.

VIESLIK : vuil
KOMBERS : deken
DORING : doorn

vir abég óm

grof carrara marmer
word geskaaf
sodat die gladde skoonheid
my hande bloeiend laat.
die gladheid
bars oor hiroshima.
ek sit my voete
op die splinters
van die ou rots ;
my voete bloei.
verskrik val ek uit 'n donkerwolk :

'n vuurpyl na 'n oerbeskawing ?

ABÉG ÓM : naam van een vriend van de dichter
BLOEI, BLOEIEND : ook : bloeden, bloedend

nota met die vuur en die hel

vir Mapetla Mohapi

folter die liggaam

knoop die pen van die verstrikte
jongman
op die valspapier en hang
hom aan die tralies

folter sy liggaam

folter sy hand

folter

dra die gebuigde lyk
oor die seemuur

maak bekend aan die wêreldpers
dat verskrikte heer
sy lewe nutteloos bevind het
en kragtens die wet
van oorlewing
vir politieke gevangenes.
moes sterf

MAPETLA MOHAPI : een politieke gevangene die, naar werd beweerd, 'zelfmoord' heeft gepleegd in een Zuidafrikaanse gevangenis. De 'nota' verwijst naar de afscheidsboodschap die Mohapi aan de bevelvoerende officier zou hebben gestuurd. Tijdens het gebruikelijke gerechtelijk onderzoek is o.m. de authenticiteit van het handschrift op de nota in twijfel getrokken.

hulle roep die poëet,
die digter uit
die koringland.

hy druppel uit
hierdie dwingelandy,
spyker roekeloos
sonder aansiens des swyns
sy bloedlappe aan die kerkdeur.

hy besmet die mond van die wet,
trap op die tong
van die graafgeërs.

die deur is bespyker
met die tone van die kinders
in die koringland.

heersers,
goewerneurs van die here oppermagtiges,
strafswaaiers oor kinders
lê u toe op die toepassing van die angs ;
heers sonder geluk ;
knoop die vrees van opstand
deur die melaatsgevrete aan die onderbaadjie òf
trek dit een of twee maal per dag
deur die ekskresiment.
dwing hulle dan vir goed aan die koringland.

dit heersers, oppermagtiges, strafkaters
was my pleidooi.

(goed
hang ons gereeld aan die tiende
leer van die dood
sny ons knaters oop vir julle bulterriërs
onthou net : 'n klap is 'n oesbyl
vir die toekoms.)

KORING : koren, graan
GRAAF : spade
GRAAFGEERS : die de spade geven, vandaar : de bezitters, de eigenaars
TONE : tenen
ONDERBAADJIE : vest
LEER : ladder
KNATER : balzak, scrotum
OES : oogst

fokkie dice pêllie

lat die wêreld praat pêllie, los e' vas.
'n y-kei forty-seven enne hêndgrenyt
pêllie
- dan's als ôlright.

fok daai lekke dinge
pêllie
- freedom for the people
for the people suffer.

naai pêllie it cuts ice :
oralste val ous yt ve'sters
jump va' stêrkyses . . .

soe, ons sil worrie pêllie.

die here het gaskommel :
- hier's djou·splinterbom ;

kô lat ons march
for : freedom isn't

free.

ve'staan djy pêllie ?

Transcriptie in proza :
schijt op de teerlingen, maat

laat de wereld kletsen, maat / een AK 47-machinegeweer en een handgranaat / maat / dan is alles okay.

schijt op die lekkere dingen / maat / - freedom for the people / for the people suffer.

nee, maat, it cuts ice : / overal vallen mensen uit vensters / springen van trappen . . .

dus, we moeten wel bekommerd zijn, maat.
de heer heeft gedobbeld : / hier is je splinterbom, kom, laat ons marcheren / for : freedom isn't / free.
begrijp je, maat ?

AK 47 : vooral oppositiegroepen in Zuid-Afrika gebruiken dit wapen van Russische makelij
OUS : eigenlijk ouens : mensen ; ook : gemoedelijke term voor 'vrienden'

Dit gedicht is het enige in ANGSLAND dat geschreven is in 'Kaaps patois', dat volgens Hein Willemse wordt gezien als het gestigmatiseerd Afrikaans van de 'bruinmense'. Hij vindt die opvatting wetenschappelijk ongegrond en veel eerder een aanduiding van stereotypering en vals bewustzijn.

Hij gebruikt dat patois hier zeer bewust : het hele gedicht is een omkering van een vroeger gedicht van Adam Small, *Die Here het gaskommel,* geschreven in datzelfde Kaaps. Bitter en ontgoocheld schampert Small daarin : «God heeft gedobbeld en de teerlingen zijn verkeerd gevallen voor ons. En dat is dan dat, maat».

«Anders as die kurio-waarde van die Small-werk», stelt Willemse daarbij, «wil die taalvorm hier by die stereotipering verbystreef, selfs tot revolusionêre aksie».

vir die Yahoos

ek staan in die gang
(van my huis).

ek lag.
('n bliksemstraal het 'n man vrek geskiet.)

ek was my skoene
met sy bloed,
baai my kaalgat
in sy ingewande (oopgeskeur met 'n bajonet),
vreet gulsig sy derms,

nog een het gevrek.

so roei hulle my uit

YAHOOS : (zie *Gulliver's Travels* - 1726 - van Jonathan Swift) denkbeeldige wezens, menselijk van gedaante, maar vuil en dierlijk van zeden en optreden
VREK : dood, kapot
BAAI : baden
KAAL : naakt
GEVREK : gekrepeerd

ter nagedagtenis aan Katryn en Jenny,
op 28/6/84, maar ook vir Fritz en Marius
Schoon

julle sal blomme in kardoessakke
stuur,
julle sal blomme met briewe
stuur.

julle sal weet :
blomme is vry en verraderlik mooi ;
julle sal weet :
bewonderaars is gesigloos ;
julle sal weet :
blomme is verruklik en handgranaatrooi,

julle sal weet :
blomme is snellers ;
julle sal weet :
blomme is vuurpeletons ;
julle sal weet :
bewonderaars is gesigloos.

julle sal weet :
dié kus is beangs en desperaat.

'Onbekenden' hebben het gezin Schoon een bompakket gestuurd. Bij het openen ervan lieten Jeanette (Jenny) en haar zesjarig dochtertje Katryn het leven. Fritz (2 jaar) was op dat ogenblik op de peuterschool en Marius, de vader, in Luanda. Marius Schoon was ooit medegevangene van Breyten Breytenbach (zie dezes *True Confessions of an Albino Terrorist*) en is altijd een hardnekkig tegenstander van het apartheidsregime gebleven.

SNELLER : trekker van een geweer

Coenie Slabber

kyk wat gebeur

So 'n Hein ruk skrywers toe wawyd wakker

GORDONSBAAI

BY die skryf hiervan is die Afrikaanse Skrywersgilde so *drie-kwart deur die grootste beraad in sy geskiedenis.* Een ding is seker: die Gilde L E W E. Die oumanne staan sterk op die been en helder in die kop. En die belangstelling van die jongmanne is bruisend. In groot getalle is hulle hier. Die vroue, jonk en minder jonk, staan geen woord agter nie.

Maar 'n jongman het hulle sommer so op die eerste aand in beroering kom bring. Die digter Hein Willemse, van prof. Jakes Gerwel se departement aan die Universiteit van Wes-Kaapland, het die vergaderde Gilde taamlik onverhoeds betrap. Dit het tyd gekos om te verwerk wat hy te sê gehad het:

Daar is een Afrikaanse taal en hy is ons almal s'n. Maar is dit waar dat daar net een Afrikaanse letterkunde is? O nee, sê mnr. Willemse met oortuiging.

Naas die Afrikaner-letterkunde bestaan daar 'n vegtende stem in stryd met die heersende orde. Die waardes van hierdie letterkunde van die vegtende stem is totaal anders as die hoofstroom van die Afrikaanse letterkunde.

Dis 'n integrasie van opstand, stryd en menslikheid. "Ons skep 'n ander Afrikaanse letterkunde in stryd met die heersende orde."

Hoe meer 'n paar gildelede laat blyk dat hulle hierdie ding nie verstaan nie, hoe duideliker spel 'n eerlike en moedige mnr. Willemse dit uit:

"Ek kan nie vir Afrikaners skryf nie. Ek wil nie vir Afrikaners skryf nie. Ek het 'n ander stryd om in en met Afrikaans te stry."

Dis 'n sosiaal-ekonomiese protes en stryd teen die heersende orde.

Chris Barnard wys op sy waardige maar reguit manier die kollega van twee dekades jonger daarop dat die Gilde juis uit protes gebore is . . .

Elsa begryp

Daar kom harde en vurige woorde uit veral die minder progressiewe geledere en party raak sommer half aggressief met die jongman. Maar Elsa Joubert is van die eerstes wat sê sy begryp. Ander volg.

Goeie nuus

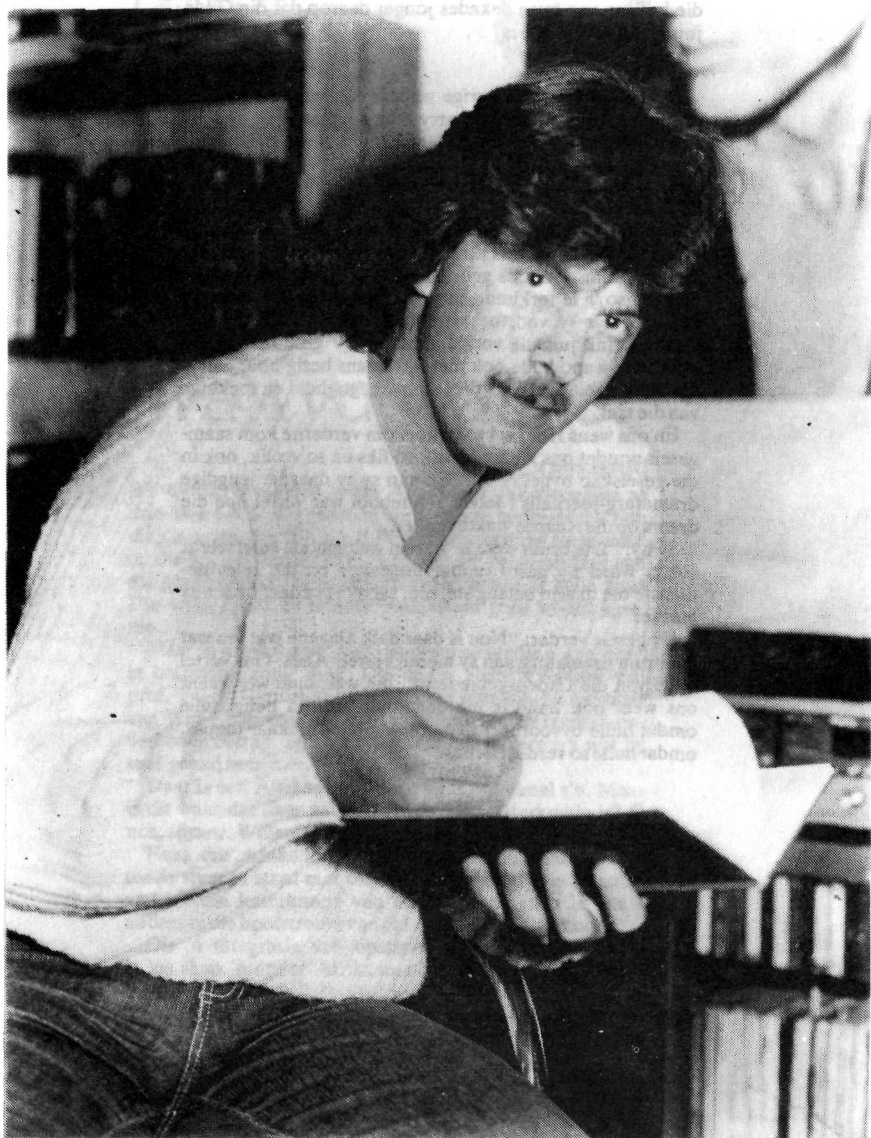
Toe die son die volgende dag opkom oor Hottentots-Holland, toe begin ons dink dit was eitlik goeie nuus wat Hein Willemse vir ons gebring het. As Afrikaans ook die taal van so 'n letterkunde en so 'n stryd is, dan beteken dit net goed vir sy voortbestaan. Soos 'n ander Gildeleier, André Brink juis die vorige aand op TV gesê het, as die ANC en Swapo hulle ook met Afrikaans besig hou, dan is dit net 'n goeie teken vir die lewenskragtigheid en toekoms van die taal.

En ons wens Hein wil terugkom om verder te kom saamgesels noudat ons Adam Small, so fiks en so vrolik, ook in die geselskap bygekry het. En aan sy sy daardie jeugdige dramaturg-joernalis Melvin Whitebooi wat vertel hoe die drama op die Kaapse vlakte floreer.

Sê hy: "Die bruin stem is 'n stem wat gehoor *moet* word. En al word hy gestil omdat uitgewers en die televisiedienste nie daarin belang stel nie, sal hy voortleef tussen sy mense."

Hy gesels verder: "Nou is daar dalk diegene wat vra wat die bruin dramaturg aan sy mense vertel. Alles. Ons vertel hulle van die Groepsgebiedewet, dié wet, daai wet, maar ons weet ook hulle is nie engeltjies nie, en betig hulle omdat hulle byvoorbeeld apartheid onder mekaar toepas, omdat hulle so verdeel is, ens."

(RAPPORT, 01-04-1984)

Johann de Lange

Ek is gebore op 22 Desember 1959 in Pretoria (volgens oorlewering), presies tussen die sterretekens van die Boogskutter en die Steenbok : jagter én prooi, een aspek van die paradoks wat ek in my poësie ontgin. (In 'n sekere sin is alle poësie uiteindelik paradoks.) Ek het ses laerskole bygewoon en my hele hoërskoolloopbaan aan die Hoërskool Hans Strijdom voltooi. 'n Groot gedeelte van my skoollewe het ek op plase deurgebring. In 1977 het ek matriek voltooi en in 1978 vir die graad B.Sc. by die Universiteit van Pretoria ingeskryf. Ek het B.SC. 1 in 1978 voltooi en toe oorgeskakel na B.A. omdat my belangstelling in letterkunde en veral poësie (wat sedert my laerskooljare strek) deur die universiteit se letterkundekring aangewakker is. In 1979 voltooi ek B.A. 1, maar moes toe weens persoonlike redes ophou studeer. Ek het werk aan my eerste bundel begin in dié jaar en dit het in 1982 onder die titel AKWARELLE VAN DIE DORS by Human & Rousseau verskyn. In 1983 het ek die Ingrid Jonker-prys vir debuutpoësie ontvang en in 1984 verskyn my tweede bundel, WATERWOESTYN, ook by Human & Rousseau. Op die oomblik werk ek aan my eerste roman, getiteld REFLEKSIES VAN 'N LEMMING, en hoop om dit vroeg aanstaande jaar te voltooi.

Voordat ek gedebuteer het, het ek in verskeie literêre tydskrifte gepubliseer, onder andere STANDPUNTE, ENSOVOORT (waaraan ek verbonde is), GRAFFIER, THE BLOODY HORSE, ens. Ek beoog om volgende jaar my studies aan die Universiteit van Suid-Afrika te hervat.

Noot : de eerste vier gedichten zijn afkomstig uit AKWARELLE VAN DIE DORS, de overige twee uit WATERWOESTYN.

Oujongnooi

Nòg 'n maan word ontslaan uit
die dubbeldoor-skaamboompies
om te hang in

die skimmellug.
Die bome se omhelsing verstok
om nòg 'n slapelose nag.

Die wolke is gesiglose drome.
Tierlelies en orgideë drup-
pel ! Die maan sak blouig

agter die ooglid
van die horison in.
Kankerrose bloei.

OUJONGNOOI : ouwe vrijster
DUBBELDOOR : met dubbele dooier
TIER : luipaard

Verlies is skoner

Verlies is altyd skoner as besit :
eie tande beter as kunsgebit :
ek byt vas ter wille van jou :
ek wil jou net so graag behou :

Aardlief

Eendag word ek wel weer joune, oerbeminde :
word my hande en my oë jou hande en jou oë,
gee ek die handvol geleende stof aan jou terug,
ou selfsugtig, word ek joune van kop tot tone.

Leipoldt 2

Saans by die lessenaar :
die borselkop-jonkman,
sy drif soos swael
gesublimeer tot verse,
sy liefde vertaal
tot aanvaarbaarheid :

die meisiemooi mond,
die gepantserde hart,
die blonde slagveld
van maag en dye,
die vesting van boude
nog nie ingeneem
deur die liefde nie,

soek hy ontvlugting
in die sinlike simboliek
van die Ooste,
in die erotiek
van velddiere en plante :
dit word sy hout
vir elke aand
se lyfgesprek.

Met die gordyne diggetrek,
sy kaal lyf teenoor hom
in die spieël,
luister hy na die seun
in die kamer langsaan
wat in swoel drome kreun,
en sy hand soek troos
in sy dye
of in 'n vers : hy
wat woorde
skep, en met
die woorde skep :
digter dus,
en meer-as-mens,
ook sy pyn
bomenslik uitgepuur :
die saadknop
'n mond vol woorde.

SWAEL : zwaluw
KAAL : naakt

Die aartappeleters

Bruin hande skoffel in die skaars olielig
na aartappels in die geel erdeskottel,
warm en bruinskimmel, om skoon te krap,
ontbering gekerf op elke knoetsige gesig,
werkers verwring deur die landskap ;
hande wat die wit helftes sagvat,
die koperketeltjie in die lampkring kantel
en die greep van skoffelpik en graaf ken,
skurf van die grond en koue water.

So ken hy die skunnige aartappelmense
- selfverminkte een deur God vermink -
en klee in warm kleure elke kurwe
en verf met deernis dié bruin kring
om die geelhouttafel byeengebring.

KRAP : schrapen
SAGVAT : zacht opnemen
GRAAF : spade, schop
SKURF : ruw, grof

Vrywillige balling

En skielik het sy opgekyk van haar werk.
Sy kon dit aanvoel in die lug ;
in die erdblou Spaanse lug
kon sy haar verlange voel versprei.
Sy het haar papiere bymekaargemaak
en die koppie koue tee kombuis toe gevat.
Haar lyf was lou, haar binneste koel.
Met haar kop vol reëls is sy binnetoe.

Buite het die tuinstoel en -tafel
vreemd gelyk, byna buite-wêrelds,
asof dit 'n eie warm lewe besit het.
Sy het voor die ruit bly staan
en sy het ruim en sterk gevoel
en haar hande was windvol papiere.

SKIELIK : plotseling
KOMBUIS TOE GEVAT : naar de keuken meegenomen

Clinton V. du Plessis

Ek is op Cookhouse in die Oos-Kaap gebore in 1963. In 1980 voltooi ek my skoolopleiding aan die Senior Sekondêre Skool Holy Rosary op Cradock en studeer daarna aan die Universiteit van Suid-Afrika, deeltyds, vir 'n graad in Handelswetenskap. Ek werk by 'n rekenmeesterfirma.

Van my werk het al in die volgende tydskrifte verskyn : PATRYS, STET, TAGTIGER en TYDSKRIF VIR LETTERKUNDE. In 1983 debuteer ek saam met 13 jong Afrikaanse digters in die bundel GEDIGTE VIR AFRIKA. Middel-Desember 1984 het my eerste solo-bundel verskyn : GELOOFSBELYDENIS VAN 'N KLUISENAAR.

Ek konsentreer in my gedigte hoofsaaklik op die gebrek aan kommunikasie in die moderne samelewing, asook die konsumeristiese inslag en die onderwerping aan die massamedia. Ek is nie deur die ouer digters beïnvloed nie, maar deur die tagtiger-digters, en veral 'n man soos Johan van Wyk.

Noot : al de gedichten van Clinton V. du Plessis zijn geselecteerd uit GELOOFSBELYDENIS VAN 'N KLUISENAAR.

outobiografie

jy lag vir my
sê jy kan my nie kleinkry
oor ek nie meer in mense glo
nie langer romantiek soek in langvlegsels se droom-oë

jy lag vir my
oor ek sê dis sinneloos om toe-oog
die lewe op trappies van katedrale om te vry
en ewe hardegat te verkondig jy is die verdruktes se voog

jy lag vir my
ek met my versies in hierdie eensaamkontrei
tussen mense wat oor die weer gesels / alewig vra hoe dit gaan /
en glo dat die lewe net uit trou & kinderskry bestaan

jy lag vir my
want jy weet die tyd vir lepellê is haas verby . . .

OOR : over, omdat
HARDEGAT : radicaal
KONTREI : streek
GESELS : babbelen
ALEWIG : voortdurend
LEPELLÊ : bij elkaar liggen als lepels die in elkaar gelegd zijn

the small comfort of consumerism

die sterre verlep kleurloos
soos uitgewaste denims
die maan verwelk
die son is yskaskoud
die hemel teerswart gerook
die voëls onder die geute is stom
die laaste perskebloeisels gaan eensklaps dood
soos straatlampe
woorde om te vers is deesdae skaars
soos maagde
die tyd vreet gate deur ons vergeelde manuskripte
die aarde bars in droomskerwe uitmekaar
in libanon sterf niemand meer rustig agter toegetrekte gordyne :
so, have a coke and a smile.

DENIMS : kledingstukken van gekeperd katoen
GEUTE : goten
PERSKE : perzik
VERS : verzen maken, dichten

my verweer teen die sosialisme

die welsyn van die volk
gaan my nie aan nie :
ek stel slegs belang in die bekamping
van die verspreiding van my skilfers
die gewelddadige uitroei van my oorblywende aknee
en die beswering van my ingroeitoonnaels

TOONNAEL : teennagel

fragmente uit 'n alledaagse bestaan

ek luister na die nuus
elke uur om die halfuur
dwaal met die beatles in pennylane
vul blokraaisels in
en wen nooit
ek skryf kwatryne en besin
sonder die insig van 'n glasie wyn
oor die jongste poësie-kuur
impotente omies se humoristiese sensuur
ek lees die geel bladsye
skakel info vir 'n tweedehandse tikmasjien
subscribe op little magazines
stuur verse vir moontlike publikasie aan standpunte
«dis die redaksie se beleid om slegs bydraes in getikte
vorm, voorsien van die insender se inkomstebelastingsver-
wysingsnommer vir publikasie te oorweeg»
e.d.m. e.n.s. e.s.m. bla bla bla
en tussendeur probeer ek hard om veral in weervoorspellers
en mense (o, witgepleisterde donders !) te glo.

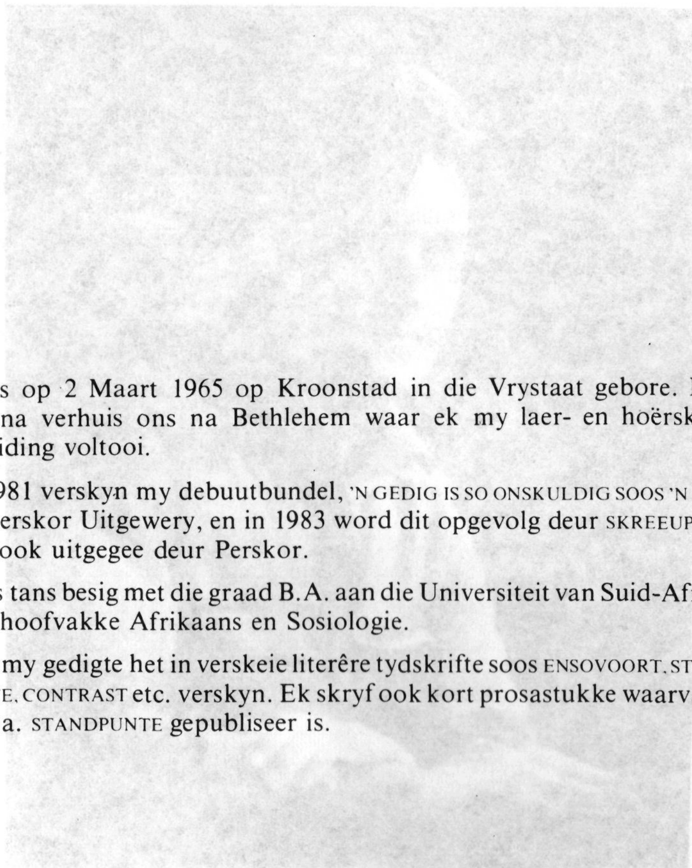
BLOKRAAISEL : kruiswoordraadsel
WEN : winnen
OMIES : oompjes
SKAKEL : opbellen
STANDPUNTE : het belangrijkste cultureel-literair tijdschrift in het Zuidafrikaans

declaration of intent

ek
sal nie meer /
          weer /
die sin in alles soek
waarom ons bv. lewe
in drie by drie meter
eenslaapkamerwoonstelle
van roereiers en kitskoffie
ek sal hier binne bly
plegtig geklooster
tussen konstellasies verse
onder ongepubliseerde /
          gekritiseerde /
manuskripte
hiberneer
leef van die leë omhulsels
van woorde
want dis sinneloos om te soek na dooie waarhede.

WOONSTEL : flat
KITSKOFFIE : oploskoffie
HIBERNEER : overwinteren

Theunis Engelbrecht

Ek is op 2 Maart 1965 op Kroonstad in die Vrystaat gebore. Kort daarna verhuis ons na Bethlehem waar ek my laer- en hoërskoolopleiding voltooi.

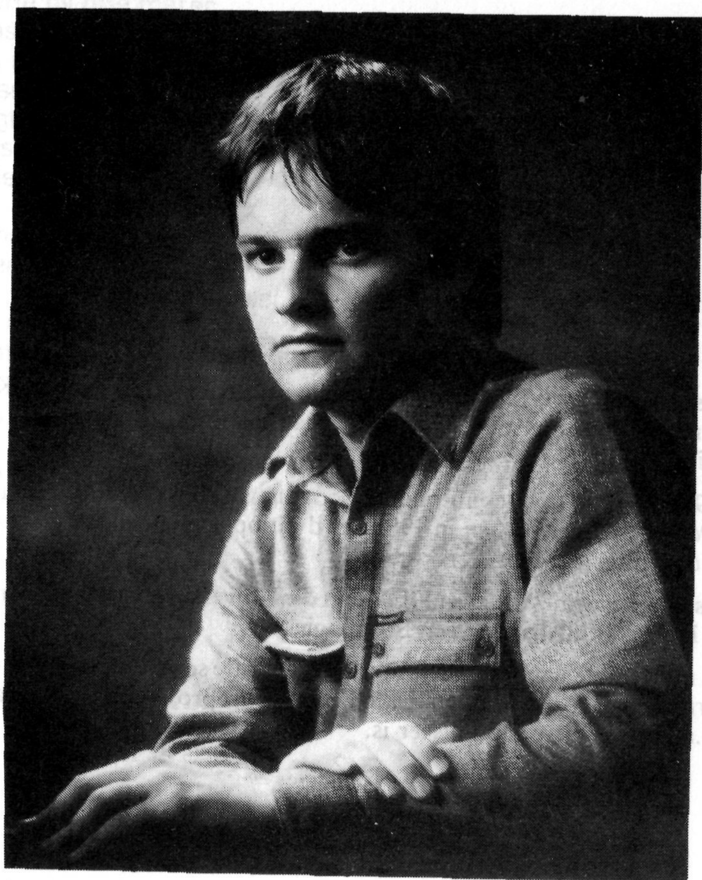
In 1981 verskyn my debuutbundel, 'N GEDIG IS SO ONSKULDIG SOOS 'N EIER, by Perskor Uitgewery, en in 1983 word dit opgevolg deur SKREEUPARADYS, ook uitgegee deur Perskor.

Ek is tans besig met die graad B.A. aan die Universiteit van Suid-Afrika, met hoofvakke Afrikaans en Sosiologie.

Van my gedigte het in verskeie literêre tydskrifte soos ENSOVOORT, STANDPUNTE, CONTRAST etc. verskyn. Ek skryf ook kort prosastukke waarvan al in o.a. STANDPUNTE gepubliseer is.

Noot : De eerste twee van de hier opgenomen gedichten werden gepubliceerd in de bundel 'N GEDIG IS SO ONSKULDIG SOOS 'N EIER, de overige drie in SKREEUPARADYS.

Theunis Engelbrecht publiceerde in TAGTIGER onder de schuilnaam Koekie Ziervogel. Zie daarover in het eerste deel de brief van 21 mei 1984 en het antwoord van André Letoit (juli 1984).

Heimat-vers vir my lovely

ek bou vir jou 'n huisie
van sandsteen son en skalie
ek plant vir jou 'n wilgerboom
wat wolffluitlange skadu's maak
ek dors vir jou 'n riviertjie uit die aarde
waarin paddas moederlik grom
ek plaas vir jou 'n paar vet kuikens
en cuddlesome katjies op die werf
ek brei 'n voetmatjie om te lê
voor die riempiestoel wat ek vir jou gevleg het
ek vra die wolke
om die blou lug plek-plek melkwit af te werk
ek gooi die damme vol water
sodat ons kinderlik kaal daarin kan baljaar
ek versamel stronke vir jou stofie
sodat ons koffiewater lekker warm kan stoom
ek berei vir jou 'n matrasveerbedjie
waarop ons nagtelank bymekaar kan doeks
ek sit sterk vensters in die mure
om tokkelossie buite te laat bly

dit alles doen ek net vir jou
omdat ek vreeslik baie van jou hou

WOLFFLUIT : een bloem
SKADU : schaduw
PADDAS : padden
DAM : o.m. kunstmatig meer(tje) voor irrigatie
KAAL : naakt
BALJAAR : ravotten
DOEKS : wegduiken
TOKKELOSSIE : legendarisch wezen, kabouter, met harige staart

Winter nader

die aande raak nou koel
ons verleef die somer.

ons gebruik nou donskomberse :
beddens kweek warm slaap lyfsag.

ons woorde raak ook kouer
ons ontleef die liefde.

DONSKOMBERSE : donzen dekens
BEDDENS : meervoud van bed

Lykswa

Ingehoue die skreeuswart van die dop.
Stadig kruip die miskruier na sy gat
tussen blomme. Treurende goggas met
gevoude hande agterna. Ingehoue die
somber skarreltog na die gat. Skreeu-
swart die goggasmart.

Uit spoeg die dop sy vrag. Goggas
trap dit die kompos in. Skreeuswart
die sooi. Skreeuswart die sooi.

Sterk rank die plante later.
Ingehoue die bloeisels.

LYKSWA : lijkwagen
DOP : o.m. schild (van tor)
STADIG : langzaam
MISKRUIER : mestkruier
GOGGA : insekt
SPOEG : spuwen
SOOI : zode

Langs 'n rivier tussen bome

langs 'n rivier tussen bome
groei riete tussen bome
langs 'n rivier. ek weifel
in gedagtes wil jou neem
daarheen vat. die son
deeg die gras uit in stingels
klam. die son is geel die son
sou warm kon wees op ons jongkaal lywe
langs die rivier. jy sou myne
kon wees met 'n rivier oor die
glad van jou lyf. ek sou
my kop kon insteek in warmtes
neste van jou lyf.. ons saad
sou vlok soos modder langs 'n
rivier. ek wring jou oor die gras
tussen gras jou kop knak bleek
verdrink. jou sagte lyf kweek
wrede parende paddas en maskers mos.
ek sou jou wou saamneem na
hierdie rivier van my. maar nou
wier jy weg in modderslyk.

'n voël breek die watervlak.

VAT : meenemen
JONGKAAL : jong en naakt
DIE GLAD : het gladde, de gladheid
PADDAS : padden
SAAMNEEM : meenemen

Oumensvers

My verskrompelde klein ouma
met soveel sterfte saamgebondel op jou skouers :
jou hande is gekreukelde wolke
en jou hare grys soos die herfsblom van jou hart.
Jy stotter met die sleeptong van stomheid
en luister met verstopte oorskulpe
na die skoonheid van geen see
se brandergebreek.
Jy is 'n klein droë ghnarrabossie
alleen in die woestyn van wegkruipwoorde.

O my liewe stom blinde dowe ouma
wanneer die wêreldgraf binnekort lywig bot
sal iets gods jou lam lyf aanraak
sodat jy kan vlieg
sodat jy kan vlieg.

OUMA : oma
BRANDER : golf van de branding
GHNARRABOSSIE : bepaalde soort struik

INHOUD

Drukkerij De Schacht, Katelijnestraat 49, 8000 Brugge.